

**T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**COVID-19 PANDEMİSİNİN AİLE İLİŞKİLERİNE ETKİSİ
“Kırıkkale İli Örneği”**

**HURİYE ÖZCAN GÜLYAZI
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Mezher YÜKSEL**

KIRIKKALE – 2022

T.C.

**KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**COVID-19 PANDEMİSİNİN AİLE İLİŞKİLERİNE ETKİSİ
“Kırıkkale İli Örneği”**

**Huriye ÖZCAN GÜLYAZI
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Mezher YÜKSEL**

KIRIKKALE – 2022

KABUL-ONAY

Huriye Özcan Gülyazı tarafından hazırlanan COVID-19 PANDEMİSİNİN AİLE İLİŞKİLERİNE ETKİSİ “Kırıkkale İli Örneği” adlı tez çalışması, aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mezher YÜKSEL

Kırıkkale Üniversitesi, Sosyoloji Anabilim Dalı

İmza:

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.

Başkan:

Kırıkkale Üniversitesi, Sosyoloji Anabilim Dalı

İmza:

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.

Üye:

.....

İmza:

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.

Tez Savunma Tarihi:

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Doç. Dr. Abdussamed YEŞİLDAĞ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYANI

Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

(İmza)

Huriye Özcan Gülyazı

(Tarih)

ÖZET

COVID-19 PANDEMİSİNİN AİLE İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

“Kırıkkale İli Örneği”

KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ

Sosyoloji Anabilimdalı, Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mezher Yüksel

Temmuz 2022

Toplumsal bir kurum olan ailenin yapısı ve işlevleri tarihsel süreç içerisinde çeşitli nedenlerle değişime uğramıştır. Yapı ve işlevin yanı sıra ev hayatı, ev içi düzen, aile ilişkileri, eşler ve ebeveyn-çocuk arasındaki iletişim gibi konular toplumsal olaylardan etkilenmektedir. 2019 yılında ortaya çıkan Koronavirüs (Covid-19) salgını ve salgınla mücadele kapsamında uygulanan sosyal izolasyon aile kurumunu ve aile içi ilişkileri çeşitli açılardan etkilemiştir. Bu çalışma, bireylerin pandemi sürecinde Covid-19 ile ilgili algı ve tutumlarını, Covid-19'un toplumsal etkilerine yönelik görüşlerini ve Covid-19'un aile ilişkilerine etkisini anlamaya yönelik bir saha araştırmasına dayanmaktadır. Araştırma, Kırıkkale'de ikamet eden ve 18 yaş üzerindeki bireyleri kapsamaktadır. Nicel araştırma yönteminin benimsendiği bu çalışmada çalışmanın temel varsayımlarıyla ilişkilendirilerek hazırlanan anket formu tesadüfi örnekleme yöntemiyle 420 kişiye uygulanmıştır. Araştırmanın öne çıkan bulguları şunlardır: örneklem grubu, Covid-19'un toplumsal kurumları, sosyal ve kültürel faaliyetleri ve genel anlamda toplumsal hayatı olumsuz etkilediğini ifade etmiştir. Aile üyeleri arasında dayanışma artmış ancak aile içinde cinsiyete dayalı eşitsizliklerde de benzer biçimde artış meydana gelmiştir. Pandemi sürecinde teknoloji kullanımının artması ve ekonomik sorunlardaki artış aile içi çatışmanın başlıca nedenleri olarak öne çıkmaktadır. Bir diğer önemli bulgu ise pandemi öncesi dönem ile karşılaştırıldığında aile üyeleri arasındaki iletişimde anlamlı değişiklik meydana gelmemiş ancak ailece yapılan etkinliklerde azalma tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Aile, Aile İlişkileri, Çatışma-Uyum, İletişim, Koronavirüs (Covid-19) Pandemisi

ABSTRACT

THE EFFECT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON FAMILY RELATIONS

“The Case of Kırıkkale Province”

KIRIKKALE UNIVERSITY

Department of Sociology, Master's Thesis

Supervisor: Dr. Instructor Member of Mezher Yuksel

June 2022

The structure and functions of the family, which is a social institution, have undergone changes in the historical process for various reasons. In addition to structure and function, issues such as home life, domestic order, family relations and communication between spouse and child are in interaction with events in society and change. The fact that family members spend more time with each other in social isolation practices that came with the Coronavirus (Covid-19) epidemic that emerged in 2019, caused the family institution and intra-family relations to be affected positively and / or negatively. This study is a field study to understand the perceptions and attitudes of individuals about Covid-19 during the pandemic process, their views on the social effects of Covid-19, and the effect of Covid-19 on family relations. The research includes only individuals residing in Kırıkkale and over the age of 18. The questions created by adopting the quantitative research method and associating them with the basic assumptions of the study were applied to 420 people in the online environment with the random sampling method. Detailed analyzes of the information obtained as a result of the analysis of the data are included in this study. The sample group stated that social institutions, together with social and cultural activities, were negatively affected by society in general. Although it is seen that the solidarity between family members has increased, it has been observed that the burden of women in housework and child care has increased. In this process, the increase in the use of technology and economic problems are the main issues that cause conflict in the family. There was no change in communication between family members, and a decrease in family activities was detected.

Keywords: Family, Family Relations, Conflict-Rapport, Communication, Coronavirus (Covid-19) Pandemic

TEŞEKKÜR

Tez yazım sürecimde sabırla ilgilenerek yol gösteren, çok değerli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Mezher Yüksel'e, Kıymetli eleştiri ve önerileri ile tezin olgunlaşmasında büyük katkıda bulunan değerli jüri üyeleri Prof. Dr. İbrahim Mazman ve Prof. Dr. Fuat Güllüpınar'a,

Hayatım boyunca aldığım bütün kararlarda yanımda olan, eğitim hayatım boyunca da maddi manevi desteklerini esirgemeyip, her daim sevgilerini hissettiğim Annem Hediye Özcan ve Babam Osman Özcan'a, farklı bakış açılarıyla, hayatta dik duruşlarıyla her zaman örnek aldığım kardeşlerim İlker Özcan'a ve Zeynep Korkmaz'a,

Hayatı paylaştığım, yanımda olduğu her an hayatıma güzellikler katan, başarılarıyla gurur duyduğum, eğitim hayatım boyunca anlayışı, sabrı, desteği ve öğrettiği bilgiler için eşim Tarık Gülyazı'ya,

Bir gülüşüyle bütün yorgunluğumu stresimi alan, varlığını hissettiğim günden itibaren beni dünyanın en mutlu insanı yapan, bu süreçte hep umutlu ve güçlü kalmamı, sabırlı olmamı sağlayan biricik kızım Mihrimah Gülyazı'ya,

Yüksek Lisans sürecinde ve tez yazım aşamasında desteklerini hiç esirgemeyen, bana her koşulda güç veren arkadaşlarım Emre Kaya, Gamze Gedik, Zeliha Sağnıç, Şeyma Aytekin, Ezgi Burcu Şatır'a, eğitim ve özel hayatımda her zaman yanımda olan dostlarıma teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

KABUL-ONAY	i
ETİK BEYANI.....	ii
ÖZET	1
ABSTRACT	2
TEŞEKKÜR.....	3
İÇİNDEKİLER.....	4
TABLolar DİZİNİ	7
GİRİŞ	9
BİRİNCİ BÖLÜM.....	15
ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	15
1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	15
1.2. Araştırmanın Evreni, Örneklemi ve Sınırlılıkları.....	17
1.3. Araştırmanın Yöntemi ve Verinin Toplaması.....	17
1.4. Araştırmanın Varsayımları.....	18
1.5. Kavramlar ve Tanımlar	19
İKİNCİ BÖLÜM	21
AİLE KURUMUNA KAVRAMSAL VE KURAMSAL YAKLAŞIMLAR	21
2.1. Kavramsal Olarak Aile ve İşlevleri	21
2.2. Aileye Kuramsal Yaklaşımlar	24
2.2.1. Sembolik Etkileşimci Perspektifte Aile	24
2.2.2. Yapısal İşlevselcilik ve Sosyal Bir Sistem Olarak Aile.....	26
2.2.3. Aileye Yönelik Eleştirel Yaklaşımlar	29

2.2.3.1.	Marksist Bakış Açısında Aile Eleştirisi.....	29
2.2.3.2.	Ailenin Feminist Eleştirisi.....	31
2.3.	Ailenin Gelişimi ve Dönüşümü.....	33
2.4.	Ev Hayatı, Aile İçi İlişkiler ve İletişim	36
2.4.1.	Eşler Arası İlişki	38
2.4.2.	Ebeveyn-Çocuk İlişkisi.....	39
2.4.3.	Ev İçi Roller.....	41
2.5.	Aile Hayatında Çatışma ve Uyum.....	43
2.6.	Aile İçi Şiddet ve Boşanma.....	47
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM		51
PANDEMİ VE TOPLUM: TARİHSEL VE SOSYOLOJİK AÇIDAN PANDEMİ .		51
3.1.	Pandemi ve Salgın Hastalıkların Tarihsel Seyri	52
3.2.	Koronavirüs (Covid-19): Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Genel Görünümü	55
3.2.1.	Dünya’da Covid-19’un Genel Seyri ve Mevcut Durum	57
3.2.1.	Türkiye’de Covid-19: Seyri, Görünümü ve Mevcut Durumu	58
3.3.	Koronavirüs (Covid-19) Özelinde Pandemilerin Toplumsal Hayata Etkileri .	60
3.3.1.	Covid-19 Sürecinde Toplumsal Kurumlar	61
3.3.2.	Pandeminin Bir Başka Boyutu: Toplumsal Eşitsizlik	65
3.4.	Pandemi Sürecinin Aile Hayatına Etkileri	68
3.4.1.	Pandemide Kadın	71
3.4.2.	Pandemide Gençler ve Çocuklar.....	73
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....		76
ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ.....		76
4.1.	Örneklem Grubunun Demografik Özelliklerinin Analizi	76
4.2.	Örneklem Grubunun Koronavirüs (Covid-19) Pandemisi ile İlgili Algı ve Tutumların Değerlendirilmesi	80
4.3.	Örneklem Grubunun Koronavirüs (Covid-19) Pandemisinin Toplumsal Etkileri Üzerine Görüşlerinin Değerlendirilmesi	84

4.4. Örneklem Grubunun Koronavirüs (Covid-19) Pandemisinin Kendi Aile İlişkilerine Etkileri Üzerine Görüşlerinin Değerlendirilmesi.....	88
SONUÇ	110
KAYNAKÇA.....	117
EKLER.....	132

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 4. 1 Cinsiyet Dağılımı.....	77
Tablo 4. 2 Yaş dağılımı.....	77
Tablo 4. 3 Eğitim durumlarının dağılımı	78
Tablo 4. 4 Çalışma durumu dağılımı.....	78
Tablo 4. 5. Aylık gelir dağılımı.....	79
Tablo 4. 6. Oturdukları ev dağılımları	79
Tablo 4. 7. Koronavirüs (Covid-19) hastalığına yakalanma.....	80
Tablo 4. 8. Ailede Koronavirüs (Covid-19) hastalığına yakalanma	81
Tablo 4. 9. Ailede Covid-19 nedeniyle vefat edenler	81
Tablo 4. 10. Covid-19 tedbirlerine uyum.....	82
Tablo 4. 11. Aşı olma durumları	82
Tablo 4. 12. Aşı olmayı düşünme	83
Tablo 4. 13. Aşı olmama nedenleri	83
Tablo 4. 14. Koronavirüsün toplumsal etkileri üzerine görüşler	85
Tablo 4. 15. Pandemi sürecinde pandemi öncesine göre toplumsal dayanışmadaki değişiklik.....	86
Tablo 4. 16. Pandemi sürecinde pandemi öncesine göre toplumsal dayanışmadaki değişikliğin ne yönde olduğuna dair görüşler	87
Tablo 4. 17. Pandemi sürecinde pandemi öncesine göre toplumsal çatışma	87
Tablo 4. 18. Aileyle birlikte yaşama	88
Tablo 4. 19. Aileyi oluşturan kişi sayısı.....	88
Tablo 4. 20. Pandemi öncesine göre aile üyeleri arasındaki sevgi-saygı.....	89
Tablo 4. 21. Pandemi sürecinin aile üyeleri arasındaki dayanışma	90
Tablo 4. 22. Pandemi sürecinde aile içi iletişim	90
Tablo 4. 23. Pandemi öncesine göre, pandemi sürecinde ailece yaptıkları etkinlikler	91
Tablo 4. 24. Pandemi ailece yapılan etkinliklerin değişikliği	91
Tablo 4. 25. Pandemi sürecinde ailece yapılan etkinlikler.....	92
Tablo 4. 26. Pandemi sürecinde katılımcıların ev işlerinde iş bölümü	93
Tablo 4. 27. Pandemi sürecinde ev işleri paylaşımı.....	93
Tablo 4. 28. Pandemi sürecinde ev içi düzen.....	94

Tablo 4. 29. Pandemi sürecinde kendilerine özel vakit ayırabilme	95
Tablo 4. 30. Pandemi sürecinde teknolojik cihaz kullanımı	96
Tablo 4. 31. Teknolojik cihaz kullanımındaki değişiklik.....	96
Tablo 4. 32. Teknolojik cihaz kullanımının aile ilişkilerine etkisi.....	97
Tablo 4. 33. Pandemi sürecinde aile içerisindeki fiziksel temas.....	97
Tablo 4. 34. Aile üyeleri arasındaki fiziksel temas değişikliği	97
Tablo 4. 35. Pandemi sürecinde aile içinde çatışma ve anlaşmazlıklar	98
Tablo 4. 36. Aile üyeleri arasında en fazla çatışmaların yaşayan kişiler	99
Tablo 4. 37. Ailede çatışmaya sebep olan konular.....	99
Tablo 4. 38. Pandemi sürecinde aile içinde fiziksel şiddet	100
Tablo 4. 39. Fiziksel şiddet sorununun çözümü.....	100
Tablo 4. 40. Pandemi sürecinde ailede boşanma	101
Tablo 4. 41. Pandemi öncesinde ailede ekonomik sorunlar	101
Tablo 4. 42. . Pandemi sürecinde ailede ekonomik sorunlar.....	102
Tablo 4. 43. Pandemi sürecinde ekonomik sorunlara yönelik çözümler	102
Tablo 4. 44. Pandemi sürecinde ekonomik sebeplerden dolayı aile içinde çatışma	103
Tablo 4. 45. Pandemi nedeniyle ailede iş kaybetme	103
Tablo 4. 46. Pandemi sürecinde eşlerin birbirlerine duygu paylaşımları.....	103
Tablo 4. 47. Pandemi döneminde eşlerin duygu paylaşım değişikliği.....	104
Tablo 4. 48. Pandemi sürecinde eşlerin aileyi ilgilendiren konularda ortak karar alabilme uyumlulukları	104
Tablo 4. 49. Pandemi sürecinde eşler arasındaki çatışma	105
Tablo 4. 50. Pandemi sürecinde ev düzeni sağlanırken eşlerin görev paylaşımı	105
Tablo 4. 51. Pandemi öncesine göre boş vakitlerde eşlerin birlikte yaptıkları etkinlikler	106
Tablo 4. 52. Ailede çocuğun (0-18 yaş) varlığı.....	106
Tablo 4. 53. Pandemi sürecinde çocuğun bakımı.....	106
Tablo 4. 54. Pandemi sürecinde ebeveyn-çocuk nitelikli zamanı	107
Tablo 4. 55. Pandemi sürecinden çocukların genel olarak memnuniyeti.....	108
Tablo 4. 56. Pandemi sürecinin genel anlamda çocuklara etkisi	108

GİRİŞ

Aile, toplumu oluşturan en küçük birim ve toplumun yapı taşıdır. Toplumu oluşturan bireyler, psikolojik, sosyal, kültürel bilgi ve becerilerini aile ortamında kazanır. Toplumdan topluma kültürel, dini ve toplumsal farklılık sebebiyle ailenin tanımında, işlevlerinde ve yapısında farklılık görülebilir. Toplumun temelini oluşturan aile, aynı zamanda bireyin anne karnından itibaren hayatı boyunca desteklendiği, maddi, manevi, sosyal, kültürel tecrübe ve birikimin nesilden nesile aktarıldığı temel kurumlardan biridir. Sosyal grup, ekonomik birlik, bireylerin ihtiyaçlarının karşılandığı sosyal bir kurum olarak iletişim ve etkileşim açısından önem arz etmektedir. Böylece toplumsal olaylardan etkilenmesi, değişime uğraması olağan bir durumdur (Sayın, 1990, s. 2).

Bu çalışmada, aile kurumunu yapısal ve işlevsel bakımdan etkileyen, değişime uğratan olaylardan yola çıkılmıştır. Göç, afet, savaş, kıtlık, hastalık gibi toplumsal olaylar tarih boyunca toplumun bütün kurumlarını etkiledikleri gibi aile kurumunu da etkilemişlerdir. Salgın hastalıkların etkisi çok boyutlu ve uzun süreli olmuştur. Günümüzde de halen etkisini devam ettirmekte olan ve dünyanın neredeyse her yerine yayılmış bir salgın hastalık söz konusudur. Koronavirüs (Covid-19) adıyla bilinen bu hastalık ilk olarak Aralık 2019'da Çin'in Wuhan kentinde görülmüştür. Virüsün Çin'de görülmesinin ardından Avrupa'ya ve dünyanın diğer kıtalarına hızla yayılmıştır. Öncelikle sağlık sektörü olmak üzere, politika, ekonomi, turizm, kültür gibi pek çok alanda etkileri görülmüştür. Pandeminin etkisi altında olan ülkeler, olumsuz etkilerinin önüne geçebilmek için çeşitli politikalar uygulamaya başlamışlardır. Hem ekonomik hem de toplumsal olarak hazırlıksız yakalanan ülkeler ise pandemi sürecinin etkilerini ağır bir şekilde yaşamıştır. Mezkur virüsün keşfi 1980'li yıllara dayanmaktadır. Birkaç çeşitten oluşan bu virüsün öldürücü olanlarını SARS, MERS ve COVID-19 şeklinde sayılmaktadır (Felman, 2020). Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) tanımına göre, SARS-CoV-2 virüsü sebebiyle ortaya çıkmıştır. Bu virüsün bulaşıcı olup çok hızlı bir şekilde yayıldığı tespit edilmiştir (Dünya Sağlık Örgütü, 2021). Türkiye'de ilk vakanın görülmesi 11 Mart 2020'de olmuş ve bu tarihte de DSÖ bu salgını “pandemi” olarak ilan etmiştir (COVID-19 Bilgilendirme Platformu, 2020).

Türkiye’de de bu salgının etkileri çok boyutlu olarak ortaya çıkmıştır. Hala etkisini sürdürmekte olan salgın hastalık, milyonlarca kişiye bulaşmış, binlerce can kaybına neden olmuştur. Covid-19 salgınının hızla ilerlemesi insanları sadece fiziksel olarak değil psikolojik, ekonomik ve sosyal yönden de olumsuz etkilemiştir. Çeşitli araştırmaların da ortaya koyduğu üzere insanlar hasta olma, başkalarını enfekte etme ve yakınlarını kaybetme tehdidi altındayken panik, kaygı ve korku yaşamaktadırlar (Çırakoğlu, 2011 s.62-63; Doğan ve Düzel 2020, s. 750). Bu korku ve kaygı bireylerin sosyal yaşantısı ve aile ilişkileri üzerinde etkili olarak bu duygu öfkeye dönüşüp çatışmalara neden olabilmektedir (Kaya ve Işık, 2020, s.518).

Bu çalışmada pandeminin etkilerinin tek yönlü olmayıp çok boyutlu olduğuna vurgu yapılmıştır. Örneğin toplumsal düzeydeki ekonomik etkiler ile bireylerdeki fiziksel etkiler net bir şekilde gözle görülürken, psikolojik etkilerinin görece daha zamana yayılmış olarak görüleceği tahmin edilmektedir. Siyasal faktörlerin pandeminin seyrinde önemli rol oynadığı da görülmektedir. Uyguladıkları politikalar, ekonomik imkanlar ve bunu kullanım şekilleri, sağlık sistemlerinin gücü ve yeterliliği gibi konular pandeminin etkilerini azaltan ya da artıran faktörlerdir.. Bu süreçte toplum dayanışmasının önemi ortaya çıkmıştır. Güven ortamının oluşmasıyla çatışmaların önüne geçebilmek ve toplumsal olarak zorlukları birlikte aşmanın önemli olduğu bilinmektedir. Bu itibarla bu çalışmada toplumsal birlik ve beraberliğin pandemi sürecinden nasıl etkilendiği araştırılmıştır. Sosyal ortamların kapalı olması, uzun süre insanların birbirlerinden uzak, sadece özel alanlarında yaşaması, kamusal alanda etki alanının az olması nedeniyle toplum bilincinin azaldığı böylece çatışmaların artacağı varsayılmıştır. Sanat, spor, müzik gibi kültürel faaliyetlerin, dini ritüellerin kısıtlanması gibi konular pandemi sürecinin farklı boyutlarının olduğunu ortaya koymuştur.

Salgının önüne geçebilmek için alınan tedbirler kapsamında sosyal mesafe, maske ve temizlik kuralları başta gelmektedir. Bunların dışında belirli dönemlerde sokağa çıkma yasakları, sosyal izolasyonu sağlamak adına uygulanmıştır. Bu durum insanların evlerinde daha fazla zaman geçirmelerine neden olmuştur. Özellikle bahsetmiş olduğumuz sosyal izolasyon dönemlerinde “Hayat Eve Sığar (HES)” ve “Evde Kal!” gibi kampanyalarla insanların evlerinde kalmaları istenmiştir. Bu süreçte okulların kapanıp uzaktan eğitime geçilmesi ve esnek çalışma sistemiyle kurum ve kuruluşların uzaktan çalışma uygulamalarına başlaması insanları zorunlu olarak evde kalmaya itmiştir. Ayrıca 65 yaş üstü bireylerin ve 20 yaş altı sosyal

hayatta aktif dediğimiz genç ve çocukların sokağa çıkma yasaklarından ötürü evde aileleriyle birlikte uzun süre vakit geçirdiği dönemler olmuştur. Bireylerin günlük hayat rutinleri, ev ve aile hayatlarında değişime uğradığı düşünülmektedir. Çalışmanın amacı, pandemi sürecinde genel olarak toplumda daha özeldir ise aile kurumunda varsa yaşanan değişimleri ve pandeminin etkilerini ortaya koymaktır.

Tez dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde araştırmanın metodolojisi yer almış olup konunun belirlenmesinde etkili olan sebeplere yer verilmiştir. Konunun önemine dair bir değerlendirme yapılmıştır. Araştırmanın amacı ve oluşturulan varsayımlar bu bölümde açıklanmıştır. Nicel araştırma yöntemlerinden anket tekniği kullanılmış olup, tesadüfi örnekleme yöntemiyle çevrimiçi ortamda 420 kişiye uygulanmıştır. Evren, örneklem ve kapsama dair bilgiler bu bölümde detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Kırıkkale ili ile sınırlandırılan bu çalışmada karşılaşılan güçlükler de bu bölümde ele alınmıştır.

İkinci bölümde ise aile kurumuna ilişkin temel kavramlar açıklanmış ve kuramsal yaklaşımların temel argümanları ele alınmıştır. Aileyi açıklarken yararlanılan kaynaklardaki çeşitlilik önem arz etmektedir. Ailenin toplumdaki yeri ve önemine vurgu yapılan bu bölümde kuramsal yaklaşımların aileye bakış açıları üzerinde durulmuştur. Sembolik etkileşimcilik bakış açısına göre ailedeki değerler ve sembollerin varlığı ve bunların zaman içerisinde çeşitli nedenlerle değişebilmektedir. Sembolik Etkileşimci yaklaşım evlilikteki duygusal doyum ve aşk sembollerinin, eş olmanın, ebeveyn olmanın anlamlarına ve aileye kattıkları değere vurgu yapmanın yanı sıra boşanma olayını da irdeleyerek açıklamaya çalışmaktadır. Yapısal İşlevselci yaklaşım ise aileyi her zaman toplumun temellerini oluşturan bir kurum olarak görür. Toplumsal yapıdaki değişimlerin yapı ve işlev bakımından ailede nasıl değişimlere yol açtığı sanayileşme ile birlikte geniş aileden çekirdek aileye dönüşme örneği üzerinden tartışır. Sanayileşme ile birlikte aile üretim merkezi ve üretim birimi olmaktan çıkmış ve bu da bireyselleşmeyi hızlandırmıştır. Toplumun temel birimi olması nedeniyle aile toplumsal olaylarla etkileşim halinde olmuş ve onlardan etkilenmiştir. Aile, yapısal işlevselci yaklaşıma göre toplum sisteminin olmazsa olmaz parçalarından bir tanesidir. Sistemin devamlılığı ve korunması açısından ailenin yeri ve önemi büyüktür.

Aileye bir de eleştirel bakan yaklaşımlar vardır. Çatışma kuramı ve Feminist kuram bunlardan iki tanesidir. Esasen iki kuram da birbirleriyle benzer bakış açısıyla aile kurumuna eleştirel yaklaşmaktadır. Çatışma kuramı toplumda var olan ekonomik

temelli çıkar çatışmasının ve sömürünün devam etmesinde aile kurumunun önemli rol oynadığını savunmaktadır. Bununla birlikte Feminist yaklaşımlar da bu sömürünün cinsiyet temelli olduğuna vurgu yaparak sömürülen tarafın kadın olduğunu belirtir. Ayrıca aile üyeleri arasında eşitlik ve toplumsal cinsiyet kavramlarına da vurgu yapmaktadır. Feminist yaklaşımın alt oluşumlarının da açıklandığı bu bölümde aileyi ve kadını nasıl tanımladıklarına dair farklı görüşlere yer verilmiştir. Radikal, Liberal, Marksist ve Sosyalist feminist yaklaşımları aileye farklı bakış açılarıyla yaklaşmışlardır. Bu yaklaşımlar hakkında bilgi sahibi olmak araştırmancının sonuçlarını değerlendirme aşamasında önem arz etmektedir. Çünkü bu çalışma, elde edilen sonuçların kuramsal çerçeveye ilişkilendirilmesiyle daha sağlam temellere oturtmayı amaçlamaktadır.

İkinci bölümde ayrıca aile ilişkilerinin genel görünümüne de yer verilmiştir. Ailenin toplumdaki yeri ve işlevleri kadar aile içindeki ilişkiler de önem arz etmektedir. Eşler arasındaki, ebeveyn-çocuk arasındaki ilişkilerin, aile hayatındaki yeri anlatılmıştır. Aile üyeleri arasındaki iletişimin önemi vurgulanarak aile içi şiddet ve boşanma gibi sorunlar üzerinde durulmuştur. İnsanın olduğu her yerde çatışma kaçınılmazdır. İlişki kuran en az iki kişi tarafından düşüncelerin veya çıkarların uyuşmaması durumu söz konusu olabilmektedir. Bu durum doğal olarak birden fazla kişinin yaşadığı aile ortamında da gerçekleşmektedir. Aile üyeleri birbirleriyle zaman zaman tartışma ve çatışma halinde olabilirler. Bu çatışmaların birçok nedeni olabilir, birbirlerine karşı saygı duymama, sağlıklı iletişim kuramama, beklentilerin uyuşmaması gibi durumlarla anlaşmazlıklar ortaya çıkabilmektedir. Bu sorunların çözümü için çaba harcamak aile üyelerinin sorumluluğudur. Aksi takdirde çözüme kavuşturulmayan çatışmalar nedeniyle aile birliği bozulabilmekte ve boşanmalar gerçekleşebilmektedir.

Üçüncü bölümde salgın hastalıklar açıklanarak tarihsel süreç içerisindeki salgınlardan örnekler üzerinden toplumsal etkileri ortaya konulmaktadır. Salgın hastalıkların yayılım süreci ve salgının pandemi olarak ilan edilmesinin şartlarına ilişkin bir değerlendirme yapılmıştır. Tarihsel olarak bu şartları sağlayan ve dünya genelinde insanları etkisi altına alan birçok pandemi meydana gelmiştir. Kara veba, İspanyol gribi, kolera, çiçek hastalığı gibi salgın hastalıklar ulaşım teknolojileri günümüzdeki düzeyde gelişmemiş olmasına rağmen kıtalar arası bulaşmasıyla birçok ülkede etkisini göstermiştir. Kara veba nedeniyle Avrupa nüfusunun yaklaşık yarısı hayatını kaybetmiş, dönemin ekonomik-ticari hayatı sekteye uğramış, büyük ölçekli

göçler, isyanlar meydana gelmiş ve ciddi güvenlik sorunlar ortaya çıkmıştır. İspanyol gribinin birinci dünya savaşı zamanında olup savaşın bitme nedenleri arasına girmesi pandemilerin toplumsal olaylardaki etkisinin göstergesi olduğu söylenebilir. Ayrıca 21. yüzyılda tekrar görülmeye başlanan domuz gribi ve kuş gribi gibi salgınlar da ülkeleri çok boyutlu olarak olumsuz yönde etkilemiştir.

Günümüzde ise Asya kıtasından başlayarak dünyanın geri kalan bölgelerine kısa sürede yayılan Covid-19 salgını ile mücadele edilmektedir. Bu salgın önceki salgınlara benzerlik gösterse de etkisi ve sonuçları gibi bakımlardan onlardan ayrılmaktadır. 11 Ekim 2022 resmi verilere göre 618.521.620 kişiye bulaşmış, 6.534.725 insanın hayatını kaybetmesine neden olmuştur.¹ Covid-19 pandemisinin sosyal, ekonomik, dini, siyasi gibi birçok etkisinin olduğu bu bölümde detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Koronavirüs (Covid-19) pandemisi tanımlanmış, Türkiye’de ve dünyada genel görünümü ve etkileri üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu bölümde, pandemiden etkilenen sektör ve kurumlardan da bahsedilerek toplumsal etkisinin boyutları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Pandemilerin toplumsal etkilerinden bir tanesi de toplumsal eşitsizliği görünür kılmasıdır. Covid-19 pandemisinde bu durum yapılan çalışmalarla gözler önüne serilmiştir (Doğan ve Pekasıl, 2020. Yılmaz, 2021. Belge, 2022) Hem çalışma hayatında hem özel hayatta virüsten korunma ve yakalanma riskinin eşit olmaması, tedavi imkanları ve sağlık hizmetlerine erişimdeki eşitsizlikler, eğitimde fırsat eşitliğinin önündeki engeller, sosyal izolasyon dönemlerinde barınma imkanlarından kaynaklanan eşitsizlikler, cinsiyet temelli ayrımcılıklar ve kadınların iş yükündeki artış gibi sorunlar ve eşitsizlikler pandemi döneminde daha da görünür hale gelmiştir.

Pandemi sürecinde ailenin durumu da üzerinde durulan konular arasındadır. Bu sürecin aileye ve aile üyeleri arasındaki ilişkilere olan etkilerini, ev hayatı ve ev düzeni gibi günlük yaşam rutinlerine etkileri ortaya konulmaktadır. Pandemi sürecinde ev ve aile hayatına ilişkin yapılan araştırmalara da yer verilerek genel görünüm açıklanmıştır. Ayrıca pandemide kadının, gençlerin ve çocukların durumları da detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Pandemi sürecinin kadınlar açısından daha zor geçtiği ve kadınların iş yükünün arttığı görülmüştür.

Son bölümde ise araştırmanın asıl konusunu oluşturan Covid-19 pandemisinin aile ilişkilerine etkisini anlamaya yönelik yapılan saha çalışmasının bulguları yer

¹ https://www.who.int/health-topics/coronavirus#tab=tab_1

² <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2020-37211>

almaktadır. Bu bölümde saha çalışmasının verileri SPSS programıyla analiz edilmiş ve bulgular değerlendirilmiştir. Araştırmanın bazı önemli sınırlılıkları vardır. Bunlardan ilki anketin çevrimiçi ortamda uygulanması nedeniyle sadece internet olanaklarına sahip kişilerin katılım sağlamasıdır. Diğerleri ise anketin Kırıkkale’de yaşayan 18 yaş üzeri kişilere uygulanmasıdır. Araştırmanın örneklem grubu 420 kişiden oluşmaktadır. Demografik özellikleri itibarıyla kadınlar ve evli kişiler çoğunluktadır. Bunun dışında sosyo-ekonomik özellikleri bakımından incelendiğinde orta ve alt gelir grubuna ait olanların ağırlıkta olduğu görülmektedir. Eğitim göstergelerine göre dağılımda en büyük grubu yüksek eğitim (ön lisans/lisans) derecesine sahip olanlar oluşturmaktadır. Ayrıca 25-40 yaş arasında olan kişilerin oranı da çoğunluğu oluşturmaktadır. Genelinin Koronavirüs hastalığına yakalanmış veya ailesinde yakalananların olması bu süreçteki tecrübeleri konusunda önem arz etmektedir. Covid-19 algı ve tutumlarına dair görüşleri de sorulan sorular arasında olup bu bölümde ele alınmıştır. Son olarak bu bölümde araştırmamızın ana sorusunu oluşturan Covid-19’un aile kurumuna ve aile ilişkilerine etkisi ve örneklem grubunun bu konudaki görüşleri ayrıntılı olarak tartışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bu bölümde çalışmanın amacına ve önemine ilişkin bir değerlendirme yapılacaktır. Bunun yanı sıra araştırmanın evreni ve örneklemini hakkında bilgi verildikten sonra sınırlılıkları ortaya konulacaktır. Son olarak araştırmanın yöntemine ve veri toplama aracına dair bilgilerle birlikte elde edilen verilerin analizinde yararlanılan araçlar açıklanacaktır.

1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı Kırıkkale’de yaşayan bireylerin, aile ilişkilerinin Covid-19 sürecinden nasıl etkilendiğini ortaya koymaktır. Bu çerçevede pandemi sürecinin aile üyelerinin ortak zaman kullanımı, verimli vakit geçirebilme, çatışma ve birliktelik durumları, çocuklu ailelerdeki iletişim, sosyalleşme alanları, gündelik yaşam, ekonomik durumlar gibi bakımlardan etkilerine odaklanılmıştır.

Literatürü incelediğimizde pandemi sürecinin hala devam etmekte olduğunu göz önünde bulundurursak bu konuda yapılan araştırmaların yetersiz olması olağan karşılanmış ve kaynak oluşturma çabası içerisine girilmiştir. Bu çalışma nicel araştırma yöntemlerinin kullanılmasıyla ve aktaracağı bilgiler dolayısıyla alana katkı sağlamayı ve araştırmacılara ışık tutmayı hedeflemektedir. Pandeminin bilinmezliklerle başlayan yeni bir salgın olması dolayısıyla, ne olduğunun, etkilerinin neler olabileceğinin ve bunlara karşı önlem almanın gerekli olduğu görülmüştür. Bu nedenle bu tür çalışmaların yapılmasının, hem bölgesel hem de ulusal düzeyde pandeminin genel görünümünün ortaya konması gerekmektedir.

Başka birçok toplumsal kurum gibi aile kurumu da Covid-19 pandemisinden çok yönlü olarak etkilenmiştir. Sosyal izolasyon dönemlerinde veya sokağa çıkma yasaklarında insanlar aileleriyle daha fazla zaman geçirme imkanı bulmuşlardır. Bu durumda eşler arasında, anne-baba ve çocuklar arasında, varsa büyükanne ve büyükbabalar ile evde yaşayan diğer bireyler arasında etkileşimin arttığı görülmektedir. Bu sürecin aile ilişkilerini nasıl etkilediği çok boyutlu olarak araştırılmıştır. Bu çerçevede ekonomik durum ile aile ilişkileri arasında ilişki olup olmadığı, varsa ne tür bir ilişki olduğu araştırılmıştır. Ayrıca evde uzun süre vakit geçiren ailelerin yaşadıkları zorluklar, çatışmalar, anlaşmazlıklar da araştırmanın konuları arasındadır. Sosyalleşme durumlarını nasıl gerçekleştirdikleri, teknoloji kullanımı ve ekran bağımlılığı konuları da bu çalışmada yer verilmiştir. Aile bireyleri arasında birlikte geçirilen vaktin arttığı göz önünde bulundurulursa, boş zaman değerlendirilmesi, birlikte yapılan etkinlikler, ailece zamanı verimli kullanabilme durumları da değerlendirmeye alınmıştır..

Covid-19 pandemisinin psikolojik, sosyolojik, ekonomik, kültürel etkilerinin ortaya konması kaynak oluşturma açısından önem arz etmektedir. Bu süreçte toplumun en küçük yapı taşı olan aile kurumunun durumu değerlendirilmeye alınması gerekmektedir. Bu nedenle bu çalışmada Kırıkkale’de pandemi döneminde aile kurumunun nasıl etkilendiğini, aile içi ilişkilerin pandemi öncesine göre varsa değişme durumu incelenmiştir. Özellikle çocuklu ailelerin bu süreçten daha fazla etkilendiği düşünülürse anne, baba ve çocuk ilişkisini ölçmek, değerlendirmek açısından araştırılması gerekmektedir.

Ayrıca pandemi sürecinde bireylerin konforlu yaşam alanlarındaki değişimler aile ilişkilerini de zora sokmaya başlamıştır. Toplumsal alanda sosyal mesafe, maske, hijyen gibi kuralların uygulanmasının aile arasında uygulanıp uygulanmama konusunda kafa karışıklığı oluşturup aile ilişkilerini etkilediği var sayılmıştır. Aile üyelerine hastalığı taşıma korkusu ve kaygısı yaşayan bireylerin, hastalığa yakalandıktan sonra ve vefat eden yakını olduğunda sosyal alanda damgalanma korkusu da olmaktadır (Çelik ve Çak, 2021, s.44). Bu gibi durumlar aile ilişkilerine yansiyarak, sosyal hayatta olduğu gibi aile hayatını da değişime uğratmıştır. Bu nedenle bu araştırmanın yapılması önem arz etmektedir.

1.2. Araştırmanın Evreni, Örneklemi ve Sınırlılıkları

Araştırma Kırıkkale’de ikamet eden ve 18 yaş üzerindeki bireyleri kapsamaktadır. Bu durum aynı zamanda çalışmanın en önemli sınırlılığını oluşturmaktadır. Diğer bir sınırlılık da araştırmanın çevrimiçi ortamda uygulanmış olmasıdır. Sadece internet olanaklarına sahip kişiler katılabilmektedir.

Araştırmaya dâhil edilecek örneklem sayısının belirlenmesinde aşağıdaki formülden yararlanılmıştır (Baştürk ve Taştepe, 2013, s. 150).

$$n = \frac{Nt^2.p.q}{d^2(N-1)+t^2.p.q}$$

N=Evren büyüklüğü

n = Örneklem büyüklüğü

d = Tolerans düzeyi (0,05)

t = Güven düzeyinin çizelge değeri (1,96)

PQ = (0,05) x (0,05) = 0,25 maksimum örneklem büyüklüğü için örneklem yüzdesini ifade etmektedir.

Yukarıdaki yöntemle göre, % 95 güven aralığında, % 5 hata payı gözetilerek yapılan hesaplama sonucunda 384 kişilik örneklem büyüklüğü tespit edilmiştir. Bununla birlikte araştırma kapsamında çevrimiçi ortamda 420 kişiye ulaşılarak anket uygulanmıştır.

1.3. Araştırmanın Yöntemi ve Verinin Toplaması

Araştırmada nicel araştırma yöntemi benimsenmiş olup anket tekniği kullanılmıştır. Literatürden ve daha önce yapılmış olan benzer çalışmalardan yararlanılarak hazırlanan ve Covid-19’un ev ve aile hayatı, aile ilişkileri ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini ölçmeye yönelik sorular hazırlanarak katılımcılara sunulmuştur. Araştırmanın amacına uygun olarak hazırlanmış olan anket pandemi şartları nedeniyle çevrimiçi ortamda uygulanmıştır. Anket uygulaması 08.01.2022 tarihinde başlayıp 08.02.2022 tarihinde sona ermiştir. Bu süre zarfında sosyal medya ve çevrimiçi ortamda ankete katılmak isteyen basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılarak 420 kişiye uygulanmıştır. Araştırmada katılımcıların veri toplama aracı olarak kullanılan anket formundaki soruları doğru ve samimi olarak

cevaplandıkları varsayılmaktadır. Toplanan verilerin analiz edilmesinde Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) kullanılmıştır. Anket formlarından alınan veriler frekans analizi ve crosstabs analizleri yapılarak incelenmiştir. Analizler sonucunda elde edilen bilgiler çalışmanın son bölümü olan bulgular kısmında yer almaktadır.

Anket formu dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde katılımcıların demografik özellikleriyle ilgili bilgileri derlemeye yönelik sorular yer almaktadır. İkinci bölümde ise Covid-19 ile ilgili yaşanan tecrübe, algı ve tutumlara yönelik sorular sorulmuştur. Üçüncü bölümde örneklem grubunun Covid-19'un toplumsal etkilerine ilişkin görüşlerini anlamak üzere sorular yer almaktadır. Son olarak dördüncü bölümde ise katılımcıların çekirdek ailesi özelinde cevaplayacağı sorulara yer verilmiştir. Bu bölümde Covid-19 sürecinde ev ve aile hayatına yönelik bilgiler bulunmaktadır.

1.4. Araştırmanın Varsayımları

Araştırmaya başlamadan önce literatür taraması yapılarak kaynaklardan elde edilen bilgiler ışığında çeşitli varsayımlar oluşturulmuştur. Araştırma sonunda elde edilecek bulgulara göre varsayımların doğru olup olmadığı test edilecektir. Araştırmanın varsayımları şu şekildedir;

➤ Kişisel Covid-19 tecrübeleriyle ilgili varsayımlar:

- Katılımcıların çoğu covid-19 hastalığına yakalanmıştır.
- Covid-19 tedbirleri kapsamındaki uygulamalara uyulmuştur.
- Katılımcıların çoğunluğu aşı olmuştur.

➤ Covid-19'un toplumsal etkileriyle ilgili varsayımlar:

- Katılımcılar; eğitim, sağlık, ekonomi gibi kurumların olumsuz etkilendiğini düşünmektedir.
- Katılımcılar, kültürel ve sosyal faaliyetlerin yapılamamasının toplumsal alanlardan uzak kalınması olarak değerlendirmektedir. Böylece toplumsal dayanışma azalmıştır.
- Covid-19 bilinmezliklerinin verdiği kaygı ve stresten dolayı toplum bilincinin azalmış böylece çatışmalar artmıştır.

➤ Covid-19'un kendi aile içi ilişkilerine etkileri ile ilgili varsayımlar:

- Pandemi sürecinde aile üyeleri arasındaki dayanışma azalmış ve aile içi çatışmalar ve krizler artmıştır. Buna bağlı olarak aile içi şiddet ve boşanma olayları da görülmüştür.
- Genel olarak aile içi ilişkiler daha özelde ise eşler arası ilişki ile ebeveyn-çocuk ilişkisi pandemi sürecinden olumsuz etkilenmiştir.
- Pandemi sürecinde aile üyelerinin teknolojik cihaz kullanım süresi artmıştır. Bu nedenle de aile ilişkileri olumsuz etkilenmiştir.
- Pandemi sürecinde aile ile birlikte yapılan etkinlikler artmıştır.
- Pandemi ile birlikte ekonomik sorunlar da ortaya çıkmış ve var olan sorunlar derinleşmiştir. Ekonomik sorunlar aileleri de etkileyerek aile ilişkilerini olumsuz yansıtmıştır.

1.5. Kavramlar ve Tanımlar

Aile: Tarihsel süreç içerisinde bütün toplumlarda var olmuş ve zaman içerisinde farklı yapılara sahip olarak değişime uğramış, sosyal bir kurum olarak toplumun oluşmasındaki en temel birimdir. Bu itibarla aile kurumu evrensel bir kurumdur. Fonksiyonel bakımdan aileye atfedilen değer ve aileden beklentiler, modern ve geleneksel toplumlarda farklı tanımlamaların yapılmasına neden olmaktadır (Bozkurt, 2005, s. 259).

Aile İçi İletişim: Aile üyeleri arasındaki sözlü veya sözlü olmayan mesaj verme ve tepki alma davranışlarının bütünüdür. İletişimde karşılıklı tepkilerin olması gerekmektedir. İki tarafın birbiriyle mesaj veya bilgi alışverişi yapmasıyla iletişim kurulmuş olur. Bireylerin hayattaki ilk bulundukları ortam olması nedeniyle aile içinde kurulan iletişim çok önemlidir. Çocuklar toplumun bir parçası olduğunu aile ortamında anlar ve kendini tanıma sürecinde ailesini örnek alarak sosyal ortama adım atar. Bireyin hayatı boyunca yapacağı davranışların, kuracağı iletişimin temelini ailesindeki deneyimleri oluşturmaktadır (Bayır, 2018, s. 64).

Aile İlişkileri: Aile üyelerinin iletişimi ile başlayan ilişkiler güven ve bağlılık olarak devam etmektedir. Bu ilişki bireye görev ve sorumluluğu da beraberinde getirir. Aile ilişkilerinin sağlıklı olarak devam edebilmesi kişilerin sosyal hayatta olan başarısını da etkilemektedir. Aile üyeleri arasındaki ilişkiyi eşler arası ve ebeveyn çocuk arasındaki ilişki olarak açıklamak mümkündür. Eşlerin ev ve aile hayatındaki düzeni devam ettirecek şekilde sevgi ve saygı ile kurulan sağlıklı ilişki

sağlıklı çocukları da beraberinde getirmektedir. Aile üyelerinin “biz” duygusuyla hareket ettiklerinde aralarındaki ilişki güçlenecektir (Güleç, 2018, s. 106-107).

Çatışma-Uyum: Aile, kurulduğu andan itibaren bir yapı oluşur. Bu yapının içinde hem çatışmadan hem de uyumdan söz edilebilir. Eşlerin bir araya gelmesiyle iletişim başlar. Bu ilişki içerisinde birlikteliğin sağlanmasına veya çatışmaya sebep olacak birçok faktör bulunmaktadır. Özen’e göre (1992, s. 123) çatışmacı kuram toplumda var olan çıkar çatışmalarının aile içine de yansiyarak güç elde etme isteğiyle başlayan çatışmanın varlığından bahseder. Çatışma kaçınılmazdır ve bunu tamamen yok etmek yerine düzenleyerek yola koymak gerekmektedir. Aile içinde güç sahibi olma isteğiyle güçsüz olanın ezilmesi ve sömürülmesi söz konusudur. Aile üyeleri arasında genellikle kadın ve çocuğun güçsüz durumda olduğu görülür. Aile üyeleri arasında birlik ve beraberliğe katkı sağlayan bazı bağlar var. Bu bağlar birlikte paylaşım yapmak, aynı amaç doğrultusunda hareket etmek, dini ritüeller, günlük rutinler ve ailece yapılan etkinlikler gibi birçok örnek faaliyet ile kuvvetlenir. Ailece geçirilen vakitler, sohbetler, oyunlar ailenin birlik ve beraberliğinin tanımlanmasında önemli hususlardır.

Koronavirüs (Covid-19) Pandemisi: Çin’in Wuhan kentinde 2019 yılında ortaya çıkan ve hızlı bir şekilde yayılım gösteren beta-koronavirüs ailesinden olan bir virüstür. 11 Mart 2020 tarihinde pandemi şartlarını yerine getirmiş olması nedeniyle Dünya Sağlık Örgütü tarafından “pandemi” ilan edilmiştir (Dünya Sağlık Örgütü, 2021). Dünyanın birçok ülkesine yayılmasıyla birlikte damlacık şeklinde bulaş olan bir solunum yolu hastalığı olmasına rağmen sadece sağlık alanında değil günlük yaşamı durma noktasına getirecek kadar etkili bir salgındır. Küresel bir krize neden olurken, ekonomik, sosyal ve psikolojik olarak da insanları ve toplumsal kurumları derinden etkilemiştir. Bilinmezlikle savaşılan bu dönemde korku ve strese de neden olarak toplumsal düzenin değişmesine, etkilenmesine neden olmuştur (Aşkın, Bozkurt ve Zeybek, 2020, s.305).

İKİNCİ BÖLÜM

AİLE KURUMUNA KAVRAMSAL VE KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

Bu bölümde öncelikle aile kavramı ile ilgili tanımlamalara ve aile kurumuna ilişkin kuramsal değerlendirmelere yer verilmiştir. Literatürdeki kaynaklardan da yararlanılarak sosyolojik bakış açısıyla aile kavramı açıklanmıştır. Ailenin toplumdaki yeri ve önemine ilişkin bir değerlendirme yapılmıştır. Bu çerçevede aile kurumuna ve ailenin toplumdaki yeri ve işlevine yönelik farklı kuramsal yaklaşımların temel görüşleri ortaya konulmuştur. Daha sonra aile içi iletişim ve etkileşimler çeşitli boyutlarıyla ele alınmıştır. Bu çerçevede aile içi iletişim nedir, aile içi iletişimi etkileyen faktörler nelerdir, gibi soruların cevapları yer almaktadır. Eşler arası ilişki, ebeveyn çocuk arasındaki ilişki açıklanırken tarihsel süreç içerisinde ailenin değişimi ve dönüşümüne dair kısa bir tartışma da yürütülmüştür. Ayrıca aile içi şiddet ve boşanma konusunda mevcut durum eşliğinde bir değerlendirme yapılmıştır.

2.1. Kavramsal Olarak Aile ve İşlevleri

Aile, toplumun yeniden üretilmesine hizmet eden bir temel kurumdur.. Öte yandan aile toplumsallaşmanın başladığı, sosyalleşmenin gerçekleştiği ilk yer olmanın yanı sıra aynı zamanda toplum içerisinde bütün sahip olunan özelliklerin nesilden nesile aktarımını sağlayan bir kurumdur (Sayın, 1990, s. 2). Aileye bakış açılarına göre tanımlamalar da değişebilmektedir. Kurum olarak bakıldığında farklı, sosyal birlik olarak bakıldığında farklı, grup olduğunda farklı tanımlamalar

yapılmaktadır. Marshall'a göre (2005, s.7) aile "kan, cinsel ilişki ya da yasal bağlarla birbirine bağlı olan insanlardan oluşmuş, mahrem ilişkilerle örülü bir gruptur".

Ailenin sosyal bir grup olarak bilinmesinin yanında birçok farklı tanımlama yapılmıştır. Evrensel bir kurum olan ailenin geleneksel ve modern olması durumunda tanımlamalar da değişiklik göstermektedir. Bunun nedeni ise aileye yüklenen işlevlerin farklılık göstermesidir (Bozkurt, 2005, s. 259). Le Play'e göre bir sosyolog için ailenin anlamı, fizikle uğraşan bir bilim insanının atom kavramı ile biyolojiyle uğraşan bilim insanının hücre kavramını anlamlandırması gibidir (Kurtkan, 1978).

Akrabalık bağlarıyla da ilişkilendirilen aile çocukların sorumluluğunun yetişkin bireylere verildiği bir topluluktur. Akrabalık ilişkileri ise kan bağı veya evlenmeden kaynaklı oluşan yakınlıktır (Giddens, 2013, s. 246). Evlilik sonucunda ya da evlat edinmeyle birlikte aynı evde yaşayan bir grup olarak da tanımlanmıştır (Zastrow, 2010). İletişim açısından da aile önemli bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Aile içerisinde genel olarak yüz yüze iletişimin olduğu görülmektedir. Bununla birlikte ortak kurallara uyma konusunda birlikte hareket eden ve etkileşim halinde olan bir grup olarak tanımlanmıştır (Barker, 2003, s. 338).

Aynı evde yaşamayan ama kan bağı olan ya da kan bağı olmadan, evli olmadan aynı hane içerisinde yaşayan ve kendilerini aile olarak tanımlayanların da olduğu görülmektedir. Bu durumda aile kavramını dar bir bakış açısıyla tanımlamaya çalışmak oldukça güçtür. Kültürel farklılıklar da bu tanımlamaların yapılmasında etkilidir. Yaşayış biçimleri ve kültürler aile biçimlerinin oluşmasında etkilidir (Bayır, 2018, s. 4). Ortak bir geçmişe sahip olan kişilerin duygusal bağ ile bağlandıkları ve aynı zamanda da bireyselliklerini korudukları, bütün aile üyelerinin ihtiyaçlarının karşılandığı, bunun için planların yapıldığı sistemsel bir yapıdır (Nazlı, 2011, s. 20).

Genel bir ifadeyle aile içindeki bireylerin iletişimi ve etkileşimi açısından bakıldığında ailenin sosyal bir grup olduğunu söylemek mümkündür. Aile üyelerinin ihtiyaçlarının karşılanması açısından düşünülürse sosyal bir kurum, sosyal ilişkilerin yanı sıra ekonomik ilişkilerin de olduğu bir topluluktur (Nirun, 1994, s. 12-14). Aile kültürel aktarımı da sağlamaktadır. Kuşaklar arası kültürel aktarımı düzenli bir döngü içerisinde yapmaktadır (Doğan, 2013).

Tarihsel süreç içerisinde ailenin yapısında çeşitli değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimler ailede yaşayan kişi sayısında, ailenin toplumsal işlevlerinde, yaşadıkları yerleşim birimine göre birçok farklı açıdan olmuştur. Aile kurumunun geçirdiği değişimin bir diğer göstergesi ise geleneksel toplumda ailenin yerine

getirdiği bazı işlevlerin artan uzmanlaşma ve farklılaşmanın bir sonucu olarak başka kurumlara devredilmesidir. Örneğin, eğitim ve meslek edindirme gibi işlevler zamanla eğitim kurumuna devredilmiştir. Benzer bir değişim ailenin büyüklüğü bakımında da meydana gelmiş ve geniş aile tipi zamanla yerini çekirdek aileye bırakmıştır (Kır, 2011).

Aileyi tanımlamak üzere ortaya konulan açıklamalar çeşitli olup bunları daha da uzatmak mümkündür. Fakat bu tanımlamaların ortak özelliklerine bakıldığında bazı noktalar önem kazanmaktadır. Bunları genel olarak şöyle ifade etmek mümkündür; nüfusun yenilenmesi ve insan neslinin devamını sağlamak noktasında aile önemli rol oynamaktadır. Aile, üyelerini olumsuz çevresel faktörlerden koruma görevi de yerine getirmektedir. Bunun yanı sıra aile, üyelerinin psikolojik ve davranışsal gelişimlerini destekler. Bireyin sosyalizasyonunda, toplumsal normların ve kültürel değerlerin öğrenilmesinde aile temel kurum olarak öne çıkmaktadır. Aile üyelerinin maddi bakımdan desteklenmesi, dayanışma ihtiyacının karşılanması gibi konularda da ailenin önemli rolü vardır. Öte yandan ailenin söz konusu işlevlerinde zaman içinde önemli değişimler yaşanmıştır.

Aile teorilerinden ailenin işlevi konusundaki tartışmalara sistem teorisi de katkı sağlamaktadır. “Sistem teorisi sosyal sistem olarak ailelerin nasıl işlev gördüğü hakkında bazı görüşler sunar. Yaşayan sistemlerin ve açık sistemlerin niteliklerini bilme, aile fonksiyonlarını ve yapısını bilmede ve anlamada yardımcı olur. Ailelerin nasıl fonksiyon gördüğünü açıklamaya yardım eden açık sistemlerin beş özelliği vardır” Bu özellikler; üyeler arası iç bağımlılık, sınırlar, uyumlu davranış, amaca yönelmiş davranış ve enerji değişimidir. Bu özellikler aile kurumu içerisinde de kendini göstererek ailenin sosyal bir sistem olduğunu açıklamaktadır (Hallaç ve Öz, 2014, s. 143).

Aile bu fonksiyonları yerine getirirken hem aile içi bağları kuvvetlendirir hem de toplumun birliğini ve düzenini sağlamaya yardımcı olur. Yani sonuç olarak aile hem kendi iç düzenini oluşturmak ve korumak durumunda hem de makro düzeyde toplumsal düzenin oluşmasına ve sürdürülmesine katkıda bulunur.

2.2. Aileye Kuramsal Yaklaşımlar

Aile ile ilgili zengin bir kuramsal tartışma bulunmaktadır. Söz konusu tartışmaların ve kuramların bir bölümü daha ziyade ailenin birey ve toplum açısından önemine vurgu yapmakta iken diğer bir bölümü ise aileyi çeşitli bakımlardan eleştirmektedir. Bu bölümde ilgili kuramsal tartışmalara konumuz ile ilişkili olduğu kadar ve ilişkisi ölçeğinde yer verilecektir. Bu çerçevede ilk olarak sembolik etkileşimci yaklaşım ele alınacaktır. Daha sonra yapı ve işlevleri bakımından aile kurumunu tartışan yapısal işlevselcilik kuramına yer verilecektir. Bu bölümde ayrıca aileye eleştirel çerçevede yaklaşan iki kuramın temel argümanları ortaya konulacaktır. Bunlar Marksist kuram ve Feminist kuramdır.

2.2.1. Sembolik Etkileşimci Perspektifte Aile

Sembolik etkileşimcilik yaklaşımı daha ziyade psikoloji alanında geliştirilen bir kuramdır. Bununla birlikte sosyolojide de kullanılan bir kuram haline gelmiştir. Amerika’da ortaya çıkan bu kuramın epistemolojik temelleri pragmatizmde atılmıştır. Sembolik etkileşimcilik kuramını sosyoloji alanına uygulayan öncülerden birisi George Herbert Mead’dır (1863-1931). Herbert Mead’dan sonra gelen Blumer ise bu yaklaşımı, insanların bir eylem yapmadan önce karşı tarafın davranışını veya bir semboldeki anlamı yorumladıkları bir yaklaşım olarak açıklamaktadır. Bireyler önce yorumlayıp daha sonra eyleme geçerler. Sembollerin veya yorumlama yapmaya sebep olan işaretlerin bu yaklaşımda önem kazandığı görülmektedir. İnsanların düşünmeden yorum yapmadan bir robot gibi harekete geçmeleri imkânsızdır. Semboller ve işaretler sayesinde düşünür, anlamlandırır ve sonra kendi davranışının nasıl olması gerektiğine karar verir. Bu nedenle adı sembolik etkileşim konulmuştur. Bu yaklaşım sosyoloji alanında genellikle nitel yöntemlerle çalışılmıştır (Kasapoğlu, 2011, s. 5).

Sembolik etkileşim yaklaşımına göre insanlar, hayvanlardan farklı olarak uyarılara direkt tepki vermez, düşünerek bir anlam üzerine yoğunlaşarak davranışlarını kontrol ederler. Çevrelerindeki sembolleri anlamlandırdıktan sonra anladıkları şeyi tekrar sembollerle ifade ederler . Sembolleri anlamlandırıp, etkileşimin devamı halinde başkalarına bu sembolleri tekrar kendi ifadeleri ile yansıtarak iletişim kurarlar. Bu yaklaşıma göre bireyler kendilerini sembollerle ifade

ederek benliklerini oluştururlar. Kim olduklarını çözmeye çalışarak hayattaki amaçlarına yine anlamlandırdıkları sembollerle ulaşmaya çalışırlar. Bu yaklaşım bireylerin kimliklerini oluşturmada sembollere ihtiyaç duyduklarını ve kendilerini bu sembollerle ifade ettiklerini açıklamaktadır (Bayır, 2018, s. 24).

Bu yaklaşımın temsilcilerinden biri de Burgess'tir. Burgess'in aile tanımlamasında aile, birbiriyle etkileşim halinde olan bireylerin birliği olarak tanımlanmaktadır. Aile içi ilişkilerin mahiyeti ve eş seçiminde dikkat edilen hususlar gibi konular sembolik etkileşimci çalışmalarda önemli yer tutmaktadır (İçli, 1997, s. 62). Bu yaklaşımın pragmatizm temelinde üç ilkesi bulunmaktadır (Kasapoğlu, 2011, s. 5). Bu ilkelerden ilki, bireyler kendilerinin yükledikleri anlamla eylemlerini gerçekleştirmektedir. İkincisi, sosyal etkileşim sırasında yüklenen anlamla davranışta bulunurlar. Üçüncüsü yaşadıkları olayların sonuçlarını yorumlayıp eylemlerine yansıtırlar.

Sembolik etkileşimci yaklaşımın aile konusundaki bakış açısı geleneksel bakış açısıyla örtüşmektedir. İkisi de aileye belirli bir kutsallık atfeder. Söz konusu yaklaşım aileyi konu alan çalışmalarda ailenin süreç içerisindeki geçirdiği değişimlere özel bir önem vermektedir. Genellikle boşanma vakalarını inceleyip, boşanma sebeplerinde yatan anlamlar ve sembollerini incelemişlerdir. İşaretler ve kavramları nasıl anlamlandırdıkları ve bu anlamlandırmanın boşanma üzerindeki etkisini ortaya koymaya çalışmışlardır (Gökçe, 2017, s.53). Sembolik etkileşimci çalışmalar boşanma sürecindeki sembol ve kavramların değişimi üzerinde durmuşlardır fakat sadece bunu konu edinmeyip aile kurumunun ve aile ilişkilerinin tümünde sembol ve kavramları yorumlamadaki değişimin nasıl olduğuyla da ilgilenmiştir (Canatan, 2011, s. 43).

Bu yaklaşımın eleştirilen yönleri ise genel olarak üzerinde durduğu konuların eş seçimi, aile ilişkileri ve çocuk gibi başlıklar olması sebebiyledir. Ailenin diğer sosyal konularla ilişkisine değinmemesi nedeniyle eleştirilmiştir. Okul, akrabalar ve diğer sosyal ortamlardaki aile durumu ve ilişkileri konusunda eksik kaldığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Yalnızca ailenin kendisine odaklanıp aile içerisinde yaşanan değişim ve dönüşümlerle ilgili kavramlar oluşturmakla yetinmiştir (İçli, 1997, s.62).

Sonuç olarak sembolik etkileşimcilik yaklaşımını insanın günlük yaşamında var olan sembollerin anlamlandırılması ve yorumlanmasının ardından verilen tepkiler veya başka sembollerle ifade ettiğini açıklamaya yönelik mikro ölçekli

yaklaşımlardan bir tanesidir. Bu açıdan aileye yaklaşımına bakıldığında ailedeki sembol dediğimiz belirli kavramların aile içinde nasıl yorumlandığı ve bu yorumlamaların zaman içerisindeki değişimlerinin incelendiği görülmektedir. Bu kavram ve semboller aile üyeleri arasındaki ilişkiyi etkileyecek olan durumları kapsamaktadır. Eş seçimi, boşanma, çocuğun toplumsallaştırılması gibi sadece aile içini ve aile üyelerini kapsayan kavramlar ve sembolleri yorumlamaktadır. Bu durumda aile özelinde anlam kazanan bu kavramların yorumlanması ve zaman içerisindeki değişimlerinin incelenmesi aile kurumunun anlaşılması hususunda önem arz etmektedir.

2.2.2. Yapısal İşlevselcilik ve Sosyal Bir Sistem Olarak Aile

Modern sosyolojide makro kuramlar arasında en yaygın olanlardan bir tanesi yapısal işlevselci yaklaşımdır. Bu yaklaşım aileyi toplumun temeline koyarak onu en küçük yapı taşı olarak tanılamaktadır. Kuramın öncüleri olarak Comte, Spencer ve Durkheim kabul edilmektedir.. Önceleri sadece işlevselcilik olarak bilinen bu yaklaşıma zamanla “yapı” kavramı da eklenerek “yapısal işlevselcilik” olarak bilinmeye başlamıştır (Çınar, 2007, s. 35). Sanayi devrimi ve Fransız ihtilali sonrasında toplumun geleneksel yapısında meydana gelen çözülme ve toplumsal düzenin nasıl tesis edileceği sorusu dönemin bir çok düşünürü gibi Comte’u da meşgul etmiştir. Comte’u takip eden Durkheim de benzer sorulara cevap aramıştır. Toplumun devamlılığını sağlayacak bir düşünce olarak “organik toplum” fikri orta çıkmıştır. Comte, Durkheim ve Spencer bu düşüncüyü geliştirerek toplumun bir organizma gibi organlarının hepsinin bir görevi olduğu ve bu görevi yerine getirmesi gerektiği düşüncesi ortaya koymuşlardır (Kasapoğlu, 2011, s. 10)

“Durkheim’ın bütüncül işlevselciliği, toplumsal olguları, sadece tek başlarına ve nedensel bağlamda değil; aynı zamanda o olguların işlevlerini ‘genel uyumun sağlanmasına katkısı’ bağlamında ele almaya çalışıyordu” ifadesinden yola çıkarak yapısal işlevselciliğin tanımlaması yapılabilir. Toplumda olgular, olaylar, kurumlar, tek tek değil de bütüncül olarak işlevlerini yerine getirdiğinde bir devamlılıktan söz edilebilir (Çınar, 2007, s. 35). İşlevselci yaklaşımın önemli temsilcilerinden birisi olan R. Merton ise işlev konusuna yoğunlaşmıştır. İşlevselliğin amacının toplumu dengede tutmak olduğunu savunmaktadır. Bazı işlevlerin ise toplumu dengede tutmadığını söyleyerek onları “işlevsel olmayan” olarak isimlendirir (Kasapoğlu, 2011, s. 10).

Bu yaklaşım toplum sisteminin nasıl işlediğini açıklamaktadır. Yapısal işlevselci yaklaşımın merkezinde bütün ve parça ya da grup ve üye ilişkisi bulunmaktadır. Toplum bir sistem olarak tanımlanıp alt sistemler oluşturarak kendini işlevsel hale getirdiği savunulmaktadır. Oluşturulan bu alt sistemler kendi görevlerini tam olarak yerine getirdiği takdirde toplum varlığını koruyarak devamlılığını sağlayacaktır (Canatan, 2011, s. 38-40). Sembolik etkileşimci yaklaşımdan farklı olarak yoğunlaştığı nokta bireyden ziyade yapıdır. Yapıyı ve işlevlerini inceleyerek toplumun kurallarını, özelliklerini, yaşayış tarzı ve adetleri gibi konuları açıklar (Kasapoğlu, 2011, s. 10).

İşlevselcilik kuramına katkıda bulunan bir diğer isim Durkheim ve Spencer'dan etkilenen Malinowski'dir (Çınar, 2007, s. 35). Fakat kuramı sosyolojik anlamda olgunlaştıran Talcott Parsons olmuştur. Aileyi, aile üyelerinin dışarıdakiler ile olan etkileşimden yararlanarak işlevsel hale getirildiği açıklanır. Aileyi bir sistem çerçevesinde incelenebilmesi için alt sistemler oluşturulur. Bu alt sistemlerdeki üyelerin işlevlerini yerine getirmesinden bahsedilir (Bayır, 2018, s. 20-21). Bu alt sistemler açıklanacak olursa üç ana grupta incelenmesi gerekir. Yani eğitim sistemi, ekonomik sistem ve aile sistemi olarak üçe ayırarak bu sistemlerin birbiri ile etkileşim halinde olduğunu görülmektedir. Ekonomik sistemin ihtiyacı olan iş gücünü, eğitim sisteminden yetişen bireylerle karşılar. Bu bireylerin de eğitim sisteminden önce aile sistemi içerisinde yetişmiş olduğu görülmektedir. Bu döngü tek taraflı olmayıp karşılıklı bir etkileşim halindedir.

Ailenin belirli sorumlulukları vardır ve bu sorumluluklar her toplumda farklı özelliktedir. Toplumların tiplerine göre değişen bu görev ve sorumluluklar küresel çapta bazı işlevleri yerine getirdiği görülmektedir. Bu işlevleri yerine getirdiği sürece o toplumun devamlılığı sağlanır. Roller ve statüler açısından bakacak olursak her ailede belirli rollerin olduğu söylenebilir. Bu rollerin neticesinde toplum içerisindeki işleyişe katkı sağlanır. Hem ailenin hem de toplumun işleyişinin devamlılığı için bu rollerin ve statülerin varlığı yadsınamaz (İçli, 1997, s.62).

Bir kurum olarak aile toplumun devamlılığını sağlamaktadır. Fakat bunun yanı sıra aile bu işlevini yerine getirmek için diğer kurumlardan destek almaktadır. Örneğin ekonomi, ailenin işlevlerinin yerine getirmesi için maddi imkânlar sağlamaktadır. Eğitim kurumu da çocukların eğitiminin sağlanması ve kuşaklar arasında kültürel sürekliliğin sağlanması konularında aile ile birlikte hizmet

sunmaktadır. Sistem kendi içerisinde hem birbiri ile etkileşim halinde hem de destekleriyle var olur (Bayır, 2018, s. 20-21).

Yapısal işlevselci kuramda aile, sosyal bir sistem olarak ele alınmaktadır. Toplumun ve ailenin işlevsel anlamda birbirleriyle olan etkileşimlerini, ailenin yapısal bakımdan değişimini ve işlevlerini yerine getirmede yapısına etki eden bir durumun olup olmadığına ilişkin araştırmalar yapılmaktadır. Bu kuramın merkezinde iki durum söz konusudur. İlki ailenin temel görevleri olarak kabul edilen görevlerdir.: Neslin devamlılığını ve çocukların sosyalleşmesini sağlamak, aile üyelerinin maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamak. İkincisi ise aileye etki eden dıştan ve içten bütün faktörleri inceleyerek ailenin tarihsel süreç içerisindeki durumunu anlamak ve açıklamak (Hallaç ve Öz, 2014. S. 146).

Yapısal işlevselci yaklaşıma göre bir sistem olarak ailenin de çeşitli alt sistemleri vardır ve bu alt sistemler üçe ayrılır. Aile üyelerinin her birinin rolüne göre yüklenen sorumlulukları vardır. Ve rollere göre de alt sistemler olarak ayrılmıştır. İlk olarak eşlerin oluşturduğu alt sistem karı ve kocadan oluşur. İkinci olarak ebeveynlerin oluşturduğu alt sistemi anne ve babadan oluşmaktadır. Üçüncü olarak da çocuklardan oluşan kardeşler alt sistemidir. Bütün üyeler birer birer alt sistem olarak da incelenmektedir. Çekirdek aile içerisinde bir alt sisteme mensup olan birey başka bir alt sisteme de dahil olabilir. Örneğin hala, amca, teyze gibi. Bu rollerin aynı kişide olması çatışma hali de doğurabilir. Her rolün ve alt sistemin kendi sorumlulukları vardır. Hem kendi alt sistemi içerisinde hem de diğer alt sistemlerle etkileşim halinde olması gerekmektedir. Bu durum bütünün sağlığı ve devamlılığı açısından önem arz eder (Hallaç ve Öz, 2014, s. 146).

Aile konusunda yapılan yapısal işlevselci çalışmaların mikro ölçekten ziyade makro veya orta ölçekli olduğu görülmektedir. Bu araştırmalarda istatistiksel veriler üzerinden karşılaştırmalı analizler yapılmaktadır. Süreç içerisinde ailede nasıl bir değişim olduğunu araştırılırken, aileye içerden ve dışardan ekonomik, sosyal, psikolojik gibi birçok yönden etki eden faktörlerin göz önüne alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Evlilikte yaş, meslek, çocuk sayısı, yoksulluk ve barınma gibi faktörlerdeki değişimler incelendiği gibi boşanmadaki sebeplerin de nasıl bir değişime uğradığı da önemsenerak araştırılması gerektiği belirtilmektedir. (Kasapoğlu, 2011, s. 13). Son olarak, sembolik etkileşimci yaklaşım aileye mikro ölçekte yaklaşırken yapısal işlevselci yaklaşım ailenin daha çok toplumla ilişkisine odaklanmakta ve. ailenin toplumsallaşma, üretim ve daha birçok konuda katkısına

odaklanmaktadır. Aile toplumun bir parçasıdır ve toplumda oluşturulan sistemin devamlılığına çok önemli katkılarda bulunur.

2.2.3. Aileye Yönelik Eleştirel Yaklaşımlar

Çeşitli yaklaşımlar aile kurumuna yönelik çok yönlü eleştiriler getirmişlerdir. Söz konusu eleştirel yaklaşımlardan iki tanesinin temel eleştirileri burada ele alınacaktır. Bunlar çatışma kuramı olarak bilinen Marksist kuram ve feminist kuramdır. İlk olarak çatışma kuramının aile kurumuna yönelik eleştirileri ele alınacaktır. Bu kurama göre toplumsal çatışmanın aileyi de kapsayan bir boyutu vardır. Ekonomik temelli çatışmaların temelinde sömürü olgusu yer almaktadır. Burada yer verilen bir diğer yaklaşım ise feminist kuramdır. Feminist teoride kadının erkek egemenliği altında ezildiği, kendini gerçekleştiremediği ve buna da aile kurumunun sebep olduğu kabul edilmektedir. Feminist eleştirinin kendi içinde farklı yorumları bulunmaktadır. Bu çerçevede Radikal, Liberal, Marksist ve Sosyalist feminist akımlarıyla kadın erkek eşitliği konusunda, kadının sömürülmesi ve kadının özgürleşmesi gerektiği konusunda savundukları konular ele alınmıştır.

2.2.3.1. Marksist Bakış Açısında Aile Eleştirisi

Çatışma kuramı toplumun birlik ve dayanışma içinde, organik ve işlevsel olduğu düşüncesinin tam karşısında durmaktadır. İşlevsel kuramın zıttı olarak oluşmuştur. Bu kurama göre toplumda birlik beraberlikten ziyade çatışmanın kaçınılmaz olduğu vurgulanmaktadır (Özen, 1992, s. 123).

İşlevselci yaklaşım toplumda bağlılık, birlik, düzen gibi olgulara odaklanırken çatışmacı yaklaşım daha çok güç mücadelesi, çatışma ve rekabete odaklanır. Güç kavramının yanı sıra ortak çıkarlar ve değerlerden de bahsedilir. Ortak çıkar toplumun ulaşması gereken, hedeflenen ortak faydasını ifade eder. Değerler ise genelde kullanıldığı anlamından farklıdır (Özsöz, 2007, s. 49). Çatışma kuramı Karl Marx'ın çalışmaları ile olgunlaşmıştır. Marx sanayi devriminden sonra toplumun nasıl bir değişime uğradığını görüp incelemeye başladığında sınıf çatışması temelinde açıklamaya çalışmıştır. Bunu açıklarken de işçi sınıfının yaşadığı zorlukları göz önünde bulundurarak işçi ve işveren arasındaki çatışmayı ortaya koymuştur. Bu güç ve otorite çatışmasının da asıl nedeni olarak ekonomiyi işaret

eder. Marx'a göre aile bir üst yapı kurumu olarak üretim tarzını ve üretim ilişkilerini yansıtır.

İnsanlar güç ve çıkarları uğruna hareket ederler. Bu durum da toplumda eşitsizliğe ve çatışmaya yol açar. Bu hedef doğrultusunda hareket ettikleri sürece sınıf farklılıkları olacaktır ve bu sınıflar arasında daima çatışmalar yaşanacaktır. Sınıfsal ayrılıkların başlıca sebebinin ekonomik çıkarlardır. İnsan kendi çıkarları dahilinde hareket etmek üzere yaşayan bir varlıktır. Eğer kendi çıkarlarını önemsemiyorsa bir grubun ya da topluluğun çıkarlarını önemsemektedir. Böylece yine ortak çıkarın peşinde olduğu görülür (Özsöz, 2007, s.49)

Çatışma kuramının temsilcilerinden biri de Mills'tir. Ona göre toplumların çatışmasındaki temel faktör insanların kıt kaynakları kullanmak amacıyla çıkarttıkları çatışmalardır. Bu çatışmanın ardından kaynaklar "şeyleştirilerek" ortak değer haline getirilir ve toplumlar arası bir çatışmaya döner. Böylece toplumda kaynakların eşit dağıtılmaması sorunu ortaya çıkar. Bu da sınıflar arası çatışmayı derinleştirir.

Çatışmacı kuramın aileye yaklaşımı yine güç ve sömürü temelindedir. Aile bir yandan makro düzeyde toplumsal sömürünün yeniden üretilmesine katkıda bulunur hem de aile içinde bir sömürü vardır. Aile içinde kadın sömürülmektedir. Toplum içinde var olan sömüren ve sömürülen ayrımı aile içinde de görülmektedir (Yener, 2018, s. 873).

Çağdaş dönemde Marksist olmayan kuramcılar da vardır. Bunlardan bir tanesi Ralf Dahrendorf'tur. Dahrendorf Weber'in "otorite" kavramının aile içinde de var olduğu ve bütün ilişkileri etkilediğini savunmaktadır. Toplumda küçük veya büyük gruplarda görülen otorite yani güç sahipleri aile içerisinde de vardır. Bu otoritenin aile içerisinde var olması da eşitsizliğe ve çatışmaya neden olabilmektedir. Sömürü ve rekabetin aile ortamında yaşanıyor olması kadın ve erkek arasındaki çatışmaya işaret etmektedir. Erkek güç sahibi konumunda iken kadının söz sahibi olmak istemesi ve erkekle rekabet etmeye başlaması ailede çatışmalara neden olabilmektedir. Kuramın aileye yaklaşımı eşitsizlik üzerine olduğu için genel olarak erkeğin hükmünde olan ailede kadının ve çocuğun sömürülmesinin üzerinde durulur. Bu durumda son söz olarak toplumda olduğu gibi ailede de köklü bir değişikliğe ihtiyaç olduğu vurgulanır. Hem aile içerisindeki sömürü hem de toplumsal alandaki sömürü böyle sona erdirilebilir.

2.2.3.2. Ailenin Feminist Eleştirisi

Feminizmin ortaya çıkması tarihsel olarak 18. yüzyıla kadar gider.. Fransızca ‘Femme-Kadın’ sözcüğünden türetilmiş bir akımı ifade etmektedir. Ülkelerin kendi yaşayışlarına ve hayat şartlarına göre feminizmin ortaya çıkması farklılık göstermektedir. Osmanlı’da İkinci Meşrutiyet Döneminde toplumda birçok kurum, kuruluş ve sosyal hayatta yaşanan değişikliklerden etkilenen kadınların da feminist hareketleri başlattığı görülmüştür (Demir, 1999, s. 109)

Türkiye’de feminizmin gelişiminde 1970’li yıllardan özellikle de 1980’lerden itibaren yeni bir evreye geçilmiştir (Sancar, 2009, s. 119). Bununla birlikte çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır. Liberal, Marksist, radikal, sosyalist, İslamcı feminizmin varlığı 1990’lı yıllarda fark edilmeye başlanmıştır. Bu görüşlerin ortak noktası ise kadınların erkek egemen yapı tarafından ezildiğidir. Ayrıldıkları nokta ise bu duruma nasıl çözüm bulunacağı ve çözümün ne olduğudur. Farklı gruplar içerisinde bulunan kadın üyeler bir konuyu desteklemek amacıyla birlikte hareket edebilmektedirler. Böylece feminizmin tek bir düşünce etrafında oluşmadığı görülmektedir (Kara, 2006, s. 17).

Feminist yaklaşım da çatışmacı yaklaşım gibi aile içerisinde eşitsizliğe vurgu yapar. Toplumda erkeğin egemen olduğu öne sürülerek aile içerisinde de bu egemenliğin devam ettiği vurgulanmaktadır. Aile içerisinde kadın erkek eşitsizliği ve hak ihlalleri üzerinde durulmaktadır. Bu nedenle kadın bakış açısıyla bu hak ihlallerine karşı çalışmalar yapılmaktadır (Bayır, 2018, s. 31-32).

Feminizmi siyasi bir hareket olarak değerlendirmek mümkündür. Siyasi olarak erkek egemenliği altında olan toplumu ve toplum normlarını sona erdirerek kadın bakış açısını öne çıkarmak istemektedir (Çaha, 1996, s. 48). Kadınlar siyasi hakları elde etmek amacıyla feminist hareketi başlatmış olsa da toplumdaki genel bakış açısını normlarını sosyal ve ekonomik alanlarda da erkek egemenliğinden kurtarmak istemektedir. Çünkü kadınların kendi hayatları da dahil olmak üzere hak sahibi olamadıkları ve karar vermede etkin olamadıkları bilinmektedir. Toplumdaki bu değişiklikleri sağlamak için de kadınların öncelikle evlerinin içinden başlaması gerekir. Önce ev içerisinde eşitliği sağlayabilirlerse toplumun genelinde de bunu başarabilirler. Kadınların ev içinde “fedakarlık” etmesinin yüceltilmesinin ve takdir edilmesi durumunun değiştirilmesiyle başlanmalıdır (Aktaş, 2013, s. 61).

Feminist teori aile ile ilgili yapılan çalıřmaları birçok farklı konuda eleřtirmiřtir.. Bu eleřtirilerin ortak noktası ev içinde ataerkil zihin yapısının yerleřmiř olduėu ve kadınların rollerini de bu dūřūncenin etkilediėi řeklinde dir. Ailenin bu dūřūnce yapısının ilk noktası olması dolayısıyla deėiřime aileden bařlamının gerekli olduėu savunulmuřtur (Bařar ve ekil, 2020, s. 78-79). Feminist dūřūnce hak ihlallerinin de karřısında durmaktadır. Kadının toplum içerisinde yařadıėı haksızlıkları özellikle aile içi řiddet gibi durumlarla özel alana tařıyan hak ihlallerini arařtırmalarına konu edinmiř ve gūn yūzūne çıkarmıřtır. Aile içinde kadının eril gū tarafından uėradıėı her tūrlū řiddet ve hak ihlallerinin grūnūr hale gelmesini feminist çalıřmalar ortaya koymuřtur (Sancar, 2009, s. 124).

Feminist akımları zūme giden yolda farklılıklar sergilemektedir. Aileye bakıř açıları arasında ailenin olmaması gerektiėine karřı kesin grūřlū bir akım radikal feminizmdir. Radikal feminizme göre aile kadının zgūrleřmesini engelleyen bir kurumdur. ocuk bakımı ve aile içi diėer roller kadının hayatını būtūnūyle etkilemektedir. Hem vakit hem de enerji konusunda olumsuz olarak etkilenen kadın zgūrlūėunū tam olarak yařayamamaktadır. Kadının kendini gerçekleřtirebilmesi için aile kurumunun ortadan kalkması gerektiėi savunulmaktadır (Atan, 2015, s. 9).

Radikal feministler kadınların zgūrlūėunū cinsel açıdan kısıtlandıėı konusundaki fikirleri savunurlar. Özellikle anneliėin kadının zgūrleřmesini engellediėi dūřūncesindelerdir. “Kiřisel Olan Politiktir” söyleminden yola çıkmıřlardır. Ayrıca kadın bedeninin de smūrūlmesinin karřısında dururlar (Atan, 2015, s. 3). Sosyalist feminizmde ise daha önce vurgulandıėı ūzere kadının ev içi emeėinin smūrūlmesi ūzerinde durulmaktadır. Ataerkilliėin aile içerisindeki kadını ikincil pozisyona dūřūrerek erk zihniyeti iktidar ve gū sahibi olarak gösterilmesinin yanı sıra ailede çocukların toplumlařmasında kūltūrel aktarım saėlanırken bu fikirler gelecek nesillere de aktarıldıėı dūřūnūlūr (Beřirli, 2020, s. 74).

Liberal feminizmin aileye daha çok siyasi açıdan yaklaşmaktadır. 1970’lerde getirilen eřit iř eřit ūcret sloganıyla Eřit Fırsatlar Yasası’nı savunmaktadır. Kanunlarla kadınların hem aile içerisinde hem de toplumsal yaşamın diğer alanlarında kadının yerinin değişebileceğini ve daha eřit konumda olabileceği savunulmaktadır. Kadının zgūr olması ve erkekle olan eşitliğine vurgu yaparak çalışma hayatında, kamusal alanlarda erkeklerle eřit imkanlara sahip olup aynı zamanda fırsat eşitliğinin önemine işaret etmektedir. Liberal feministler için çalışma hayatı çok önemli bir konudur. Aile kūltūrūnde de kadının çalışmasına engel

olunduğu düşünölmektedir. Böyle düşünmelerine rağmen sosyalist ve radikal feministlerin ailenin kökten değışmesi gerektiği fikrini eleştirirler. Ataerkil düşünceinin ailede nasıl oluştudu ve nasıl işlediğini açıklamak yerine nasıl olması gerektiğiyle ilgilenerak daha çözüm odaklı oldukları söylenebilir (Kasapoğlu, 2011, s. 19).

Marksist feministler liberal feministlerin aile hakkındaki görüşlerine karşı çıkarak aile kurumuna yönelik radikal eleştiriler yöneltmektedir. Çünkü ev ve aile içerisinde kadının ekonomik sömürüsü sadece yasal düzenlemeler ile çözülemeyeceğini savunmaktadırlar. Özellikle çalışma hayatında olan kadınları hem evde ücretsiz şekilde çalışması hem de iş yerinde erkeklere göre daha az ücret alarak çalışması marksist feministlere göre kesinlikle çözümlmesi gereken bir sorundur. İşten eve gelen erkek dinlenmeye çekilirken kadının ev işi, yemek, çocuk bakımı gibi ev idaresine devam etmesi kadının emeğinin sömürüldüğünün açıkça göstergesidir (Atan, 2015, s. 7).

Son olarak kadının sadece yaşadığı aile içerisinde değil bütün toplumsal hayatta sömürüldüğu tabiri caizse yok sayıldığı ifade edilir. Düşünceler ve akımlar değışiklik gösterse de feminizm eşitsizliğin ortadan kalkması için çalışmalar sürdürmektedir. Bazı akımlar diğerlerine göre daha ılımlı yaklaşıyor olsa da aile ve toplum içerisinde kadının yerine yönelik savunulan düşüncelerde köklü değışiklik yapılması gerektiğini savunmaktadırlar.

2.3. Ailenin Gelişimi ve Dönüşümü

Aile tarihsel süreç içerisinde önemli değışimler geçirmiştir. Özellikle sanayileşme ve modernleşme ile birlikte yaşanan değışim çok çarpıcıdır. Geleneksel aileden modern aileye geçiş noktasında sanayi devriminin rolü büyüktür. Tarihsel süreç içerisinde sanayi devrimi gibi aileyi kökten değışikliğe uğratan pek az gelişme vardır. Buna büyük ölçüde neden olan şeyin küreselleşmeye bağlı kültürlerin değışmesi ve toplumların birbirlerinden etkilenmesi söylenebilir. Onun dışında teknolojinin gelişmesiyle iletişim tarzlarının değışmesi de ailenin değışmesinde rol oynamaktadır. Bu bölümde aileye tarihsel gelişimine ve dönüşümüne dair genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Sosyolojik ve antropolojik çalışmalar aile kurumunun insan toplumlarının sahip olduğu en eski kurumlardan biri olduğunu ortaya koymaktadır. Hemen hemen

bütün toplumlarda çeşitli farklılıklarla olsa da aile kurumu vardır. Hem antropologların tespitleri hem de dini semavi kitapların destelemesiyle ailenin varlığı insanlık tarihiyle eş zamanlıdır (Doğan, 1996, s. 74). Eski Türk toplumunda ailenin önemi yadsınamaz. Devlet yönetimindeki sosyal, hukuk düzeni nasıl işliyorsa ailenin düzeni de öyledir (Gökalp, 2005). Gök kubbenin altında devlet, çadır kubbesinin altında aile anlayışıyla oluşturulmuş bir kültür vardır. Devlet yönetiminde karı-koca ilişkisine benzer kağan-hatun olarak yönetim birlikte olurdu. Bu durum cinsiyet eşitliği ve aile içerisinde rollerin açıklanmasında oldukça önemlidir. Kadın erkek eşitliğinin Türk ailesine yani ilk Türk toplumlarında görmek mümkündür (Eröz, 1977, s. 20-21).

İslamiyet'in kabulünden sonra dini yönden değişim yaşayan her toplum gibi toplumsal değişimler yaşanmıştır. Dinin gereklerine uygun bir yaşam tarzı benimsenmeye başlanmıştır. İslamiyet'in etkisiyle şekillenen aile yapısına Osmanlı aile yapısı örnek gösterilebilir. Boşanmanın hoş karşılanmadığı bir aile tarzından söz etmek mümkündür (Güngör, 1999). Osmanlı döneminde İstanbul'un fethiyle birlikte harem yaşamı hayata girmiş ve çok eşlilik görülmeye başlamıştır. Kırsal kadının kentteki kadına göre daha özgür olduğu, kısıtlanmadığı görülmektedir. Tanzimatla birlikte başlayan kadın hareketleriyle ve Osmanlı Kadın Hakları Derneği'nin destekleriyle kadın-erkek eşitliğinin korunması için çalışmalar başlamıştır. Böylece şeriat kanunlarının esnetildiğini söylemek mümkündür. 1917 yılında ise Aile Hukuku Kararnamesi ile evlilikler devlet ve kanunlar önünde gerçekleşerek resmiyet kazanmaya başlamıştır. 1900'lü yıllara gelene kadar kadının boşanması erkeğin elinde, özgürce hareket edemeyen, evden erkeksiz çıkamayan yani erkeğe tabidir (Gökçe, 2011, s.69).

Erken Cumhuriyet Döneminde yapılan yasal düzenlemeler ile birlikte kadın-erkek eşitliği kanunlarla güvence altına alınmıştır. 1926'da Medeni Kanun'un yürürlüğe girmesiyle aile içerisinde kadın ve erkek eşit haklara ve sorumluluklara sahip olmuşlardır. Buna servet yönetimi ortak olması, boşanma hakkının verilmesi ve çok eşliliğin yasaklanması örnek verilebilir. 1930'lu yıllardan sonra kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesiyle kadının ailedeki yeri de değişmeye başlamıştır (Kongar, 2008). Türkiye'de 1940'lı yıllardan sonra tarımda yaşanan değişimle birlikte ailede farklılaşmalar yaşanmıştır. Tarımda makineleşmenin artması veya toprak sahiplerinin çatışması gibi nedenlere bağlı olarak köyden kente göç de artmıştır (Gökçe, 2011, s.55-56).

1960'lı yıllara kadar ailelerin geleneksel yapısını bozmadan devam edebildiği görülmektedir. Fakat 1980'li yıllardan sonra aile yapısında ve aile hayatında değişimler oldukça hızlı olmuştur. Teknolojinin gelişmesiyle, televizyon, telefon ve internet gibi unsurların ortaya çıkışıyla dünyayla iletişim halinde olan aileler geleneksel yapıdan uzaklaşıp modernleşmenin ve sekülerleşmenin merkezine yol almışlardır (Tekin, 2014, s. 259-262).

Türk aile yapısı hakkındaki araştırmaların genellikle bir sorun etrafında oluşturulmuş olduğu görülmektedir. Merkezine bir sorun, bir problem yerleştirilerek yapılan araştırmalar toplumsal sorunlara çözüm bulabilmek adına yapılan araştırmalardır. Bu araştırmalarda sorun olarak tanımlanan, göç, terör, kadın, çocuk, yaşlı ve şiddet gibi konular ele alınmaktadır. Bölgeden bölgeye sorunlar ve sorunu yaşayan kesimler çeşitlenebilir ama toplumsal sorun etrafında yapılan araştırmalar değişmemektedir (Canatan, 2011, s. 97-98).

TÜİK verilerine göre 2008 yılında hane halkı büyüklüğü % 4.0 iken 2020 yılında % 3.30'a düşmüştür. Bunun sebeplerinden bir tanesi de tek kişilik hanelerin artmasıdır. 2014 yılında yalnız yaşayan kişilerin olduğu haneler %13.9 iken 2020 yılında %17.9'a yükselmiştir. Bununla birlikte çekirdek aile ve geniş aile olarak tanımlanan ailelerin olduğu hanelerin azaldığı görülmektedir. Çekirdek aileden oluşan haneler %67.4'ten %65.2'ye gerilerken, geniş ailelerin oluşturduğu haneler %16.7 iken %14'e gerilemiştir. Çekirdek ve geniş aileden oluşan hanelerin oranı azalırken aile olmaksızın birden fazla kişinin yaşadığı hanelerin oranı da artmıştır.²

Modernleşme süreci aileyi çok boyutlu olarak etkilemiştir. Aileler arasında aile üyelerinin bireyselleşmesi, aile üyelerinin çalışma hayatında olup evin otel gibi kullanılmaya başlanması, ahlaki ve toplumsal değerlerin aşınması, evlenmenin geç yaşlarda olması, eşten beklenen özelliklerin değişmesi, çocuk sayısının azalması gibi durumlar ortak özellikleri olarak öne çıkmaktadır (Tekin, 2014, s. 260).

Bazı araştırmacılara göre sanayileşme ile birlikte ortaya çıkan geniş aileden çekirdek aileye geçiş biçiminde yaşanan değişim günümüzde yeni bir evreye girmiştir. Formundaki değişiklik aile kurumunun tamamen ortadan kalkacağı anlamına gelmemektedir. Geniş aileden çekirdek aileye dönüşümün başlıca sebebi sanayileşmedir. Bu geçişle birlikte kent ailesinde ailenin ekonomik ve sosyalleşme işlevinin etkisinin azaldığı görülmektedir. Tarım toplumunda üretim araçları sahip

² <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2020-37211>

olan geniş ailelerden, fabrikada çalışan işçilere doğru bir dönüşüm yaşanmıştır. Böylece de kökten değişen aile yapısı ve işlevleri artık bambaşka noktaya ulaşmıştır (Aktay, 2014, s. 181).

Sosyal ve kültürel olarak yaşanan değişimler ailede de değişiklikler yaşanmasına sebep olmuştur. Toplumda yaşanan değişimler aile özeline de yansımıştır. Yaşlı kuşağın aileyi çok değerli görüp aileye kutsallık atfederken genç kuşağın böyle bir tavrı bulunmamaktadır. Bir yandan tek ebeveynli aileler artarken bir yandan da nikahsız birlikte yaşama eğilimlerinin yaygınlaşmaktadır. Bu durum aile kurumunun geleneksel önemini ve konumunu tehdit etmektedir. Aileye verilen değer azaldıkça aile dışı yaşam da artmaktadır (Süleymanov, 2009, s. 13).

Sonuç olarak toplumsal olayların da etkisiyle zaman içerisinde aile kurumunda yapısal ve işlevsel anlamda değişimler yaşanmıştır. Bu değişimlerin aileye yüklenen anlamdan, eş seçimi, çocuk sayısı ve kadına bakış açısı ve daha birçok konuya varıncaya kadar olduğu söylenebilir. Bu değişim toplumdaki farklılıkların göstergesi de değişimin kendisi zorunlu olarak vardır. Modernleşme ve batılaşma ile birlikte gelen aile üyeleri ve toplumun aileye bakış açısındaki değişimler çocuğun yetişmesi, topluma kazandırılması durumunda toplumun da buna bağlı olarak değişeceğini göstermektedir. Aile kurumu değişen ve gelişen bir yapıda olup bu değişimi sürekli olarak devam ettirecektir.

2.4. Ev Hayatı, Aile İçi İlişkiler ve İletişim

İletişim, kişide davranış değişikliği oluşturması amaçlanarak bir şeyi paylaşma ve iletme durumu olarak açıklanabilir. Bu paylaşım sürecinde duygular, düşünceler, bilgiler iletilmektedir (Özgüven, 2010). İletişimin çok boyutlu bir olgu olduğunu belirtmek gerekir. İletişimde süreçler, duygular, düşünceler önemli unsurlardır (Yüksel, 2014). İletişim halinde olan bireylerin durumlarla ve düşüncelerle kurmuş olduğu bağın varlığından söz edilir (Erdoğan, 2002).

İletişim için iki tarafa ihtiyaç duyulmaktadır. İletişim taraflar arasında bilgi alış verişini içermektedir (Dökmen, 2005, s. 20). İletişim çok boyutlu bir süreç olup etkileşim, düşünce ve duygu paylaşımı gibi unsurları barındırmaktadır. (Yüksel, 2014). Diğer bir ifadeyle iletişim “mesajların aktarıldığı ve anlamlandırıldığı bir süreçtir.” (Dökmen, 2015, s. 37). Bunun yanında iyi bir dinleyici olmak ve karşılıklı geribildirim sağlayabilmek, sağlıklı iletişimi de beraberinde getirmektedir.

Geribildirim sağlayıcı olmak iletişimin olmazsa olmaz koşuludur (Doğan, 2013, s. 208).

Toplumsal yaşamda var olmak ilişki ağlarına sahip olmayı gerektirmektedir. Yani insanın yaşamını devam ettirebilmesi diğer insanlar ile ilişki içerisinde olmayı gerektirmektedir Bu bir zorunluluktur. Günümüzde ise bu ilişkiler ağında köklü bir değişim yaşandığı görülmektedir. İletişim teknolojilerinin gelişmesiyle ilişkiler başka bir boyut kazanmıştır. Bu teknolojiler insanların hayatını oldukça değiştirmiştir. Uydular aracılığı ile bir iletiyi, bir bilgiyi anında görmek, duymak öğrenmek mümkün hale gelmiştir. Geleneksel toplumlarda iletişim kurulan kişiler daha çok yakın çevre, komşu, akraba iken iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle ilişki çevresi de genişleyerek şehir ve ülke sınırlarını aşar hale gelmiştir (Cüceloğlu, 1999).

“Aile içi iletişim eşler arasında, annenin çocuklarıyla, babanın çocuklarıyla, çocukların anne ve babayla, kardeşlerin birbirleri ile kurduğu iletişim olarak tanımlanabilir” (Şahin ve Aral, 2012, s.62). Aile içi iletişime çocuklar açısından baktığımızda ev başta olmak üzere sosyalleştiği bütün alanlarda, okul, sokak vs. yaşamları devam ettikçe karşılaşacakları kişilerle sağlıklı etkileşim kurabilmeleri için iletişimin önemi yadsınamaz. Sadece konuşarak iletişimi sürdürmekten ziyade bütün iletişim unsurlarını bilerek ve yerine getirerek ilişkiyi sürdürmeye ihtiyaç duyarlar. Bu durumda, bu beceriyi öğrenmek ve uygulamak için öncelikle ailede sağlıklı iletişimin olması gerektiğini görüyoruz. Anne babanın bu becerilere sahip olup olmaması durumunda etkilenen kişiler çocuklar olacaktır. 60-66 ay arasındaki çocuklar üzerinde yapılan çalışma bu konunun önemini ortaya koymuştur (Çağlar, 2019, s. 4).

Aile içi iletişimin önemli olduğu sonucuna ulaşılan ve ergenler üzerine yapılan bir araştırmada, 15-18 yaş grubunda benlik saygıları ve hoşgörü sahibi olma durumlarının incelendiği bir araştırmada aile içindeki iletişimin daha demokratik bir yapıda olduğu görülmüştür. Bu araştırmada benlik saygısı yüksek çıkan kişilerin düşük çıkanlara göre daha hoşgörü sahibi oldukları sonucuna ulaşılmıştır (Özmen, 2007).

Ailede sadece ebeveyn ve çocuk ilişkisinin önemli olduğunu söylemek eksik kalacaktır. Eşler arasındaki ilişkinin de ailenin bütününe etki ettiği bilinmektedir. Eşlerin serbest zaman etkinliklerinde birlikte verilen kararların sonucunda ve zorunlu olan durumlar haricinde, birbirleriyle konuşmaları iletişim halinde olmaları beklenmektedir. Birlikte vakit geçiren eşlerin birbirlerine karşı sevgi ve saygılarının

artmasının yanında aile içi dayanışmanın arttığı ve birbirlerinin daha yakından tanınmasıyla aile içi iletişime olumlu katkılarının olduğu söylenebilir (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, 2002).

Kısacası aile bireyin hayatında çok önemli bir yere sahiptir. Ailenin kişiyi hayata hazırlaması, birey için öğretici, güven verici bir sığınak olarak görülmesi önemli işlevleri arasındadır. Aile üyeleri arasındaki ilişki ise kişinin hayata bakış açısını belirleyecek bir önemdedir. Birey ailede öğrendiği iletişim biçimleriyle sosyal hayata adımlarını atar ve kendini orada var eder. Bu nedenle aile içi iletişim, her yönüyle önem arz eder. Sadece bireyin gelecekteki yaşamı veya sosyal hayattaki katkılarını amaç belirleyerek sağlıklı iletişimi kurmak eksik kalacaktır. O anda yaşamak, ailenin mutlu, huzurlu bir yaşam sürmesi ve yaşadıkları anın anlam kazanabilmesi için de çok önemlidir.

2.4.1. Eşler Arası İlişki

Giddens, evliliği tanımlarken öncelikle iki yetişkin ifadesini kullanmaktadır. Evlenmek için önce yetişkin olmak gerekliliğini vurgular. Daha sonra toplumun söz konusu evliliği tanıması ve onaylaması gerektiğini, yani evliliğin duyurulması ve resmiyete dökülmesi gerektiğini belirtmektedir.. Son olarak da cinsel birliktelik boyutu olduğunu söyler (Giddens, 2013, s. 247). Öte yandan evliliği sadece cinsel birliktelik olarak tanımlamak doğru değildir. Eşler arasında duygu paylaşımlarının olması, sorumlulukların paylaşılması, hayatları boyunca birlikte geçirilecek zamanlara karşı istek ve arzu duyması gerekmektedir (Bağlı ve Sever, 2005, s. 2).

Geleneksel aile yapısında aşk evlilikleri pek sık görülmemektedir. Modern aileye baktığımızda ise aşk evliliklerinin daha sık yapıldığını görülmektedir. Evlilik içinde romantizm beklentisinin de arttığını söylemek mümkündür. Günümüzde aşk evliliği ile oluşturulan aile aşkın bitmesi halinde evliliği bitirme yoluna gitmektedir. Zaman içerisinde evlilik şekillerinin ve eş seçme yöntemlerinin değişmesiyle birlikte eş seçerken bireyler artık beklentilerini açıkça ifade edebilmektedir. Kişisel özelliklere göre veya toplumdaki statülerine göre çeşitlilik gösteren standartlar belirleyerek seçimlerini yapmaktadırlar. Duygusal olarak da doyum alacakları, psikolojik yönden rahatlatıcı bir evlilik düşünmektedirler. Böylece tarihsel süreçte evliliğe bakış açısında her yönden değişim görülmeye devam etmektedir (Şatıroğlu, 2010, s. 77).

2020 yılında yapılan araştırmaya göre akraba evliliklerinin oranında azalma görülmüştür. 2010 yılında resmi olarak yapılan evliliklerin oranı %5.9 iken 2020 yılındaki oran %3.8 olmuştur.³ Buradan hareketle eş seçiminde değişiklikler olduğunu söylemek mümkündür. Evliliğin ve eşler arası ilişkinin sağlıklı bir şekilde devam edebilmesi onların ne kadar bilgili olduğuyla da ilgilidir. Kadın ve erkek psikolojilerini, davranış bilimlerini, çocuk psikolojisini, sevmeye ve yaşama sanatını iyi bilen bireyler davranışlarını da ona göre şekillendirerek ilişkiyi devam ettirirler (Çakmaklı, 2009).

Ataerkil ailelerde evlilik ve eş seçiminde kararları genellikle ailenin reisi olarak baba vermektedir. Genelde görücü usulü evlilikler yaygındır. Bazı yörelerde kadının ailesi erkek tarafından başlık parası alır ve bunun anlamı da kadını bir nevi güvence altına alarak boşanmanın önüne geçmektir. Kentsel ailedeki eşlerin ilişkisi ise aile büyükleri tarafından desteklenen bir evlilikle başlar. Çekirdek aileler kent yaşamında daha sık görülür ve aile büyükleriyle ilişkileri daha azdır (Kongar, 2008).

Ataerkil ailelerdeki eşler arasındaki ilişki genelde sorumlulukların yerine getirilmesi, çocuk bakımı ve toplum normlarına uyumlu şekilde yaşayabilme potansiyelini sağlamak amacıyla. Aile büyüklerinin yanında duyguların saklanması, eşlerin yakınlaşmaması gerektiği düşüncesi vardır. Bu ailelerde genelde daha somut görevler yerine getirilir. Geleneksel ailelerde toplumun ahlakı ve kültürüne uyum sağlamanın asıl amaç olduğu söylenebilir (White, 2015).

Aile üyeleri arasında ilişkinin sağlıklı olması ailenin birliğinin korunmasında etkili olan en önemli unsurlardan bir tanesidir. Özellikle eşler arasındaki ilişkinin varsa çocuklara yansıyan kısmı önemli bir husustur. Çünkü çocuk iletişim kurmayı, sosyalleşmeyi ve diğer toplumsal becerilerini ailede kazanır. Ailede gördüğü ilişki, örnek aldığı anne ve babasının arasındaki ilişki ve iletişim biçimidir. Eşler arası ilişki de aile kurumunun genel görünümünün değişmesine bağlı olarak ve farklı nedenlerin etkisiyle değişmiştir. Geleneksel toplumdaki aile ve eş ilişkisi modern toplumda köklü bir değişime uğrayarak aile içindeki semboller ve kavramların değişmesine neden olmuştur.

2.4.2. Ebeveyn-Çocuk İlişkisi

Tarihsel süreç içerisinde çocuğa yüklenen anlam ciddi ölçüde değişime uğramıştır. Örneğin orta çağ ailelerinde çocuğun küçük insanlar olduğu kabul

³ <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2020-37211>

görölüp yetişkinler hangi işlerle sorumlu ise çocuklara da o görevler verilmektedir. Erkekler çıraklık gibi mesleki anlamda yetiştirilirken kız çocukları ev işlerinde yardımcı konumdadırlar. Bu konuda çocuğun hassas olduğunu ve gelişim evresinde olduğu göz ardı edilmektedir. Fakat modern ailelere baktığımızda çocuğun sosyal, psikolojik, biyolojik gibi birçok farklı yönden gelişimi takip edildiğini görmekteyiz (Şatıroğlu, 2010, s. 77).

Ebeveyn çocuk ilişkisinde etkili iletişim bu ilişkiyi kuvvetlendirmektedir. Çocuğu ruhsal, duygusal ve sosyal açıdan başarılı bir birey olarak yetiştirmek de ebeveynin görevleri arasındadır. Bunu sağlamak için de etkili iletişim kurallarına uygun şekilde davranmaları gerekmektedir. Ebeveynin çocuğun güvenliğini sağlaması ve onu dinlemesi çocuğun kendini daha iyi ifade etmesini sağlamaktadır (Şahin ve Aral, 2012, s. 64).

Çocuğa bakış açısının ciddi manada değişimler görülürken ebeveynlere olan yaklaşımında benzer durumda değiştiği görülmektedir. Çocuğun birçok yönden gelişimini destekleyen, yetiştiren ebeveynlerin sayısı artmışken ebeveynlerin çocuk yetiştirmede kendini yetersiz görmesi durumu ortaya çıkmıştır. Çocuğu sevmek ve çocukla ilgilenmenin dışında onu en iyi seviyelere getirmek gibi bir beklenti içerisine girilmiştir. Çocuklar da bu durum neticesinde ebeveynlerinden çok fazla istekte bulunmaya başlamışlardır. (Şatıroğlu, 2010, s. 77).

Geçimini topraktan sağlayan ailelerde çocuklar ekonomik olarak aileye destek sağlamaktadır. Bu genellikle geniş aile olarak adlandırılan ailelerde görülmektedir. Modernleşme sonrasında ise çocuğa bakış açısının değişmesiyle çocuğun eve katkı sağlamasından ziyade eğitilip, okutulup yetiştirilmek istenen bireyler olarak düşünülmektedir. Çocuğun her türlü bakımı aileyi zorlayan ve ayrı bir emek isteyen unsurlardır. Bu durum modern ailelerde çocuk sayısının azalmasına ve geniş aile yapısından çekirdek aileye geçişi etkileyen önemli bir faktördür (Durğun, 2016, s. 85).

Çocuk ebeveyn ilişkisinde tarafların birbirini anlaması için birbirlerini iyi tanımaları gerekmektedir. Ebeveynin çocuğunu anlaması ve onun gelişim özelliklerini bilmesi gerekir. Yaşına göre gelişim bilgilerini takip ederek, karakterine uygun olarak kendi davranışını şekillendirmelidir (Özel ve Zelyurt, 2016, s. 12). Ankara Keçiören’de 2009-2010 eğitim öğretim yılında 223 ergenle yapılan bir araştırmada ergen çocukların mutluluklarıyla aile ilişkileri arasındaki ilişki ölçülmüştür. Ergen çocuklarda aile ile ilgili konularda fikir alınması, onlara

danışılması ve aileyi ilgilendiren kararlarda söz sahibi olması onları olumlu yönde etkilediği görülmüştür. Tam tersi durumda ise olumsuz etkilendikleri gözlemlenmiştir. Ergenlerin öznel iyi oluşlarının da problemlerini yalnız başına çözen değil de ailesiyle birlikte problemleriyle başa çıkma yoluna giden ergenlerde pozitif yönde bir gelişme olduğu görülmüştür. Yani aile yapısı çocuğun kimlik gelişimi, sosyal gelişimi, özerklik gelişimini etkilemektedir (Eryılmaz, 2010, s. 22).

Ebeveynler çocuklarının bakımını üstlenmek ihtiyaçlarını karşılamak, onları sosyal hayata hazırlamak ve iyi bir yetişkin olmalarını sağlamanın yanında onları mutlu birer birey olarak da yetiştirmek görevini üstlenmişlerdir. Ailenin duygusal manada doyumu sağlamak gibi bir görevi de vardır.

2020 yılında yapılan araştırmada erkeklerin %9.2'si kadınların ise %20.7'si kendilerini yalnızca çocuklarının mutlu ettiğini belirtmişlerdir.⁴ Aile yaşamı insanı mutlu eder, ebeveynler çocuklarının varlıklarından mutlu olurlar. Hayatını çocuklarının varlığı sayesinde devam ettiren ebeveynler vardır. Bu ebeveynler mutluluklarını da sadece çocuklarına bağlayabilirler.

Teknolojinin gelişmesiyle ortaya çıkan sosyal medya mecraları bireyselleşmeye neden olmaktadır. Çocukların bu mecralarda uzun süre vakit geçirmesi aile ile iletişimlerini aksatmaktadır. 2016 yılında Çanakkale'de lise öğrencileriyle yapılan bir araştırmada, gençlerin sosyal medyada kendini daha iyi ifade ettikleri ve aile üyeleriyle yapılan sohbetlerin sıkıcı olduğu sonuca ulaşılmıştır. Sosyal medyayı yoğun olarak kullanan öğrencilerin problemlerini aile üyeleriyle paylaşmak yerine sosyal medyadaki arkadaşlarıyla paylaştıkları görülmüştür (Demir, 2016, s. 44-45).

Zamanla insanın sosyalleşmesinde farklılıklar oluşmakta ve bireysellik artmaktadır. Ebeveyn ve çocuk ilişkisini etkileyen unsurlar bulunmaktadır. Aile üyelerinin de bireyselleşmenin etkisiyle birbirinden uzaklaşması söz konusu olmaktadır. Özellikle gençlerde bireysel hareket etme eğilimi artmış aileye, anne-babaya ihtiyaç duyma şekilleri de değişmiştir.

2.4.3. Ev İçi Roller

Toplumdaki yerine ve statüsüne göre bireyden beklenen ve bireyin yerine getirdiği davranışa rol denilmektedir (Marshall, 1999, s. 624). Rol kavramı yirminci yüzyılın ortalarında çeşitli çalışmalara konu olmuş ve birçok eleştiriye maruz

⁴ <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2020-37211>

kalmıştır. Fakat sosyolojik analizlerde hala kullanılmaya devam eden bir kavramdır. Filmlerde oyuncuların üstlendikleri rollere benzer biçimde bireyler toplum içerisinde kendilerini anlatan rollere bürünürler. Roller toplumsallaşma sürecinde öğrenilir ve içselleştirilerek benimsenir.⁵

“Toplumun bireyden beklentileri onun davranışlarını sınırlandırmakta, hatta belirlemektedir. Fakat bu belirleme sürecinde bireyin kendisi edilgin değildir. Bundan dolayı farklı bireylerin rol beklentilerine karşı gösterdiği tepkilerde benzerliklerin yanı sıra farklılıklar da bulunabilmektedir” (Ceylan, 2011, s. 99).

Roller birbirleriyle uyum ve düzen halinde ilerlemektedir. Örneğin öğretmen ve öğrenci kendi rollerini bilir ve karşısındakinin de rolünden beklentilerini oluşturur. Ev içerisinde de karı-koca rolleri buna örnektir. Taraflar birbirleriyle uyum içinde ve birbirlerinin rollerini destekleyici tavırlar sergilerler (Ceylan, 2011, s. 100). Sosyal hayatta olduğu gibi aile içerisinde de bireyler çeşitli roller üstlenirler. Bu roller düzenin devamlılığı için önem arz etse de bazen de farklı rolleri olan bireylerde çatışmaya neden olarak aile içinde huzursuzluk yaratabilir. Örneğin öğretmen olan bir anne evde çocuğuna karşı bir davranışında onun annesi olduğunu unutup öğretmenmiş gibi davranması rollerin çatışma durumuna iyi bir örnektir.

Aile hayatında annenin rolü çok önemlidir. Önemli olan kelimelerin başına ‘ana’ kelimesi konur. Bu kelime, asıl kelimeyi vurgulamak için kullanılır. Anne de bu kelimedenden türetilmiştir. Annelik rolünün gelişimi hamilelik dönemi ile başlamaktadır. Çocuğun ruh sağlığı, kişilik oluşumu gibi unsurlar hamilelik dönemindeki yaşanan hayata göre oluşmaktadır. Yoğun stres, sıkıntı içerisinde geçirilen bir hamilelik, çocuğu hayatı boyunca etkileyebilir (Çakmaklı, 2009, s. 26).

Geleneksel aile modelinde genelde erkek dışarıda çalışıp kadın ev işlerinden sorumlu tutulmaktadır. Fakat günümüzde bu durum değişme eğilimi sergilemektedir. Çünkü kadının dışarıda çalışmaya başladığı, ev işlerinin ve çocuklarla ilgilenmenin eşi ya da bir başkası tarafından yapılması beklenmektedir. Geleneksel roller sonucunda da bu beklenti karşılanmayıp kadının iş yükünün daha da arttığı görülmektedir (Şatıroğlu, 2010, s. 77).

Baba rolünün ise daha çok ekonomik olarak tanımlandığını söyleyebiliriz. Ailenin maddi ihtiyaçlarını karşılayacak bir güce sahip olması gereken kişi babadır.

⁵https://cdnacikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/20_21_guz/sosyolojiye_giris_1/9/index.html#konu-3

Bunun dışında çocuklara örnek olma konusunda baba rolün önemi büyüktür. Özellikle erkek çocuklarının babayı örnek aldığı bilinmektedir. Baba eksikliği yaşamış bir erkeğin hayatının ilerleyen zamanlarında hem gelişimsel hem de sosyal açıdan ve kendi ailesini kurduğu zamanlarda sorun yaşaması muhtemeldir. Anne ve babanın ayrı ayrı rolleri olduğu gibi ortak rolleri de mevcuttur. Çocuğun geleceği için yapılan yatırımlar konusunda anne-baba ortak karar vermektedirler. Örneğin okula gönderme, okul seçimi, okul dışı etkinliklerin yönetimi ve meslek seçimi gibi konularda ailenin desteği çok önemlidir. Sadece çocuğu eğitmeyi amaçlayan konulara yönelmek yerine çocuğu tüm yönleriyle yetiştirmek için gayret göstererek sosyal hayata kazandırmaktadırlar (Çakmaklı, 2009, s. 26-27).

Ev içi rollere genel anlamda bakacak olursak aile üyelerine yüklenen yazılı olmayan ama belli bir davranışın, duruşun, görev ve sorumlulukların beklendiği bir durum söz konusudur. Bu roller kadına, erkeğe ve çocuklara olmak üzere toplumdaki mesleki rollerin beklentisinde olduğu gibi ev içinde de belli sorumluluklar yüklemektedir. Her toplumda bu roller farklılık gösterse de kadın ve erkeğe yüklenen roller genel hatlarıyla benzerlik göstermektedir. Kadının ev içerisinde çocuklarıyla meşgul olup ev içi düzeninin sorunsuz halledilmesi beklenirken, erkeğin dışarda çalışıp evin ekonomik durumu ile ilgilenmesi ve evde otoriteyi sağlamayı beklenmektedir. Hatta çalışan bir kadın olsa dahi evin sorumlulukları da kadına yüklenir, evin idaresi kadınlardan beklenmektedir. Bu durum bazı kuramlar ve yaklaşımlar tarafında eleştirilmektedir. Kadın ve erkeğin eşit olduğu, aynı sorumlulukları cinsiyet fark etmeksizin herkesin yapabileceği konusunda tartışmalar olmakta ve bu konuda çalışmalar yapılmaktadır.

2.5. Aile Hayatında Çatışma ve Uyum

Aile, içinde huzurla yaşanan, bireylerin dünyaya geldikleri andan itibaren kendilerini ait hissettikleri sıcak bir yuva olmak gibi pozitif anlam taşımaktadır. Fakat bu pozitiflik her zaman her şart altında olmayabiliyor. Aile üyeleri arasında çeşitli nedenlerle çatışma ve uyumsuzluklar hatta şiddet olayları yaşanabilmektedir. Aile içi sorunların bazı zamanlarda sağlıklı iletişim halinde çözüme kavuştuğu, bazı zamanlarda ise iletişim sağlanamayıp anlaşmazlıklar devam edip aile birliğinin dağılması söz konusu olabilmektedir (Bayer, 2018, s. 216).

Çatışma, “birbiriyle ilişki içinde bulunan iki ya da daha fazla taraf arasında, kaynakların sınırlı olması, değerlerinin, gereksinimlerinin, çıkarlarının birbiriyle uyuşmaması sonucu ortaya çıkan anlaşmazlık” (Akbalık, 2001, s. 8) şeklinde tanımlanmaktadır. Çatışma bireylerin kendileriyle olan ‘kendi içinde’ ve karşı tarafın olduğu ‘ikili çatışma’ şeklinde açıklanabilir. Kendi içinde olan çatışma davranışları, değerleri ve tutumları karşısında olabilir. İkili çatışmalar ise kendisinin dışında olan kimseyle, örneğin evlilik içerisinde eşler arasında olan karşılıklı isteklerin yerine getirilmesi, güç elde etme isteği, engellenme, cinsiyet rolleri, içeren duygu ve düşüncelerin de içinde olduğu anlaşmazlıkların bütünü olarak açıklanmaktadır (Yiğitoğlu, 2009, s. 46).

Tartışmalar yapıcı ve yıkıcı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Yıkıcı tartışmalar anlaşmazlıkların çözüme ulaştırılamadığı ve iletişimin koptuğu çatışmalardır. Yıkıcı tartışmaların temelinde küçüklükten gelen bilgiler ve öğrenilen davranış biçimleri yatmaktadır. Örneğin, kaçınmak, hasıraltı etmek, suçlu hissettirmek, konuyu değiştirmek, eleştirmek, akıl okuyuculuk gibi duyguların net bir şekilde ifade edilmemesinden kaynaklanan sağlıklı bir iletişim şeklinde dönüştüren davranışlardır. Yapıcı tartışmaları ise tartışmanın sonunda iletişimin doğru kullanıldığı takdirde kişilerin daha sağlam temellerle bağlarını kurdukları tartışmalar olarak tanımlamak mümkündür.. Kaybetme korkusu ve kötü insan olma korkusu ile çatışmalar sırasında bireyler daha yapıcı davranmaktadırlar. Bunun için kişinin bireysel olarak kendini geliştirmesi ve yetiştirmesi gerekmektedir (Cüceloğlu, 1999, s.198-206).

Kişilerin aile içerisinde kendini mutlu ve huzurlu hissetmesi sadece aileyi ilgilendiren bir konu değildir. Çünkü mutlu bireylerin toplum açısından da önem arz ettiği aşîkardır.. İnsanın sosyal bir varlık olduğu ve bu nedenle de yaşamış olduğu ilişkilerinde beklentilerinin karşılanmaması veyahut bir engel ile karşılaşması durumunda çatışmalar, problemler ve şiddet olayları ne kadar istenmese de meydana gelebilmektedir (Bayer, 2018, s. 230).

Çatışmaların nedenlerinden bir tanesi sosyal yapı değişiklikleridir. Sosyal yapıda yaşan değişimlere ayak uydurmakta zorlanan bireyler bu durumu çatışma veya şiddet ile karşı tarafa yansıtmaktadır (Nirun, 1994, s. 53). Sosyal değişimle beraber kent yaşamının yoğun bir şekilde insanları etkiliyor olması kişiler arası çatışma, aykırılık ve farklı iletişim şekillerine alışılmasını da beraberinde getirmektedir (Berman, 2000, s. 52).

Şentürk'e göre (2008, s. 13) aileye karşı olan güncel risklerin anlaşılması, sorunların çözümünde önem arz etmektedir. Günümüz toplumunda yenilik ve yenileşmenin ayyuka çıkması, sürekli bir beklenti içinde olunması, modern hayatın getirdikleriyle birlikte teknolojik ilişkilerin artması; paranın ve maddiyatın ön plana çıkarılarak duyguların, anlaşmanın ve uzlaşmanın azalması; geleneksel değerlerin yerini yeni alışılmadık ilişkilerin ve bağımlılıkların aldığı bir toplum tanımlamaktadır. Bütün bu sayıların getirdikleri olumsuzlar aile ve toplum içerisinde çatışmalara neden olmaktadır. Boşanma hızının artmasında, çeşitli nedenlerle eşlerin bir çatışma halinde olup uzlaşamadıklarının, beklentilerin değişmesiyle birlikte bu beklentilerin karşılıklı olarak karşılanmaması durumu karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Şentürk (2008, s. 15) boşanma durumu bir takım çatışma ve anlaşmazlıklar sonucunda meydana gelmiş olup bu durum sadece eşleri ilgilendirdiğini düşünmenin yanlış olacağını vurgular. Aile içerisinde çocuğun bu çatışma ve şiddet durumlarına şahit olması, hayata olumsuzlukla başlayarak, hem sosyal hayatta hem akademik anlamda uyum sağlaması ve öğrenme sorunları yaşamasına sebep olmaktadır. Ebeveynlerden beklenen çocuklarının sağlıklı bir toplumsallaşmasını sağlamaktır. Fakat aile içindeki çatışmalar ve boşanmalar bu sorumluluklarının yerine getirilemediğini açıkça ortaya koymaktadır.

Aile içi çatışmaların nedenlerinden biri de evlilikte belirli sınırların olması gerektiği söylenebilir. Kahveci'ye (2007) göre evlenmeden önce kişiler sınırlarını, beklentilerini, kendilerine dair kişisel özelliklerini karşı tarafa anlatması ve birbirlerini çok iyi tanıması gerekmektedir. Aksi halde beklentilerini karşılamak adına kişiler kendilerini olduklarından farklı göstererek bir hayat sürmeye devam edebilirler. Ayrıca evlilik öncesi verilen sözler ile beklentilerin evlilik sonrası ile tutarlı olması gerekir. Farklı durumlar söz konusu olduğunda ileri zamanlarda hem kendi hem de karşı taraf için sorun oluşturur ve çatışmalar başlar.

Evliliğin ve aile birliğinin devamı için belirli sınırlar ve kuralların var olması ve kurallara uyulması gerekmektedir. Bu kurallara uyulduğunda hem birbirlerine karşı uyumlu hem de toplum içerisinde uyum sağlanır. Çatışmalar birçok nedenden kaynaklanabilir. Kişilerin eşlerini kendilerine benzetmeye çalışması da aile ilişkilerini zedeleyebilmekte ve çatışmalara neden olabilmektedir (Ünal, 2010, s.6).

Çatışmaların ortaya çıkması veya çözüme kavuşamamasının bir başka nedeni de eşlerin ailelerinin yaptıkları müdahalelerdir. Aileler çocuklarına karşı aşırı korumacı davrandıkça özellikle yeni çiftlerin karşılaştıkları sorunlarda ailelerin dahil

olması eşlerin yaşadığı tartışmayı sağlıklı bir şekilde çözmelerini engellemektedir. Bazı durumlarda bu müdahaleler sayesinde çözüm üretilmiş olsa da eşlerin karşılıklı olarak sağlıklı iletişim içinde olmalarının ertelenmiş olması sorun olabilmektedir (Bayer, 2013, s. 121). Bu durumun ortaya çıkmasında geniş aileden çekirdek aileye geçiş sürecinin de etkisi vardır.

Aile içi iletişimin etkin ve sağlıklı olması çatışmaların önüne geçecek, yaşansa dahi belirli bir süre içinde çözülebilecektir. Saygı, empati, karşılıklı birbirini dinleme, geri bildirimde bulunma, duygularını açık ve net bir şekilde ifade edebilme, konuşabilme ve ertelememe gibi unsurlar etkin iletişimi sağlar (Bayer, 2018, s. 222). Sadece eşler arasında değil aile içindeki bütün bireylerin birbiri ile etkin iletişim içerisinde olması aile içi sorunların çözümünü kolaylaştırarak çatışmaları engelleyebilmektedir.

Geleneksel toplumdaki aile içi roller ile modern toplumda aile içi roller arasında çeşitli farklar vardır. Kadınların çalışma hayatına girmesiyle ev içi düzen ve ev işlerinin yapımı ve çocukların bakımı gibi konular kadın ve erkek arasında eşitlik anlayışı temelinde yorumlanmasına neden olmuştur (Çağan, 2011, s. 91). Çatışmaların sebeplerinden bir tanesi de aile içi rollerin değişmesidir. Modern aile yapısında sosyal değişme ve sanayileşmenin de etkisiyle, kadın ve erkek rollerinde değişimler meydana gelmiştir. Öte yandan geleneksel cinsiyet rollerinden çıkamayan bireyler nedeniyle aile içerisindeki çatışmalar da artmıştır.

Eşlerin arasındaki uyum ve evlilikten aldıkları doyum da hem bireysel olarak hem de aile üyelerinin genel mutlulukları açısından önemlidir. Mussatayeva'nın (2018, s. 100-101) yaptığı araştırma sonuçlarına göre evlilik doyumunu etkileyen sebeplerden bir tanesi de ekonomik sorunlardır. Özellikle alt ekonomik düzeye sahip ailelerdeki kadınların evlilik doyumları ekonomik koşullardan olumsuz etkilenmektedir. Eşler arasındaki problem çözme, iletişim ve gereken ilginin gösterilmesi konularıyla evlilik doyumunun arttığı da görülmüştür.

Aile içindeki uyumun sadece eşler için önemli olduğu söylenemez. Ailenin diğer üyelerini etkilemektedir. Çocukların okul başarısından sosyal hayattaki iletişimlerine kadar birçok konuda aile ortamında maruz kaldığı durumların etkisi bulunmaktadır (Kahraman, 2011, s. 2).

Evlilik uyumunu sağlamak için birçok konuda çaba ve emek harcamak gerekmektedir. Eşlerin karşılıklı birbirlerine saygı ile yaklaşmaları, empati kurmaları ve anlayış içerisinde olmaları evliliğin sağlıklı bir şekilde yürütülmesini

sağlamaktadır. Kahraman'a (2011, s. 8) göre evlilik sırasında bu sorunların yaşanmaması veya yaşandığı takdirde sağlıklı bir şekilde çözüme kavuşturulması için eş seçiminin önemi çok büyüktür. Eşlerin birbirini gerçekçi bir şekilde tanınması, beklenti ve isteklerinin uyum içerisinde olmasına dikkat etmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak öncesinde başlayan bu uyum ve dayanışma hali evlilik sonrasına da yansımaktadır. Sağlıklı etkin iletişim içinde olan bireyler, sorunlarını açıkça ifade edip birbirlerini gerçekten anlamaya çalışan, karşısındakıyla empati kurabilip onun beklentilerine doğru yanıt verebilen kişiler hem bireysel olarak mutlu, huzurlu olurlar, hem de evlilik hayatlarında doyuma ulaşmış olurlar. Böylece aile içi çatışma da önlenmiş olacaktır. Bu minvalde baktığımızda aile ilişkileri her yönden kontrol, takip, özen ve düzen ister. Bu aile sisteminin devam ettiği müddetçe hem aile hem de toplum refah içinde olacaktır.

2.6. Aile İçi Şiddet ve Boşanma

Şiddet evrensel bir olgudur. Bununla birlikte nedenleri, biçimi, çözme yöntemleri vb. bakımlardan toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Tarihsel süreçte hemen hemen her toplumda görülen şiddet, kısıtlama, kural koyma, müdahale etme, yok etme gibi amaçlarla sorun çözmeye yönelik davranış biçimi olarak görülür. Bireyler arasında ise şiddete başvurma'nın birçok sebebi bulunmaktadır. Günümüzde hem bireylerin hem de kurumsal yapıların şiddetin önüne geçme gibi teşebbüsleri vardır. Kanunlarla veya çeşitli kültürel mekanizmalar ile şiddet ortadan kaldırılmaya çalışılsa da şiddeti tamamen yok etmenin yolu bulunamamıştır (Yıldırım ve Kızmaz, 2019, s. 663).

Aile içi şiddet, eski veya yeni fark etmeksizin aile üyelerine bir aile üyesi tarafından uygulanan fiziksel veya psikolojik şiddet olarak tanımlanır. Aile içi şiddet örnekleri eşlerin birbirine olan şiddeti ve ebeveynin çocuğuna uyguladığı şiddet olarak sıralanabilir. Şiddet unsurları aileden aileye değişiklik gösterebilir. Eşler arasındaki şiddetin temelinde erkeğin kadına uyguladığı şiddet söz konusu olmaktadır. Bununla birlikte kadının da erkeğe şiddet uyguladığı durumlar bulunmaktadır. Şiddetin aile içinde saklanması gereken bir konu olduğu düşünülür. Ama günümüzde teknolojinin de artmasıyla şiddetin basında görünür hale gelmesi şiddetin sır olarak saklanması'nın önüne geçmektedir (İçli, 1994, s. 7).

Kadına yönelik şiddet aile içi şiddetin en yaygın biçimidir. 19. yüzyıla kadar kadına yönelik şiddet suç sayılmamaktadır. Son yüzyılda ise kadın hareketlerinin de etkisiyle bu konunun üzerinde durulmaya başlanmıştır. Kadına şiddetin insan hakları ihlali olduğu 1993'te Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan Kadına Yönelik Şiddete Karşı Bildiri ile kabul edilmiştir. Bu bildiride hem özel hem de kamuda fiziksel, psikolojik, ekonomik, cinsel, sosyal yönden kadını ezici, aşağılayıcı, gururunu incitici ve özgürlüklerini kısıtlayıcı her davranışın engellenmesi gerektiği vurgulanmıştır (Koyuncu, 2014).

Şiddetin ortaya çıkış sebepleri aileden aileye ve kültürden kültüre farklılık göstermektedir. Eşler arasında olan şiddetin sebeplerinde eşin üzerinde hâkimiyet kurma, onu kontrol etme, hatalarını sürekli dile getirme, eşin ailesine karşı saygısızlık, baskıcı bir davranış takınma, karşısındakinin sözlerini dikkatli dinlememek ve eşe müdahale etmek görülmektedir. Sebepler farklılık gösterse de aile içindeki sorunları çözüme kavuşturamayan bireyler arasında sonuç şiddetle sonuçlanmaktadır (Yıldırım, 2021, s. 29). Kadın ve erkek arasındaki bazı farklardan dolayı da aile içi şiddet ortaya çıkmaktadır. Kadın kendini sözel veya duygusal olarak ifade etmede zorlanmaz ama erkek kendini sözel olarak ifade edememektedir. Kendini ifade edemeyen erkek içinde birikmiş duygularını şiddetle karşı tarafa yansıtmaya çalışır (Durğun, 2016, s. 85). Ayrıca kadın ve erkeğin yapısal farklılıkları da iletişimlerini etkilemektedir. Örneğin kadın süreç odaklıyken erkek sonuç odaklı düşünmektedir. Eşler birbirlerini tanıyıp, farkında olarak iletişimi devam ettirebilirler (Tarhan, 2014, s. 57).

Erkekler aile içinde kadınları kontrol edebilmek için şiddet ve taciz yoluna başvurabilmektedir. Kadınlar evde olduğu gibi kamusal alanda da erkeklerin üzerlerinde kontrol sağlamak için yine aynı yöntemleri kullanma tehdidiyle baş başa kalmaktadırlar. Kadın çalışmalarının ortaya çıkarmış olduğu sonuçlarla bu düşünce ortaya çıkmaktadır (Ecevit, 1991).

Şiddeti engellemek için evlenmeden önce bilgi edinmek, eşler ve çocuklar arası iletişim hakkında bilgi edinmek, eşlerin evlilikten ve birbirlerinden beklentileri hakkında uyumlu olup olmadıkları gibi konularda evlilik öncesi eğitim alması gerekmektedir. Evlilik öncesinde alınan "Evlilik Kursu" adı altında çok yönlü bir eğitimle şiddetin önüne geçilebileceği düşünülmektedir. Çünkü evlilik öncesinde kendisinin ve eşinin farkında olan bireyler karşılaşacakları sorunları önceden görüp çözüm yoluna gidebileceklerdir (Yıldırım, 2021, s. 41).

2020 yılındaki boşanmalara bakıldığında %35.3'ünün evlendikten sonraki 5 sene içerisinde gerçekleştiği görülmektedir. Evlendikten sonraki 6-10 yıl arasında gerçekleşen boşanmalar da %20.7'sini oluşturmaktadır.⁶ Evliliğe bakış açısı değiştikçe, beklentilerin de değişmesiyle ve bireysel hayattan çift kişilik hayata geçişle kişilerin alışma sürecini zor atlattığı söylenebilir. Hem çift olarak yaşamak hem de varsa çocuk ile birlikte bir hayat sürdürmeye alışmak kadın ve erkeği zor durumda bırakmaktadır. Bu duruma adapte olamayan bireyler çareyi boşanmakta bulmaktadır. Bu nedenle evliliğin ilk yıllarındaki boşanmalar gün geçtikçe artmaktadır.

Boşanmaya bakış açısı da diğer kavramlar gibi değişiklik göstermiştir. Eskiden katı bir düşüncenin hâkim olduğu ve toplumda ahlaki olarak kesinlikle olmaması gereken bir durum olarak görülen boşanma, artık günümüzde hem boşanma sayılarının artması hem de toplumdaki anlayışların da etkisiyle olabilirliği yüksek bir durum haline gelmiştir (Şatıroğlu, 2010, s. 78). TÜİK tarafından yayınlanan boşanma istatistiklerine bakıldığında 2020 yılında boşanan çift sayısının 135 binin üstünde olduğu görülmektedir. Bin nüfus başına düşen boşanma sayısını ifade eden kaba boşanma hızı 2020 yılında binde 1,62 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2021).

Boşanma sebepleri erkeklere ve kadınlara göre değişmektedir. 2006 yılında yapılan araştırmaya göre en önemli sebebin eşlerin birbirine ilgisiz davranması ve sorumluluklarını yerine getirmemesi olarak görülmektedir. Sonraki sıralarda ise erkeklerin içki ve kumar alışkanlıkları gelmektedir. Erkeklerle göre ise kadınların erkeğin ailesine yapmış olduğu saygısızlıklar boşanmaya neden olmuştur. Bunların haricinde ise ekonomik nedenler, çocuk sahibi olamama , terk etme gibi sebeplerle de boşanmalar gerçekleşmiştir (T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010). Boşanmaya neden olan unsurlardan biri de eşten duygusal beklentinin karşılanmamasıdır. Evlilik sadece ekonomik, sosyal ve fiziksel ihtiyaçların karşılanacağı bir kurum değil, sevgi, aşk ve tatmin ihtiyacının da karşılanması gerekmektedir. Bu duygusal doyumu, romantik ilişkileri bulamayan veya kaybeden çiftlerin boşanmaya gittikleri görülmektedir (Şatıroğlu, 2010, s. 77).

Boşanmada en fazla etkilenenlerin başında çocuklar gelmektedir. 2020 yılında velayet verilen çocuk sayısı 124 bin 742 olmuştur. Yaşı 18'in altında olanlar ve

⁶ <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2020-37211>

18'den büyük olup engelli olan çocuklar velayete verilmektedir. Velayetlerde çocukların % 75.8'inin anneye verildiği görülmektedir. Velayeti babaya verilen çocukların oranı ise % 24.2'dir.⁷

Sonuç olarak tarihsel süreç içerisinde boşanmadan bahsetmek mümkündür. Boşanmanın eşlerden kaynaklanan sebepleri olduğu gibi toplumsal faktörlerden de kaynaklanabilir. Zaman içerisinde günlük yaşamın değişmesi bireylerde beklenti ve isteklerin de değişmesine neden olmaktadır. Bunun yanı sıra ekonomik durumlar, kültür farklılıkları ve iletişimsizlik gibi birçok konu da boşanmaya neden olabilmektedir. TÜİK verilerine bakıldığında ise boşanma yüzdelerinde dalgalanmaların yaşandığı ortadadır. Bunun ekonomik, sosyal, kültürel ve psikolojik çok boyutlu nedenleri vardır.

⁷ <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2020-37211>

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PANDEMİ VE TOPLUM: TARİHSEL VE SOSYOLOJİK AÇIDAN PANDEMİ

Tarih boyunca birçok salgın hastalık, epidemi ve pandemi yaşanmıştır. Bazıları yıllarca sürüp binlerce hatta milyonlarca insanın ölümüyle sonuçlanmıştır. Kara veba, İspanyol gribi, çiçek hastalığı, kolera ve domuz gribi gibi salgın hastalıklar toplumları derinden etkilemiştir. İki yıldan fazla bir süredir tüm dünyada etkili olan ve Koronavirüs (Covid-19) olarak bilinen salgın hastalık ile mücadele edilmektedir. Bu hastalıklar ilk olarak bireyin kendi sağlığını etkiliyor olsa da toplum içerisinde birçok alanda etkilerinden söz etmek mümkündür.

2019 yılının Aralık ayında başlayan ve kontrol altına alınmış olsa da tamamen ortadan kaldırılmamış olan Koronavirüs salgını 21. Yüzyılın ilk çeyreğinde ortaya çıkan büyük bir salgındır. Seyrinde çeşitli dalgalanmalar yaşansa da salgının etkisi devam etmektedir.. Örneğin aşının bulunmasıyla genel anlamda öldürücü etkisini yitirdiği söylenebilir. İki yılın ardından zaman zaman artırılıp azaltılan tedbirlerle birlikte, normal hayata dönüş gerçekleşmeye başlamıştır.

Bu bölümde tarihsel süreçte salgın hastalıklardan örnekler verilerek salgınların nasıl ortaya çıktığı ve yayıldığı ve de etkilerinin neler olduğu sosyolojik açıdan ele alınıp tartışılacaktır. Dünyadaki Koronavirüs tablosu ortaya konulacak ve ortaya çıkış süreci, bulaş durumu ve sebepleri, ülkelere göre alınan tedbirler ve yayılma durumu hakkında bir değerlendirme yapılacaktır. Daha sonra Türkiye’de bu sürecin nasıl başladığı ve devam ettiğine yönelik değerlendirme yapılacaktır. Sağlık bakanlığı ve ilgili kurum ve kuruluşların tedbirler kapsamında aldığı önlem, uygulama ve yaptırımlardan bahsedilecektir. Ayrıca toplumsal açıdan etkilerinin

neler olduğuna değinilecek toplumsal kurumlardaki değışimler ve etkilenmeler incelenecektir. Toplumsal etkilerinin yanı sıra araştırmamızın ana konusu olan aile kurumuna etkileri de detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Bu çerçevede Pandemi sürecinde aile kurumundaki yapısal, işlevsel değışimler incelenerek aile içi iletişimin ve ev düzeninin bu süreçten nasıl etkilendiğı ortaya konulacaktır.

3.1. Pandemi ve Salgın Hastalıkların Tarihsel Seyri

Dünyada tarih boyunca birçok pandemi yaşanmıştır. Sağlık Bakanlığı pandemiyi, “bir hastalığın veya enfeksiyon etkeninin ülkelerde, kıtalarda, hatta tüm dünya gibi çok geniş bir alanda yayılım göstermesi” olarak tanımlamaktadır. Tarihsel süreç içerisinde yaşanan pandemilerin en büyüğü, 100 milyona yakın insanın hayatını kaybettiğı İspanyol Gribi pandemisidir (Temel, 2012, s. 2). Günümüzde ise COVID-19, ülkemizde de ilk vakanın görüldüğü 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından pandemi ilan edilmiştir.⁸

Tarih boyunca birçok salgın hastalık yaşanmıştır ve milyonlarca insan bu salgın hastalıklardan etkilenmişlerdir. Bu etkilenmelerin sadece bireysel olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü toplumu hatta ülkeleri, kıtaları etkileyen bu hastalıklar toplumsal olayları da beraberinde getirmiştir. Ekonomik ve sosyal yönden toplumu olumsuz etkileyen bu hastalıklar toplumun dinamiklerinin değışmesine de neden olmuştur. Devletlerin sona ermesi, büyük göçler, yönetimlerin değışmesi gibi makro toplumsal olaylar da meydana gelmiştir.

Salgın hastalıkların tedavisi yapılan aşı ve antibiyotik çalışmaları sonunda ilk olarak 1796’da çiçek hastalığı aşısı bulunmuştur. Ardından ise veba, verem gibi diğer salgın hastalıklara karşı geliştirilen aşılarla insanlık tarihi yeni bir başlangıç yapmıştır. 1928’de ise yapılan çalışmalarla antibiyotik ve penisilin keşfedilmiştir (Aslan, 2020, s. 36).

20. yüzyıldaki grip pandemileri 1918, 1957, 1968 olmak üzere üç tanedir. Grip salgınlarının pandemiye dönüşmesinde iki koşul gereklidir. İlki, farklı coğrafyalara ve ülkelere yayılmış olması, ikincisi ise var olan bir virüsün yeni bir alt tipi olması gerekir. Ayrıca pandemiye sebep olacak virüsler de iki şekilde türemektedir. Hayvan kaynaklı virüsler ve hayvan-insan genlerinin karışmasıyla oluşan virüsler. 20. Yüzyılda bu karışım sonucu türeyen virüsler 1957 ve 1968 pandemilerinde etkili

⁸ <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66493/p.html>

olmuştur (Temel, 2012, s. 12-14). Özellikle salgınlardaki korku ve kaygı durumları güvensizlik halini artırmıştır (Yıldırım, 2020, s. 1333-1334).

Tüm dünyayı etkisi altına alan Kara Veba salgını Çin ve Asya kıtasının güney batısında ilk kez görülerek, 1347-1351 yıllarında Avrupa'ya yayılmaya başlayan salgındır. Avrupa'da oldukça olumsuz sonuçlara neden olan bu salgına Yersinia pestis denilen bakteri sebep olmuştur. Pirelerden insanlara daha sonra da insandan insana geçerek yayılmıştır. Belirtileri ise kasıkların şişmesi olarak görülmüştür. Ama bu belirtiyi 19. yüzyılda Asya'daki veba salgınında rastlanmamıştır (Aslan, 2020, s. 37).

Bu salgınla Avrupa nüfusunun neredeyse yarıya yakını hayatını kaybetmiştir. Tedbirlerin yetersiz olması ve bilgisizlik de bu salgının yayılmasında etkili olmuştur. Sosyal alanda, ekonomik alanda ve daha birçok yönden toplumu olumsuz etkileyen bu salgın ticari ilişkilerin azalmasına neden olmuştur. Kurumlara karşı güvensizlik artmış ve isyanlara, göçlere, sosyal ilişkilerin zayıflamasına neden olarak korku ortamlarını artırmıştır. Bu salgına sebep olarak görülen Yahudilere karşı da eziyetler yapılmıştır (Genç, 2011, s. 123).

19. yüzyıla damgasını vuran büyük bir salgın da İspanyol gripidir. İspanyol gribi adını, İspanya'da çıkmasından dolayı almamıştır. O yıllarda Birinci Dünya Savaşı yaşanırken, İspanya hükümeti tarafsızlığını korumuştur. Böylece salgınla ilgili haberleri aktaran ve halkı bilgilendirme hızına sahip olan ülke olmuştur. Grip salgını haberleri İspanya'dan yayıldığı için adı "İspanya Gribi" olmuştur. Aslında grip ilk olarak Amerika'da bir askeri üste 11 Mart'ta görülmüştür. 19. yy sonlarında ulaşımın hızla gelişmesiyle birlikte insanlar bulaşıcı hastalıkları daha kolay yaymıştır. Buharlı ulaşım araçlarıyla deniz ve kara yolundan kıtalar birbirine yakın hale gelmiştir. Böylece salgın ülkeler arasında hızla yayılmıştır. Bir yıl içerisinde 100 milyona yakın insanın öldüğü tahmin edilmektedir. Bu sayı Birinci Dünya Savaşı'nda hayatını kaybeden insanların sayısından çok daha fazlasını ifade eder. İspanyol Gribi pandeminin tüm özelliklerini taşımaktadır. Dünya geneline hızla yayılmasıyla Kara Veba, 19. yüzyıldaki kolera ve veba salgınları yanında gölgede kalmaktadır (Temel, 2012, s. 2). Birinci Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkan salgın savaşın bitmesinin de en büyük sebeplerinden bir tanesidir. Çünkü bu hastalık yaşlı, güçsüz ve çocukları etkilemek yerine genç ve sağlıklı kişilerin hayatlarını kaybetmelerine sebep olmuştur (Aslan, 2020, s. 37).

1817 yılında Japonya’da başlayan kolera salgını 1826’da Moskova’ya, 1831’de Berlin’e yayılmıştır. Daha sonra Paris’te ve Londra’da görülmüştür. Londra’dan Kanada’ya giden göçmenler nedeniyle yayılımı devam etmiştir. 1892 yılında tekrar Hamburg’da görülerek salgının bitmediği anlaşılmıştır. Bu salgın bağırsak enfeksiyonuna neden olan *Vibrio Cholerae* bakterisinden kaynaklanmaktadır. Belirtileri akut ishal olan bir hastalıktır.⁹

Asya’da ilk kolera salgını 1817-1824 yıllarında görülmüştür. Milyonlarca insanın hayatını yitirmesine neden olan bu salgın 19. yüzyılda üçüncü kez görülerek sekiz yıl sürmüştür. Günümüzde de hala dönem dönem salgına neden olabilmektedir (Parıldar, 2020, s. 23). 2004-2014 yılları arasında toplam 2.260.389 vaka tespit edilmiş ve bu vakaların 45.543’ü ölümle sonuçlanmıştır. Saatler içinde ölüme neden olabilen hastalıkta etkili tedavi ile fatalite hızı %20’lerden %1’lerin altına düşebilmektedir (Namal ve Kılıç, 2015, s. 9). Günümüzde halen zaman zaman salgınlar yapabilen koleranın, tarihte Asya’nın ilk kolera salgını olarak bilineni 1817-1824 yılları arasında olmuş ve milyonlarca kişi yaşamını kaybetmiştir. 19. Yüzyıldaki üçüncü büyük kolera salgını 1852’den 1860’a kadar sürmüştür

Kolera salgını Osmanlı Devletinde de görülmüştür. II. Abdülhamid zamanında Balkan Savaşları’na denk gelen bu salgın için alınan önlemler günümüz Koronavirüs salgını için de benzerlik göstermektedir. Okulların tatil edilmesi, dezenfekte edilmesi, hijyen konferanslarının düzenlenmesi, karantina uygulamaları gibi önlemler alınmıştır. Aşı çalışmaları için ve çeşitli önlemlerin alımında modern tıp tekniklerinin kullanılması için kurumlar kurulmuştur. Bu kurumlar günümüzdeki sağlık sisteminin de temellerini oluşturmaktadır (Küskü, 2021, s. 174).

15-16. yüzyıldan bu yana devam eden salgın hastalıklardan bir tanesi de çiçek hastalığıdır. Salgın hızı yavaştır genelde aile üyelerine bulaşma görülür. Çiçek hastalığının yayılmasını önlemek üzere görülen kişilerin ailesine ve yakınındakilere aşı uygulanması en etkili yöntemdir. Ayrıca çiçek virüsünün biyolojik silah olarak kullanılma endişesiyle ABD 2003 yılında kendi personellerine aşı yapmaktadır. Dünyanın hiçbir yerine kitlesel olarak aşı uygulamasından söz edilmemektedir (Alkoy, 2003, s. 246).

Domuz ve Kuş Gribi gibi salgın hastalıklar da günümüzde görülen hastalıklardandır. Domuz gribi en son 2009 yılında insandan insana bulaşarak

⁹ <https://tr.wikipedia.org/wiki/Kolera>

yayılma hareketi göstermiştir. Kumes hayvanlarından ve domuzlardan geçebilmektedir. İlk olarak Meksika’da görülerek 191 ülkeye yayılmıştır. 800.000 üstünde kişiye bulaştığı bilinmektedir. Kuş gribi de domuz gribi gibi hayvan hastalığıdır. 1918-1919 yıllarında yaklaşık 50 milyon kişiye ulaştığı tahmin edilmektedir. 2005-2008 yılları arasında tekrar ortaya çıkarak ABD, Avustralya ve Türkiye’de görülmüştür. Hastalıklı hayvanların yok edilmesi ile tedbir alınmış fakat böyle de hayvan kıtlığı yaşanma tehlikesi ile karşılaşmıştır (Aslan, 2020, s. 38).

3.2. Koronavirüs (Covid-19): Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Genel Görünümü

Koronavirüs (Covid-19) hastalığı ilk kez 2019 yılının aralık ayında Çin’in Vuhan eyaletinde görülmüştür. Birkaç ay içerisinde hızlı bir şekilde yayılım göstererek neredeyse tüm dünyaya yayılmıştır. Ülkeler bu hastalığa hazırlıksız yakalandıkları için, hem ekonomik hem sosyal açıdan zorluklar yaşamışlardır. Halen devam etmekte olan bu hastalık milyonlarca kişiyi etkilemiş ve ölümlere sebep olmuştur. Dünya Sağlık Örgütü bu hastalığı “Koronavirüs hastalığı (COVID-19), SARS-CoV-2 virüsünün neden olduğu bulaşıcı bir hastalık” ibaresiyle tanımlamaktadır. Bu virüse yakalanan kişilerin solunum yolu rahatsızlıkları yaşayacak ve ciddi bir tedavi gerektirmeden iyileşebilecektir. Bazı kronik rahatsızlıkları olan kişilerin rahatsızlıkları ciddi derecede olup tıbbi tedavilere ihtiyaç duymaktadır. Bu hastalık herhangi bir kişiye bir şekilde bulaşıp ölümüne sebep olabilecek güçtedir.¹⁰ Aralık ayında görülmesine rağmen virüsün tanımlanabilmesi 13 Ocak 2020’de olmuştur. İlk olarak hayvan pazarındaki insanlarda tespit edilmiştir. Daha sonra diğer insanlara da bulaşarak eyalet ve ülkeye yayılmıştır. Çin’den yayılan bu hastalık tüm dünyayı kısa sürede etkisi altına almıştır. Koronavirüs genelde solunum yolu enfeksiyonlarına neden olmaktadır. Orta Doğu Solunum Sendromu (MERS) ve Şiddetli Akut Solunum Sendromu (SARS) gibi ciddi hastalıklara yol açmaktadır (COVID-19 Bilgilendirme Platformu, 2020)

Koronavirüsler doğada bulunan insan ve hayvanlarda hastalık oluşturabilen geniş bir virüs ailesini oluşturmaktadır. Memeli hayvanları enfekte ederken insanlarda da solunum yolu enfeksiyonlarına sebep olmaktadır. Virüsün kaynağının bilinmesi tedavi yöntemlerinde ve aşı geliştirmede yardımcı olmaktadır (Dikmen vd.

¹⁰ https://www.who.int/health-topics/coronavirus#tab=tab_1

2020, s. 30). Hastalık solunum yoluyla bulaşmaktadır. Ayrıca temizlenmemiş yerlere dokunduktan sonra ağıza, buruna ve göze temas sebebiyle de hastalık yayılmaktadır. Koronavirüsün kişiler konuşurken ve şarkı söylerken çıkan damlacıklar nedeniyle de bulaştığı görülmektedir. En yaygın belirtileri arasında ilk sırada ateş, ikinci öksürük, üçüncü yorgunluk ve son olarak da tat ve koku kaybı görülmektedir. Daha az görülen belirtilerde ise boğaz ve baş ağrısı ve ishal vardır.¹¹ Hastalık damlacık yoluyla insandan insana hızla bulaşmaktadır. Belirtileri ise öksürük, ateş, nefes darlığı, yorgunluk ve ishal olarak belirlenmiştir (Dikmen vd, 2020, s. 31).

Hastalığın daha fazla kişiye bulaşmaması için Sağlık Bakanlığı çeşitli tedbirler almakta ve uygulamaktadır. Öncelikle bireylerin hijyene dikkat etmesi önerilmektedir. Bunun yanı sıra “sosyal mesafe” kuralı ile kişilerin birbirine en az 3-4 adım mesafede durması ve damlacıkların bulaşa neden olmaması için getirilmiştir. Virüsü taşıyan damlacıklardan korunmak için herkesin maske takması da Covid-19 tedbirleri arasındadır. Genel olarak bu üç kural virüsten korunmak için yeterli olacağı düşünülmektedir.

Sağlık Bakanlığı’nın aldığı tedbirleri halka duyurmak için yayınlamış olduğu broşür, afiş, televizyon reklamları gibi birçok bilgilendirici yayınlar bulunmaktadır. Alınacak bireysel tedbirler sık sık televizyon, radyo, sosyal medya ve billboard gibi mecralarda duyurulmaktadır. Bunun yanı sıra çalışma hayatındaki kişilere, sağlık personellerine ve bu tedbirlerin denetim ve kontrolünden sorumlu iş yerlerine özel bilgilendirmeler yapılmıştır.¹² Virüs bulaşmış kişilere ve o kişilerle temas halinde bulunmuş kişilere karantina uygulaması yapılmaktadır. Karantinayı Sağlık Bakanlığı şöyle tanımlamaktadır; “Bulaşıcı bir hastalığın yaygın olduğu bir yer veya bölgeden gelen kişi, gemi, mal veya hayvanların geçici olarak bir yerde tutulup gözlemlenmesi biçiminde uygulanan sağlık önlemi.”¹³ Bu tanıma göre karantina uygulaması; virüs barındıran unsurların bu süre zarfında virüsü dağıtma bulaştırma gibi durumlarını ortadan kaldırmaya yöneliktir.

Bu süreçte insanlar sağlık sorunlarından ve bulaşıcı hastalıktan uzak kalmak için girmiş olduğu izolasyonun sosyal yaşamına yansıyan olumsuz etkilerinden söz edilebilir. Günlük yaşam aktivitelerin değişmesi bütün yaşamın ev içerisinde olması,

¹¹ <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66300/covid-19-nedir-.html>

¹² <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66259/halka-yonelik.html>

¹³ <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66477/k.html>

ruhsal durumun iyilik halini de etkileyebilmektedir. Kişilerdeki aşırı stres, kaygı ve korku uyku bozukluklarına, sinire ve öfkeye neden olabilmektedir.

3.2.1. Dünya’da Covid-19’un Genel Seyri ve Mevcut Durum

2019 yılının aralık ayında Çin’in Vuhan kentinde ortaya çıkmış ve kısa sürede dünyaya yayılmış bir salgın olarak tanımlanan Koronavirüs (Covid-19) sadece sağlık yönünden değil, sosyal ve psikolojik yönden de milyonlarca kişiyi etkilemiştir. Küresel olarak tüm dünyayı etkisi altına alan Koronavirüs süreci yönetimi ABD ve Avrupa açısından bakılırsa farklı yöntemlerin uygulandığı görülmektedir. Avrupa Birliği’nde özellikle İtalya, İspanya, ve Fransa ile AB üyesi olmayan İngiltere gibi gelişmiş ülkeler virüs ile mücadelede zorlanmışlardır (Karakaş, 2020, s. 541). Virüsün görüldüğü tarihten sonraki ilk altı ay virüse tanı konulmaya çalışılmıştır. Dünya genelinde panik, korku ve endişenin hakim olduğu sağlık sektörünün yoğun çalıştığı, toplumsal alanlardan uzak durulan, yasaklar ve kısıtlamalarla geçen bir dönem olmuştur. İlk aylardan sonra yasak ve kısıtlamaların devam edemeyeceği öngörülerek normalleşme adımları atılmaya başlanmıştır. Covid-19’un 2020 yılındaki yayılma sürecinin ilk aylarında yaşanan gelişmelere aşağıda kısaca yer verilmiştir (Budak ve Korkmaz, 2020, s. 66-70).

31 Aralık 2019’da Çin’deki verileri DSÖ yayınladı ve 5 Ocak 2020 itibariyle salgın olduğu ilan edildi. 11 Şubat’ta salgına Covid-19 denildi. 17 Şubat’ta DSÖ insanların toplu alanlardan uzak durması gerektiği konusunda ülkeleri uyardı. 11 Mart’ta pandemi olduğu ilan edildi. 29 Mart’ta dünya genelinde ölenlerin sayısının 30 bini geçtiği açıklandı. 9 Nisan’ da Uluslararası Para Fonu (İMF) küresel büyümenin negatif yönde olduğunu bildirdi. 24 Nisan’da DSÖ Avrupa Ofisi önlemlerin aşamalı olarak azaltılabileceğine dair açıklama yaptı. 3 Mayıs’ta Çin, ABD, İngiltere ve Almanya Covid-19 için aşı çalışmalarının olduğu açıkladı.

Ülkeler bu salgına yönelik tedbir uygulamalarına başlamışlardır. 11 ocak 2020’de Çin’de ilk ölüm gerçekleşti. 13 Ocak’ta Tayland’da, 21 Ocak’ta ABD’de, 19 Şubat’ta İran’da görüldü. 24 Şubat’ta en çok etkilenen Avrupa ülkesi İtalya olduğu açıklandı. 29 Şubat’ta ABD uçuşları yasakladı. 11 Mart’ta Türkiye’de Covid-19 vakaları görüldü. 14 Mart’ta İspanya karantina kararları açıklandı. 15 Mart’ta ABD’de toplu etkinlikler yasaklandı. 23 Mart’ta Birleşik Arap Emirlikleri, Birleşik Krallık ve Güney Afrika, 24 Mart’ta Hindistan ve Mısır, 30 Mart’ta Nijerya ve Rusya

sokağa çıkma yasakladı uygulamaya başladı. 2 Nisan'dan itibaren Avrupa'da sağlık sistemleri pandemi yönetimini kontrol etmeye başladı.

Aşı çalışmalarına başlanması ve sonuçlarının olumlu olmasıyla toplumlarda güven ve umut ortamı oluşmaya başladı. 16 Ocak 2022 tarihi itibarıyla Dünyada toplam 9.395.059.118 doz aşı yapılmıştır.¹⁴ Aşılar birkaç doz halinde vurulmaktadır. Aşı karşıtları da çeşitli eylemlerle propaganda yaparak DSÖ'yü protesto etmişlerdir (Amerika'nın Sesi, 2021). Birleşik Arap Emirlikleri sağlık bakanlığının açıklamasına göre dünyada bir ilk olarak nüfusunun tamamı aşılanmıştır. 3 yaşını geçmiş kişilerin tamamı 1. Doz aşılarını tamamlamış durumdadır.¹⁵

Küresel olarak, 17 Ocak 2022 itibarıyla, DSÖ'ye bildirilen 5.536.609 ölüm de dahil olmak üzere 326.279.424 onaylanmış COVID-19 vakası olmuştur. Dönem dönem yapılan kısıtlamalar ve yasaklarla vaka sayılarında azalmalar meydana gelmiştir. Dönemsel artış ve azalışların birçok sebebi vardır. Yeni varyantların çıkmasıyla birlikte bulaş hızı da değişmektedir. Aralık 2021'de görülen Omicron varyantı hızla yayılmaya başlamıştır. Böylece tedbirler ve kısıtlamalar tekrar gündeme gelmektedir.¹⁶ Fakat pandemi döneminin devam ediyor olması nedeniyle vaka ve ölüm sayılarında değişikliğe neden olup olmayacağı bilinmemektedir. Sürekli dalgalanmalar halinde olması Covid-19 virüsünün geleceği hakkında bir tasarrufta bulunmasını engellemektedir.

3.2.1. Türkiye'de Covid-19: Seyri, Görünümü ve Mevcut Durumu

Koronavirüs salgını Türkiye'de, dünyada ilk vakanın görülmesinden yaklaşık üç ay sonra, 11 Mart 2020 tarihinde görülmüştür. Aynı zamanda bu tarihte DSÖ Koronavirüs salgınını "pandemi" olarak ilan etmiştir. Koronavirüs belirtilerini taşıyan kişilere test uygulaması yapılmasıyla iki ay içerisinde 12 Mayıs itibarıyla toplam 1.440.671 test yapılmıştır. Aynı tarihte ölüm sayısı ise 3.894'e ulaştı. 10 Ocak'ta Koronavirüs Bilim Kurulu ve Operasyon Merkezi kurulmasıyla gelişmeler daha sıkı takip edilip bilgilendirme çalışmaları ve alınacak önlemler ile ilgili çalışmalar bu kurul tarafından gerçekleştirilmiştir (Budak ve Korkmaz, 2020, s. 70-71).

¹⁴ <https://covid19.who.int/>

¹⁵ <https://tr.euronews.com/2021/11/27/birlesik-arap-emirlikleri-nde-nufusun-tamam-covid-19-a-kars-as-land>

¹⁶ <https://tr.euronews.com/2021/12/07/covid-19-omicron-varyant-n-n-yay-lmas-delta-y-gecebilir-mi-uzmanlar-ne-diyor>

Virüsün tanımlanmasına göre alınacak önlemlerin ve tedavi yöntemlerinin de şekli belirlenmiş olmaktadır. İsmail Öz'e göre, tarihsel olarak bütün verileri gün gün takip edilen ve teknolojinin de imkanlarıyla sosyal medya ve internet aracılığıyla bilgi edinmenin bu denli hızlı olduğu başka bir salgın olmamıştır.¹⁷ Teknolojinin imkanlarından yararlanılarak tedbir ve önlemler konusunda halk daha hızlı bilgilendirilmiştir. Koronavirüsten korunmak amacıyla Bilim Kurulu "maske, mesafe ve hijyen" kurallarını getirmiştir. Toplu alanlarda maske takma zorunluluğuyla birlikte dezenfekte yapılması da zorunlu kılınmıştır. 26 Ocak 2022 itibariyle günlük vaka sayısı 76.341'e ulaşmıştır. Aynı tarihte test sayısı 418.427 iken, vefat sayısı ise 174 kişidir. İyileşen hastaların sayısı da 82.200 kişidir.¹⁸

2020 yılının Mayıs ayına kadar yasaklar ve kısıtlamalar uygulanmıştır. 65 yaş üstü ve 20 yaş altı bireylerin riskli durumda olması nedeniyle sokağa çıkma yasakları uygulanmıştır. Spor faaliyetlerinin seyircisiz oynanması hatta ertelenmesi, ülkeler arası uçuşların durdurulması, alışveriş merkezlerinin kapanması, kuaför ve güzellik salonlarının kapanması gibi önlemler de alınmıştır. Bunun haricinde eğitimin uzaktan olması ve esnek çalışma sisteminin de uygulanmaya başlanması salgının yayılmasını önlemek amacıyla uygulanmıştır (Karataş, 2020). Cuma namazlarının toplu kılınması yasaklandı, şehirlerarası ulaşım kısıtlandı, sinema-tiyatro ve konserlere kısıtlamalar getirildi, düğün ve cenaze gibi toplu kültürel faaliyetlere kısıtlamalar getirildi, ülke genelinde sokağa çıkma yasakları uygulandı. Marketlerde ve çeşitli iş yerlerinde belirli sayılarda kişiler alınarak işlemleri yapıldı. Önlemler Mayıs ayı itibariyle esnetilmeye başlanmıştır. Fakat belirli kurallar dahilinde, sosyal mesafe ve maske kurallarına uyularak bu kısıtlamalar ve yasaklar vaka sayılarının durumuna göre dönem dönem tekrarlanmıştır.¹⁹

Koronavirüs hastalığı salgın tarihine bakıldığında gelişmeleri bu kadar yakından takip edilen en büyük salgın olarak bilinmektedir. Bunda iletişim ve haberleşme teknolojilerindeki gelişmenin büyük payı vardır. Hem ulaşımın bu kadar hızlı ve yaygın olduğu dönemde salgın da doğal olarak hızla diğer kıtalara yayılım göstermiştir.

¹⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=eCNOjLgRTAg>

¹⁸ <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66935/genel-koronavirus-tablosu.html>

¹⁹ https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye%27de_COVID-19_pandemisi#cite_note-69

3.3. Koronavirüs (Covid-19) Özelinde Pandemilerin Toplumsal Hayata Etkileri

Koronavirüs pandemisi ekonomi, eğitim, siyaset, din, aile gibi toplumsal kurumları etkilemiştir. Kurumların yanı sıra sosyal kültürel hayatı da derinden etkilemiştir. Bireylerin sağlığı söz konusu olduğu için Covid-19 pandemisinin sağlık sistemlerine olan etkisi aşıkardır. Fakat Karakaş'a göre (2020, s. 546) toplumsal hayat üzerinde doğrudan etkilerinin yanı sıra dolaylı etkileri azımsanmayacak düzeydedir. Bu etkilerin sonucunda değişme mecburiyeti olan bir hayat tarzı oluşmaya başlamıştır. Bu değişimlerle gelen yeni düzen "yeni normal" diye adlandırılmaktadır

Türkiye'de sağlık bakanlığının açıklamasına göre 1 Mart 2021 tarihinden itibaren yeni normalleşme sürecine geçilmiştir. Bu sürece geçişin en önemli nedenlerinden biri ekonomik sıkıntılar olmuştur. İşsizlik ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle sokağa çıkma yasakları gibi kısıtlamalar kaldırılmıştır. Fakat pandeminin devam ettiği de göz önünde bulundurularak normalleşmeye geçildikten sonra illerdeki vaka sayılarına göre tedbirler azaltıp arttırılarak, haftalık veriler yayınlanarak risk düzeyine göre şehirler sınıflandırılmıştır.²⁰

Salgın insanların hayatlarını her yönden etkilemektedir. Fakat herkesi aynı ölçüde etkilediğini söylemek mümkün değildir. Öncelikle dezavantajlı grupları ve kadınları daha çok etkilediği söylenebilir. Bunun yanı sıra işsizlik ve yoksulluk yaşayanları da ağır şekilde etkilemiştir. Ayrıca salgından etkilenmeler eğitim düzeyleri de ile de ilişkilendirilmektedir. Eğitim düzeyi düşük bireyler eğitim düzeyi yüksek bireylere göre salgından daha fazla etkilenmişlerdir (Bozkurt, 2021).

Bu bölümde toplumsal olarak etkilenen kurumlar ve sosyal hayattaki değişiklikler üzerinde durulmuştur. İlk olarak pandeminin eğitim, sağlık ve siyaset gibi kurumlar üzerindeki etkileri genel hatları ile ortaya konulmuştur. Daha sonra pandeminin toplumdaki eşitsizlikleri görünür hale getirmesi hakkında bir değerlendirme yapılmıştır. Bu çerçevede hastalık riski, sağlık hizmetlerine erişim, ekonomik eşitsizlikler, barınma ve eğitim alanındaki eşitsizlikler ele alınmıştır.. Ayrıca cinsiyet temelli eşitsizliğin aile içerisindeki durumu ortaya konulmuştur. Kadının artan iş yükü ile birlikte aile ilişkilerine yansımaları üzerinde durulmuştur.

²⁰ <https://tr.euronews.com/2021/02/24/mart-tan- itibaren-turkiye-de-normallesme-sureci-nas-l-olacak>

3.3.1. Covid-19 Sürecinde Toplumsal Kurumlar

Salgının kurumlara etkilerine baktığımızda ekonominin en başta geldiği söylenebilir. Sağlık imkanlarına sahip olmak, kısıtlamalarda kendine yeten bir ülke olabilmek gibi ülkelerin ekonomik durumlarıyla salgın mücadelesi arasında ilişki olduğunu görmekteyiz. Koronavirüs pandemisi birçok sektörü olumsuz etkilemiştir. Herkesin eve kapandığı bu dönemde bazı sektörler durma noktasına gelmiştir. Ekonomik hayata etkilerini en aza indirmek için devletin çeşitli teşvik ve desteklerinin olması büyük önem arz etmektedir (Tunalı, 2020).

Koronavirüs pandemisi sadece yerelde değil küresel olarak hem ticareti hem de üretimi etkisi altına almıştır. Tedarik zincirindeki sorunlar nedeniyle ürünlerin üretiminde ve gümrüklenmesinde ciddi aksaklıklar yaşanmaktadır. Üretim ve ticaret üzerine yapılan araştırmalarda dünya ekonomisinin 2020 yılında en az % 1,5 küçüldüğü tahmin edilmiştir (Karagöz, 2020). Dünya ekonomisi yeni Omicron varyantı nedeniyle 2022 yılına beklentilerin altında girmiştir. 2021 yılında % 5,9 olan küresel büyümenin 2022 yılında % 4,4'e gerilemesi beklenmektedir. Enerji fiyatlarının artması ve arz kesintileriyle birlikte özellikle Amerika Birleşik Devletleri yüksek enflasyonla yılı kapatmıştır.²¹ Koronavirüsün bu kadar yayılması nedeniyle ülke ekonomilerine vereceği ciddi zararlar olacağı düşünülerek ekonomik krizlerin önüne geçebilmek için çeşitli önlemler de alınmıştır. Bu önlemler için ayrılan para IMF'de 1 trilyon dolar, ABD'de 2,2 trilyon dolar, Japonya 988 milyar dolar, Almanya 750 milyar dolar, İtalya 400 milyar dolar ve İngiltere 300 milyar dolardır. Bu miktarlar ülkelerin milli gelirlerinin % 10 ile % 20'si arasında bir orana tekabül etmektedir. Türkiye'de ise 100 milyar dolarlık bir önlem paketi hayata geçirmiştir. Bu da Türkiye Cumhuriyetinin milli yerinin % 2'sine denk gelmektedir.²²

“Covid-19 Salgınının Toplumsal Etkileri” adlı araştırmada pandemi sürecindeki gelir değişimi durumu sorusuna cevap verenlerin % 57,36'sı “azaldı” cevabını vermiştir. %39,39'u değişmediğini beyan ederken, yalnızca % 2,01'i arttığını ifade etmiştir. Aynı araştırmaya katılan 18-24 yaş arasındaki kişilerin % 65,76'sı ileriki zamanlarda ekonomik yönden birincil ihtiyaçlarını tedarik edememe endişesi içerisinde olduklarını belirtmişlerdir (Ataman vd. 2021).

²¹ <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2022/01/25/world-economic-outlook-update-january-2022>

²² <https://kovid19.turmob.org.tr/alinan-ekonomik-onlemler>

Bu yayılımın sağlık ve ekonomi dışında en çok etkilenen kurumlardan birisi de eğitimidir. Yaygın olarak kısıtlamalar, sokağa çıkma yasakları uygulanmıştır. Bu yasaklar dünya genelinde olup birçok ülkede eğitimin aksamasına neden olmuştur. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) verilerine göre, 2020 yılının Nisan ayında 188 ülkede okulların kapandığı belirlenmiştir. Virüsün yayılmasını önlemek amacıyla eğitime ara vermek zorunda kalan devletler öğrenci nüfusunun %90'ından fazlasının olumsuz etkilenmesine sebep olmuştur. Eğitimin aksamasından etkilenen öğrencilerin sayısı dünya genelinde yaklaşık 1,5 milyardır. Dönem dönem eğitime ara verilmiş ya da tamamen durdurulmuştur. Ayrıca UNESCO dezavantajlı öğrencilere eğitimin sürekliliğini sağlamak amaçlı destek vereceklerini açıklamıştır.²³

Türkiye'de ise yüz yüze eğitime ara verilmiş uzaktan eğitime geçilmiştir. Bunun için Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından hazırlanan Eğitim ve Bilişim Ağı (EBA) sistemi kurularak eğitimin bu sistem üzerinden devam etmesi sağlanmıştır. MEB ile Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT) ile iş birliği yaparak ilk ve orta öğretimde eğitim için bir televizyon kanalı tahsis edilmiş internet erişimi imkanı olmayan öğrencilerin eğitimlerine bu kanal üzerinden devam etmeleri sağlanmıştır. (Özer, 2020).

Milli Eğitim Bakanı Özer'e göre dünya genelinde Covid-19 virüsünden korunmak amacıyla okulların kapanmasının başlıca iki soruna neden olmuştur. İlki sosyoekonomik durumu kötü olan ve günlük besin ihtiyacını okulda alan öğrencilerin yüz yüze eğitime ara verilmesi nedeniyle bundan mahrum kalmaları olmuştur. Bunun önüne geçebilmek için örneğin İrlanda'da öğrencilere günlük besin kolisi gönderilmektedir. İkinci sorun ise yine sosyoekonomik düzeyi düşük olan ailelerde evdeki eğitim olanaklarının yetersizliğinden kaynaklanan sorundur. Evlerinde internet, bilgisayar veya tablet imkanı olmayan öğrencilerin evde eğitim uygulamalarından faydalanamayıp eğitimden tamamıyla uzak kalması olası bir durum olarak görülmektedir.²⁴

Koronavirüs (Covid-19) pandemisi ile geleneksel eğitim modelinin yetersiz olduğu görülmüştür. Açık veya uzaktan eğitim için gerekli olan alt yapı eksikliği ve eğitim-öğretimin ihtiyaçlarının tam olarak karşılanmamasına neden olmaktadır.

²³<https://www.unesco.org.tr/Home/AnnouncementDetail/2501?slug=COVID-19-ORTASINDA-KIZLARIN-E%C4%9E%C4%B0T%C4%B0M%C4%B0-%C4%B0%C3%87%C4%B0N-%22YEN%C4%B0-NORMAL%C4%B0%22-YEN%C4%B0DEN-%C4%B0N%C5%9EA-ETMEK->

²⁴ <https://www.meb.gov.tr/covid-19-salgini-sonrasi-dunyada-egitim/haber/20936/tr>

Böylece uzaktan eğitim ekipmanlarının eksikliğinin farkına varılıp buna çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca sağlığını tehdit eden bir unsur olarak ortaya çıkan Koronavirüs salgını yaşam boyu öğrenmenin de önemini ortaya koymuştur. Çocuklardan gençlere, gençlerden yaşlılara kadar bütün bireylerin sağlık konusunda yeni öğrenme şekilleri geliştirilmiştir (Can, 2020).

Pandemi sürecinde siyaset kurumu da etkin rol oynaması gereken bir kurum olmakla birlikte en çok etkilenen kurumlardan bir tanesidir. Salgın sürecinde ülkelerin salgının yayılmasını önlemek amacıyla politikalar ürettiği olmaları, ilgili bakanlıkları göreve çağırması, halka uygulanan tedbirler ve verilen destekler önemli rol oynamaktadır. Önce Çin hükümeti, sonra Avrupa ülkeleri ve Amerika'nın yönetimleri salgın yayıldıkça artan kamuoyu baskısı ile karşı karşıya kalmıştır. Fakat pandeminin etkisini azaltacak yöntemler başlarda yetersiz kalmış ve salgın milyonlarca kişinin hayatını etkilemiştir. Ölüm ve vaka sayıları arttıkça alınan önlemlerde değişiklik göstermiştir. Türkiye'de vakalar henüz ortaya çıkmadan kurulan Koronavirüs Bilim Kurulu ile birlikte çalışmalarını sürdürmüştür. Bunun yanında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı salgının ekonomik etkisini azaltmak amacıyla ihtiyacı olan ailelere nakdi destekte bulunmuştur (Güngör, 2020).

Siyasetin yanı sıra din kurumu da etkilenen kurumlar arasındadır. Din insanların birlik içerisinde hissettikleri aidiyet duyguları ile toplumda bütünleşmeyi sağladığına inanılan bir kurumdur. Pandemi sürecinde de bu salgından dua ile kurtulacağına inanıp, halkı birlik olunmaya çağırılmıştır. İtalya'da din adamları bu salgına karşı dua etmede birleşirken hangi dine mensup olmalarına bakmaksızın birlik olmuşlardır.²⁵ İslam ülkelerinde de ibadetlerin topluca yapılması sınırlandırılmış hac ve umre ziyaretlerinin kısıtlanması ve cemaat ile kılınan namazların kısıtlanması gibi uygulamalar hayata geçirilmiştir.²⁶

Tarihsel süreçte büyük pandemiler yaşansa da, Koronavirüs gibi toplumları her yönden etkileyen bir pandemi daha önce ortaya çıkmamıştır. Covid-19 hastalığını 60 yaş üstü kişilerin daha ağır geçirdiği bilirse de her yaş grubunun ve dünyadaki neredeyse her kesimin bu salgından etkilendiği söylenebilir. Sağlıktan sosyalleşmeye, uluslararası ilişkilerden üretime, ibadetlerden spora, ulaşım ve

²⁵ <https://www.hurriyet.com.tr/avrupa/italyada-koronaya-karsi-hep-birlikte-dua-ettiler-41498217>

²⁶ <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/38363/koronavirus-salgini-sebebiyle-cuma-namazi-ile-vakit-namazlarinin-cemaatle-kilinmasina-ara-verilmesi?enc=QisAbR4bAkZg1HImMxXRn2t8ij%2beDtMkJdRGirgyeb8%3d>

eğlence sektörüne kadar her sektör bu salgından etkilenmiştir (Aylaz ve Yıldız, 2020).

Her toplumun kendine özgü kültürel kodları ve toplumsal pratikleri vardır. Türk toplumu da bu bakımdan kendine özgü özellikler sergilemektedir. Bu çerçevede aile ve akrabalık ilişkileri başta olmak üzere, temizlik, selamlaşma, dostluk, yardımseverlik, merhamet, misafirperverlik, vefa ve arkadaşlık ilişkileri gibi özellikler Türk toplumunun kendine özgü kültürel özellikleri olarak öne çıkmaktadır. İnsanlar arası ilişkilerde Türk kültüründe yakın temas önemli bir yere sahiptir. Örneğin selamlaşma, tokalaşma, el öpme, sarılma ve bunun gibi yakınlık gerektiren eylemler oldukça yaygındır (İnce ve Yılmaz, 2020, s.552).

Covid-19 salgınıyla birlikte zorunlu izolasyon süreci bütün toplumları sağlığını yanı sıra ekonomik, siyasal, kültürel ve psikolojik olarak sosyal hayatı birçok alanda etkileyen ve anomik durumlara sebebiyet veren bir olgudur. Bulaşıcı hastalıklar tarih boyunca insanlar için bir tehdit olmuştur (Karataş, 2020). Beck'e göre (1992) alışılmışın dışında olan hastalık durumu insanların zaman içerisinde kaygı ve stres seviyelerinde ciddi bir artışa sebep olmasının yanı sıra insan eylemlerinin de farklılaşmasına sebep olmuştur. Sonuçları ön görülemeyen bulaşıcı hastalık gibi durumlarda insanların ruhsal dünyalarındaki farklılıklardan güvende hissettiği düzene tekrar dönmek için uyguladığı davranışlar normal karşılanmaktadır. Bu anomik durumun sonucu ve etkileri belli olmadığı için bireylerin geleceğine dair ümitlerini ve hayallerine ulaşma istediğini yıkmaktadır.

Yakın temas ile bulaşmakta olan bu hastalık insanların sosyal hayatlarındaki alışmış olduğu düzenin aksine yeni bir düzenin gerekli olduğunu gösterdi. Sosyal mesafe kurallarına uyulması ve getirilen kısıtlamalarla beraber yaşam sınırlarımız değişti. Evlere kapanmaya zorlayan bu hastalık aileler arası iş dağılımının değişimine sebep oldu. Önceden kadın işi olarak görülen yemek, çamaşır, bulaşık gibi ev işleri ve çocukların bakımında kadında olan sorumluluk eşler arasında paylaştırılmaya başlandı (Ahmadi, 2020, s. 67-68).

Pandemi sürecinde sosyal izolasyon ve eve kapanmalar nedeniyle sosyal ortamdan, toplumsallaşmadan uzak bir şekilde daha küçük bir grup içerisinde, günlük rutinler oluşturulmaktadır. Bu durum pandemi sonrasında evden çıkıldığında sosyalleşmenin görünmez kurallarında aksamalara neden olacak ve bireyleri olumsuz etkileyecektir (Karakaş, 2020, s. 556).

Pandemi sürecinde oluşan boş zaman ile aileler kendilerine yeni uğraşlar ve çeşitli etkinlikler aramaya başlamıştır. Daha fazla bir arada kalan, aileler arası iletişim ve aile bağlarının kuvvetlenmesi sağlanmış oldu. Ancak bu durum zaman zaman olumsuz sonuçlara da yol açmıştır.. Pandemi süreciyle birlikte kalabalık bir ortamda gerçekleşmekte olan düğün, cenaze, spor müsabakaları, tiyatro, sinema gibi daha birçok tören ve sosyal aktivitenin yapılması pandemi öncesinde alıştığımız şekilde yapılmasını engellemiştir. Acılarını, sevinçlerini, heyecanlarını ve bunun gibi daha birçok duyguyu paylaşmayı seven insanlar değişen koşullarla birlikte daha fazla sanal iletişim araçları aracılığı ile gidermeye çalışmıştır. Mutlulukların paylaşarak çoğaldığı düğünlere ve üzüntülerin paylaşılarak azaldığı cenaze törenlerine bir süreliğine katılım yasaklanmıştır (Ahmadi, 2020, s. 67-68).

Tüm bunlara ek olarak sosyal medya kullanımına ayırmış olduğu zaman daha da artmıştır. Sosyal medyada özellikle haberlere duyulan ilgi artarken korku, öfke, endişe gibi duygular ağır basmaya başlamıştır. Zorunlu eve kapanma sürecine ayak uydurmaya çalışan insanlar sosyalleşme ile eğlenceyi sosyal ağ ortamlarında aramaya başlamıştır. Buna bağlı olarak alışveriş, ihtiyaçlarını mağaza ve alışveriş merkezleri yerine online alışveriş sitelerinden, yemek ihtiyaçlarını ise restoranlar yerine yemek sitelerinden paket servisi şeklinde gidermeye başlamıştır. Kendini ve çevresini hastalıktan korumaya çalışan insanlar fiziksel temas ve yakın sosyal ilişkilerden bir süreliğine uzak durmak zorunda kalmışlardır. Tüm bunlara bağlı olarak insanların sosyalleşmenin ve kültürel etkinliklerin insan hayatı açısından ne kadar önemli olduğu anlaşılmıştır.

3.3.2. Pandeminin Bir Başka Boyutu: Toplumsal Eşitsizlik

Eşitsizlik veya toplumsal eşitsizlik kavramı “bir toplum içinde yer alan bir grup ya da gruplar içindeki farklı bireylere eşitsiz ödüller veya fırsatlar sunmayı karşılayan terim” olarak açıklanmaktadır (Marshall, 2005, s. 210). Toplumsal eşitsizlikler tarih boyunca her toplumda farklı şekillerde görülmüştür. Toplumsal eşitsizlik ve tabakalaşma sosyolojinin üzerinde durduğu en önemli konular arasında yer almaktadır. Eşitsizliklerin birçok nedeni vardır, güç ve iktidarın karşılığı olan maddiyat ve statü olduğu sürece tabakalaşma da o derece kalıcı olacaktır. Kapitalizmin etkisiyle sınıfsal ayrılıkların oluşması söz konusudur.

Weber tabakalaşma konusunda Marx’ın görüşlerini eleştirerek onda eksik bulduğu yönleri tamamlayarak pozitif olarak geliştirmiştir. Ana çalışma konularından

biri olmasa da kendilerinden sonra gelen sosyologlar bu konuyu detaylandırarak sosyolojinin alt dallarından biri haline getirmiştir (Aydın, 2018, s. 248).

Argın (1992, s. 8)’a göre “Marx’ın sınıf analizi analitik, Weber’inki ise esas olarak derecelendirilmiştir ve tanımlayıcıdır”. Yani Marx’ın savunduğu şey tabakalaşmanın tek bir boyutu olduğu bunun da üretim araçlarına sahip olup olmamakla ölçüldüğü yönündedir. Fakat Weber tabakalaşma ve sınıf oluşumlarında para ve mal sahibi olmanın yanında meslek ve statü dağılımlarının da etkili olduğu görüşündedir. Marx bu ilişkileri incelerken genel zenginlik dağılımlarıyla pek ilgilenmemiştir, daha çok bu ilişkilerin içindeki sömürüye odaklanmıştır. Öte yandan Weber tabakalaşmanın çok boyutlu ve karmaşık bir yapıya sahip olduğunu açıklamaya çalışmıştır. Günümüzde de sınıf ve statü kavramları sadece mal mülk sahibi olmakla ilişkilendirilmemekle birlikte bilgiye ve ihtiyaçlara göre toplumun anlayışlarının değişmesine bağlı olarak da değişebilmektedir (Aydın, 2018, s. 264-265).

Toplumsal eşitsizlikler, toplumu ilgilendiren genel ve ciddi konularda insanlar arasında fırsat eşitsizliği, imkanlara ulaşmada herkesin eşit olmaması gibi durumları da ortaya çıkarmaktadır. Günümüzde de hala etkisini devam ettirmekte olan salgın hastalıkla (Covid-19) mücadele edilmektedir. Koronavirüs (Covid-19) ile birlikte gelen evde kalma, evden çalışma gibi durumlar, toplumsal eşitsizlikleri görünür hale getirmiştir. Çünkü bu süreçte salgınla mücadelede hayata geçirilen tedbirler toplumun her kesimi için aynı sonuçlara yol açmamaktadır. Özellikle esnaf, hizmet sektöründe çalışanlar ile özel sektör çalışanları gibi evden çalışma imkanı olmayan kesimler virüse yakalanma konusunda herkesle eşit durumda değildirler. (Sunar, 2020, s. 4).

Covid-19 bu süreçte kapitalizm ve eşitsizlikler konusunu bir kez daha gündeme getirmiştir. Hastalıktan korunmada eşitsizlikten tedavi olma imkanlarına kadar bir çok konuda toplumda gelir dağılımlarına göre bireylerin ayrıştığını ve imkanlardan eşit şekilde faydalanamadıkları açıkça ortaya konmaktadır (Yılmaz, 2020, s. 63).

Halkın sağlığının ön planda tutulduğu bu gibi krizler ve salgınlarda toplum sağlığının da genel anlamda etkilendiği görülmektedir. Milyonlarca insanı etkileyen afet ve salgın hastalıklar sonucunda sosyal yapıda değişiklikler meydana gelmiştir. İspanyol gribi gibi Covid-19 da neredeyse tüm dünyayı birçok yönden etkisi altına almıştır. Böylece kişisel sağlığın ön planda tutulmasının yanında toplum sağlığı da önem kazanmıştır. Özellikle bu salgınla birlikte küresel bir ekonomik krizden söz

edilebilir. Gıda, teknoloji, uluslararası ekonomik faaliyetler, ulaşım gibi konular salgınla birlikte gelen sorunlar arasında yer almaktadır. Ekonomik sorunlar özellikle alt gelir grubuna sahip kişileri daha fazla zorlamaktadır . Başta hizmet sektörü olmak üzere lojistik ve sağlık sektörleri gibi sektörlerde çalışanlar diğer kesimlere göre daha fazla risk altındadır. Böylece eşitsizlikler hem sağlık hem de ekonomik yönden gözle görülür bir şekilde ortaya çıkmaktadır (Sunar, 2020, s. 4-5).

Belge'nin (2022, s. 103-106) yapmış olduğu çalışmada Covid-19 pandemisi sürecinde toplumda eşitsizliklerin arttığı birçok katılımcı tarafından ifade edilmiştir. Pandeminin zengini daha da zengin yapıp alt gelir grubuna ait kişileri eskisine göre daha da zora soktuğu katılımcılar tarafından düşünülmektedir.

Toplumsal eşitsizlik çok boyutlu bir olgu olup en önemli boyutlarından biri de toplumsal cinsiyete dayalı boyuttur. Toplumsal cinsiyet kavramı burada karşımıza çıkmaktadır. Kadın ve erkeğin toplumsal hayattaki davranış şekillerinin belirlendiği ve bu beklentilere göre bir yaşam sürmesi cinsiyet rollerini açıklamaktadır (Gümüšoğlu, 2008, s. 41).

Kadın ve erkeğe yüklenen cinsiyete dayalı roller hem sosyal hayatta hem de aile hayatında eşitsizliklere yol açmaktadır. Cinsiyet temelli eşitsizlikler pandemi döneminde oldukça önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle çalışan anneler evden çalışma sürecinde veya okulların kapanması nedeniyle çocuklarıyla olan ilişkileri yönünden ağır bir yükün altına girmektedirler. Yılmaz'ın (2020, s. 88) akademisyenlerle yaptığı çalışmadan çıkan sonuçlara göre; toplumsal eşitsizlik bakımından Marx'ın düşüncesini destekleyen işçi ve burjuva sınıfının evdeki durumlarına yönelik eşitsizlikler hem de Weber'in meslek ve statü gruplarının farklılaşmasına yönelik eşitsizlik durumları görülmektedir. Örneğin akademisyenler, sağlık çalışanları, kargo-market çalışanları gibi meslek grupları bu eşitsizliklerin açıkça görüldüğü meslek grupları olarak gösterilebilir.

Toplumsal alanda görülen cinsiyete dayalı eşitsizlikle ev içerisinde de yansiyarak kendini göstermektedir. Kadın ve erkek arasındaki eşitsizlik pandemi sürecinde önem arz eden konular arasındadır. Çalışan kadınların hem çalışma hayatı hem de ev içindeki emeğin çok fazla olduğu bilinmektedir. Çalışmayan kadınların ise maddi olarak aileden başka bireylere bağımlı olarak yaşamaları, onları psikolojik olarak da zor duruma sokmaktadır. Eş, kardeş ya da diğer bireyler kadınların maddi ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Türkiye'de pandemi süreci düşünüldüğünde ise eşine bağlı yaşayan kadınların, pandeminin getirmiş olduğu ekonomik, sosyal

değişimlerden etkilenen en kırılgan kesim olduğu düşünülmektedir (Bayar vd., 2020, s. 29).

Covid-19 pandemi sürecinde eğitimden sağlığa, toplumsal hayattan, aile içine birçok alanda zaten var olan eşitsizlikler tekrar derinleşerek gün yüzüne çıkmıştır. Ekonomik ve cinsiyet temelli eşitsizliklerin hem aile içerisinde hem de sosyal hayattaki durumundan bahsetmeye çalıştık. Bu durumların pandeminin bireylerin fiziksel sağlığına olan etkileri azaldıkça daha da görünür hale geleceği düşünülmektedir. Bu riskler ciddi anlamda toplumu derinden etkileyebilmektedir. Bu sorunların çözümleri için hem toplum olarak hem de devlet destekli planlı politikalar üretilmesi gerekmektedir. Böylece her kesim daha eşit şartlarda ve fırsatlara daha adil şekilde ulaştırılabilir, toplum refahı yükseltilebilir.

3.4. Pandemi Sürecinin Aile Hayatına Etkileri

Koronavirüs pandemisi birçok kurumu etkilediği gibi aileyi de etkilemiştir. Salgının ortaya çıkışından itibaren alınan tedbirlerin başında sosyal izolasyon gelmektedir. Böylece bireyler evlerinde daha fazla zaman geçirerek aileleriyle birlikte olmuşlardır. Aileleriyle birlikte yaşamayan kişiler ise evde yalnız kalıp hem ailesinden uzak kalmış hem de sosyalleşecek ortam bulamamıştır. Bu durum kişilerin psikolojilerini de olumsuz etkilemiştir. Evinde yalnız olmayan kişilerde bile eve kapanma nedeniyle bunalım söz konusu olmuştur.

Salgın sürecinde salgının yayılmasını önlemek amacıyla hayata geçirilen “Hayat Eve Sığar (HES)” ve “Evde Kal” gibi kampanyalar ile birlikte ev ve aile hayatın merkezi haline gelmiştir (Okumuş, 2021, s. 92). Bu nedenle evde geçirilen zaman artmış ve aile içi iletişimin de yoğun olduğu bir döneme girilmiştir. Evde olunan zamanın artması ev içi rollere de yansımış ve kadının ev içindeki yükü artmıştır (Ünal ve Gülseren, 2020). Bireylerin salgın nedeniyle yaşadıkları korku ve stres davranışlarda anormalliğe neden olmuş, bu nedenle tartışmalar da artmıştır (Güngör ve Aşkın, 2021). Pandemi sadece beden sağlığını değil ruh sağlığını da etkilemiştir. Sosyal yaşamın dinamiklerinin değişmesine neden olurken kişilerin günlük yaşam aktivitelerinin değişmesiyle aile ilişkilerinde krizlere neden olabilmektedir (Kaya ve Işık, 2021, s. 511). Sadece olumsuz etkilerinden söz etmek yanlış olacaktır, salgın nedeniyle aile üyeleri arasında dayanışmanın arttığı ve

birbirlerini kaybetme korkusu yaşayarak aile birliğini korumaya yönelik davranışta bulundukları söylenebilir.

Salgından korunmak amacıyla hayatın eve sığdırılmaya çalışılması ev hayatında, rutinlerin ve işleyişin değişmesine neden olmuştur. Ev içi rollerin ve görev dağılımların da değişmesi söz konusu olurken aile üyelerinin sosyalleşmeden uzak kalarak yeni bir deneyim kazandığı söylenebilir (Güngörer, 2020). Sokağa çıkma kısıtlamaları ile salgının yayılması önlenmeye çalışılmıştır. 65 yaş üstü ve 20 yaş altı kişilerin uzun süre sokağa çıkma yasaklarının olduğu düşünülürse etkilenenlerden ilk sırada onların olduğunu söylemek mümkündür. Ailenin diğer üyeleri hayatlarına devam ederken 65 yaş üstü ve 20 yaş altı kişiler virüsün yayılımından sorumlu gibi aksettirmek onlarda yalnızlık duygusu ve dışlanmışlık hissi yaratabilmektedir (Serin, 2020).

Okulların kapanması ile öğrencilerin evlerde uzaktan eğitim gördüğü bilinmektedir. Bu nedenle okul çağındaki çocuklar ve gençler hem okuldan hem de akran gruplarından uzak kalarak daha çok ailesiyle birlikte olmuşlardır. Pandemi ile birlikte uzaktan çalışma sistemine geçen kurum ve kuruluşlar da olmuştur. Bu durumda işlerini evden yürütmek zorunda kalan çalışanlar ev ortamını çalışma ortamına dönüştürmüşlerdir. Bu durum çeşitli karışıklıklara sebep olabilmektedir. Örneğin çocuklu ailelerde bütün aile üyelerinin evde olması öncelikle ailenin rutin düzenini olumsuz etkilemiştir (Akbaş ve Dursun, 2020). Türkiye'nin Gençleri adlı 2437 kişi ile yapılan araştırmada (Nişancı, 2020, s. 41) pandemi öncesine göre aile ilişkilerinde bir değişiklik olmadığını beyan edenlerin oranı % 63,5 iken değişiklik olduğunu beyan edenlerin oranı % 25,7'dir.

Pandemi sürecinde toplu etkinliklerin yapılmasına getirilen kısıtlamalar nedeniyle düğünlerin ve evliliklerin ertelendiği ya da yapılmadığı görülmektedir. Evlenen çiftlerin sayısında görülen azalmanın nedeni pandemi sürecindeki kısıtlama tedbirleri olduğunu söylemek mümkündür. Evlenen çiftlerin sayısı 2019 yılında 542.314 iken 2020 yılında 488.335 oldu. Bin nüfus başına düşen evlenme sayısını ifade eden kaba evlenme hızı 2020 yılında binde 5,84 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2021). Hayatın tekrar normalleşme sürecine girmesiyle evlenen çift sayılarında artış meydana gelmiştir. 2021 yılında evlenen çiftlerin sayısı 561.710'a yükselmiştir. Kaba evlenme hızı da önceki yıla göre artış göstererek binde 6,68 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2022).

Boşanma istatistiklerine bakıldığında da TÜİK verilerinde “Boşanan çiftlerin sayısı 2019 yılında 156 bin 587 iken 2020 yılında % 13,8 azalarak 135 bin 22 oldu. Bin kişi başına düşen boşanma sayısını ifade eden kaba boşanma hızı 2020 yılında binde 1,62 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2021). 2021 yılındaki boşanma istatistikleri incelendiğinde ise boşanmalarda artış olduğu tespit edilmiştir. Boşanan çiftlerin sayısı 174.085’e yükselerek kaba boşanma hızı da binde 2,07 olmuştur (TÜİK, 2022). Bu istatistiklere bakıldığında pandeminin başlarında korku, endişe duygularının hakim olmasıyla ailesini kaybetme korkusu yaşadıkları düşünülebilir. Hayatın normale dönmesiyle ve sosyal izolasyon sürecinde evlerinde birlikte uzun süre vakit geçiren çiftler arasında çatışmalara neden olarak boşanmaları artırdığı söylenebilir.

Aile içi şiddet ve tartışmaların artmasının sebeplerinden biri de stres ve kaygıların yüksek düzeyde olmasıdır. Evde kalınan süre boyunca bireylerin televizyon ve internet gibi araçlarla Covid-19 gelişmelerini ve haberlerini gün gün hatta saat saat takip ettikleri ve görüp duydukları kötü haberlerin etkisini ailesine yansıttıkları yapılan çalışmalarla ortaya konmuştur. Fakat aile içindeki bu sorunların ifade edilmesinde ise kadın ve erkek arasındaki farklar da göze çarpmaktadır. Erkek bu tartışmaların mahremiyete girmesi duygusunu besleyip dışarı aktaramazken kadın erkeğe göre daha kolaylıkla anlatabilmektedir (Güngör ve Aşkın, 2021).

Aile ve evlilik yaşamına yansımalarının incelendiği bir çalışmada ise aile içi iletişimde önemli değişikliklerin olduğu gözlemlenmiştir. Aile üyelerinin sürekli evde olmasına rağmen eskisi gibi sohbet ortamının oluşmadığı, neşe ve kahkahanın olmadığı belirtilmiştir. Korku ve strese bağlı da aile üyelerinin birbirlerine yaklaşmadığının yanında çatışmalara da neden olduğu tespit edilmiştir (Kaya ve Işık, 2021, s. 516-517).

Anne baba ve çocuk ilişkisi de bu dönemde dikkat edilmesi gereken bir husustur. Anne-babanın çocuklarına her daim liderlik etmesi önder olması beklenirken bu sürecin vermiş olduğu stres ve kaygı temelli duygu durum bozuklukları çocuklarla olan ilişkileri de olumsuz etkileme eğilimindedir. Bunun önüne geçilmesi için çocukların duygularını fark etmek, onları anladıklarını ifade etmek, salgına karşı bilim insanlarının çalıştığını ve bu durumun geçici olduğunu ifade ederek normal yaşantıya devam etmek gerekmektedir.

Anne babaların ruhsal bunalımları stres ve korkuya bağlı olarak çocuklarıyla aralarındaki iletişimi olumsuz etkilediği görülmektedir. Çocukların bu süreçte

internet ve teknolojik cihazlara maruz kalmalarına ve istismara açık hale gelmelerine, uyku düzenleri ve genel ruhsal durumlarının olumsuz etkilenmesine neden olduğu tespit edilmiştir (Zengin, vd. 2021).

Sonuç olarak göre pandeminin aile ve evlilik hayatına etkileri şöyle özetlenebilir. İlk olarak boşanmalardaki artış göze çarpmaktadır. İkinci olarak pandemi ile gelen ekonomik sıkıntılar aileleri ekonomik olarak ciddi anlamda etkilemektedir. Yoksul ve gelir seviyesi düşük aileler bu süreci daha zor geçirmektedir. Üçüncü olarak aile bağlarında kopma veya zayıflama görülmektedir. Akraba ve çekirdek aile dışında kalan geniş aile üyeleriyle daha az iletişim kurulmuştur. Dördüncüsü ise dıştan gelen stresi bireyler aile içerisinde öfkeye dönüştürerek yansıtmaktadır ve bu aile içinde çatışmalara neden olmaktadır Son olarak eşlerin evde daha fazla vakit geçirmesi, stres, ev dışı sosyal çevrelere katılmada mahrumiyet gibi nedenlere bağlı olarak eşler arasındaki ilişkileri olumsuz etkilemektedir. Çocuklar da bu durumdan etkilenmekte ve aile içindeki çatışmaların bir parçası olmaktadır. Bu itibarla sadece eşler arasındaki gerilim ve çatışmaların değil çocukların da bu süreçte aile ilişkilerine etkisi olmaktadır.

3.4.1. Pandemide Kadın

Bu çalışmada pandemi sürecinin etkileri incelenirken genelden özele doğru bir yol izlenmiştir. Önce genel toplumsal etkileri sonra aileye etkileri üzerinde durulmuştur. Pandeminin etkilerini dezavantajlı gruplarda daha fazla görüldüğü daha önce vurgulanmıştı. Bu nedenle bu bölümde kadınların pandemi sürecinde neler yaşadıklarına dair bilgiler, kadının konumu ve yeri hakkında yapılan araştırmalara yer verilecektir.

Mayıs 2020’de yapılan bir araştırmada kadınların genel durumları incelendiğinde kadınların % 73’ü ekonomik sorun yaşadığını ifade etmiştir. Pandemi öncesine kendini yoksul olarak ifade edenlerin oranı % 10 iken pandemide % 33’e yükselmiştir. Ekonomik sorunlarını kurumlardan yardım alarak, akraba tanıdıktan borç alarak, masrafları kısarak çözüm bulmaya çalışmışlardır. Çoğunluğu ise % 47 oranla çözüm bulamadığını ifade etmiştir. Salgın sürecinde evdeki işlere daha fazla vakit ayırdıkları da çıkan sonuçlar arasındadır. Ev işlerinin yapılması konusunda yardım istediklerini fakat % 34 oranla tek başlarına mücadele ettikleri yavaş yavaş yaptıkları ortaya konmuştur. Salgın başladıktan sonra kadınlar şiddetin en az bir türüne uğradıklarını ifade etmişlerdir. Şiddete uğrayan kadınların oranı % 73 iken eşi

veya partneriyle yaşayan kadınların oranı ise % 96 olduğu görülmüştür. Genel ruh hallerinin sorulduğu soruya salgından önce % 79 oranla iyi olduğunu söyleyenlerin oranı % 30'a düşmüştür (Eroğlu & Gençay, 2020).

Bu süreçte kadın ile ilgili yapılan araştırmalarda iki husus ön plana çıkmaktadır. Birincisi kadının evdeki durumu ile ilgili çalışmalar ve incelemelerdir. İkincisi ise çalışan kadının dışarıdaki durumu ve yaşantısı hakkındadır. Çalışan kadınların da evdeki kadınların da pandemi öncesi ve sonrasıyla ciddi derecede farklılıklar olduğu, zaten kadın oldukları için var olan sorunların pandemi ile birlikte daha da arttığı çalışmalarla göz önüne alınmıştır. Bu duruma bir örnek verilecek olursa çalışan kadının evinde şiddete maruz kalma ihtimali varsa pandemide bu durumun oranında evden çalışma veya işten ayrılması halinde artış göstermiştir. Ama iş yerinde uğradığı bir zorbalık veya şiddet durumu varsa ev ortamındayken bu risk azalmıştır (Karabulut, 2021, s. 73).

Kadının pandemi sürecinde evdeki deneyimleriyle ilgili yapılan araştırmada, çalışan kadınların evden çalışma sürecinde, evde olmalarının daha rahat olacağı düşüncesiyle iş sorumluluklarının arttığı gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra evde olmanın tatil yapıyor imajı vermesiyle de evdeki diğer üyelerin ev işi, yemek ve çocuk bakımı gibi ev idaresini sağlayacak işlerin kadından beklenmesine yol açmıştır. Kadınlar bu durumda hem mesai yapıp hem de ev işlerine yetişmeye çalışırken bir koşturmacanın ve yetersizlik hissinin tam ortasında bulmuşlardır kendini. Ev işlerine yardım konusunda eşlerinden beklediklerini söyleyerek veyahut tartışma sonucunda karşılandığı ifade edilmiştir (Öztürk vd., 2020, s. 217).

“Kadınların üstlendikleri veya üstlenmek zorunda kaldıkları sorumluluklar pandemi döneminde yüksek bir artış göstermiştir. Yaşamın zorunlu olarak ev sınırlarına hapsolması, kuşkusuz aile içerisinde üstlenmiş oldukları geleneksel rollere bağlı olarak kadınların ücretsiz emek üretme yoğunluğunu tetiklemiştir.” (Karabulut, 2021, s. 74). Ayrıca kadınlar evde oldukları sürece okulların kapanması nedeniyle varsa çocuklarının eğitimine yardımcı olmak durumunda kalmışlardır. Bu da onları zorunlu bir şekilde öğretmenlik yapmaya da zorlamıştır (Akbaş & Dursun, 2020).

Kadınların pandemi sürecinde toplumsal cinsiyet rolü baskılarından dolayı, hem ev hem de iş yükünün ağır gelmesinden kaynaklı verimlerinin düşmesi sebebiyle iş kayıpları söz konusu olabilmektedir. Veya ikisine de yetişmek suretiyle zamanından, uykusundan ve kendinden fedakarlık yapmanın sonucunda tükenmişlik sendromuyla karşılaşabilecekleri durumlar olacaktır (Öztürk vd., 2020, s. 217).

Son olarak kadınların tarih boyunca ataerkil düzenin yüklediği toplumsal cinsiyet rollerinin Covid-19 pandemisi döneminde daha da keskin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Çalışma hayatında olan veya olmayan kadınların evde uzun süre bulunan aile üyeleri sebebiyle ev işi yükü kat kat artmıştır. Her öğüne yemek, temizlik, okula gitmeyen çocukların eğitimine yardımcı olmak, onların kişisel ihtiyaçlarını karşılamak ve aynı zamanda evden çalışan bir kadınsa bu işleri evdeki mesai saatinin dışında halletmeye çalışmak kadınları bir hayli zora sokmuştur. Erkeklerin ev işlerine ‘yardım’ ediyor olması kadınlar açısından durumu pek farklı noktaya getirmemektedir. Bütün gün bitmeyen bir mesai içerisinde olan kadınlar, tüm gün annelik, mesleğinin getirdiği yükler, ev işleri derken bu süreçte en fazla zorlanan dezavantajlı gruplardan bir tanesi olmuşlardır. Evden çalışma imkanı olmayan kadınlar ise hem işe gidip hem de evde kalan diğer aile üyelerinin ihtiyaçlarını karşılamak durumunda kalmışlardır. Bu süreçte kadınların çok fazla emek, zaman ve enerji harcadıklarını söylemek doğru olur.

3.4.2. Pandemide Gençler ve Çocuklar

COVID-19 pandemisi kapsamında yapılan kısıtlamalar ve beraberinde getirdikleri her yaş grubunu olduğu gibi gençleri ve çocukları da etkilediği görülmektedir. Bu durum, çeşitli kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve akademik araştırma konusu olarak güncel bir konu haline gelmiştir.

Çabuk-Kaya’nın üstlendiği “Gençlerin COVID-19 Salgını ile Baş Etme Stratejilerinin Farklı Dinamikleri” isimli araştırma 1129 katılımcı genç ile yapılmıştır. Araştırmada, küresel krizin gençler üzerindeki yansımalarına bakıldığında gençlerin en önemli vurgularından biri pandemi sürecinin yarattığı psiko-sosyal boyuttur. Bu çalışma kapsamında gençler esaret altında kaldıklarını, özgürlüklerinin kısıtlandığını, kendilerini geleceğe ilişkin bir belirsizliğin içinde bulduklarını, korku, kaygı ve depresyon gibi farklı duygu durumları ile baş etmek zorunda kaldıklarını aktarmışlardır (Aktaş, 2021, s. 35).

Pandemi sürecinde, gençlerin aile içi ilişkilerine bakıldığı araştırmalarda olumlu ve olumsuz yansımalarının olduğu görülmektedir. Türkiye’nin Gençlik STK’ları Platformu (2020, s. 41) tarafından “Türkiye’nin Gençleri COVID-19” başlıklı, 2437 katılımcı genç ile yapılan araştırmada pandemi öncesine göre gençlerin % 63,5’i aile içi ilişkilerinin bu süreçte değişmediğini, % 25,7’si iyileştiğini, % 10,8’i ise kötüleştiğini ifade etmiştir. Aile içi ilişkilerinde ise gençlerin aile ile

sürekli beraber olduğu için daha iyi anlamaya başladığını, birlikte çeşitli aktivite yapıldığını, yüz yüze daha fazla konuşmaya başladığı belirtilirken bazı katılımcılar ise sürekli beraber oldukları için daha kötü olduklarını ve sürekli beraber olduklarından daha az konuştuklarını ifade ettikleri görülmektedir.

Salgının ülkemizde görülmeye başladığı andan itibaren derinden etkilemiş olduğu alanlardan biri de eğitimidir. Geleneksel olan yüz yüze eğitimden uzaktan eğitime geçiş sürecinin etkisi birçok araştırmanın konusu haline gelmiştir Bu alandan en çok etkilenenin yine genç nüfus olduğu görülmektedir. Akbal ve Akbal'ın (2020) üniversite öğrencileri ile yapılan araştırmada, öğrencilerin, uzaktan eğitim sürecinde en önemli sorunun fiziki koşulların (çalışma ortamı, aile, yaşanılan yer) ve iletişim araçlarının yetersiz kalması nedeniyle sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir. Toplum Gönüllüleri Vakfı'nın (2020) yapmış olduğu araştırmada ise katılımcı gençlerin % 92'si aileleri ile yaşıyor ve % 53'ünün yaşadıkları yerlerde kendilerine ait bir odalarının bulunmamasını eğitimden aldıkları verimi düşüren etkenlerden biri olarak gördüklerini dile getirmişlerdir.

Çeşitli yapılmış araştırmalarda, salgın sürecinin gençler üzerindeki psikolojik (endişe, korku, mutluluk vb.) ile psikososyal etkilerin (güvende olma, ait olma, keyif alma vb.) sosyal ilişkilere yansıdığı görülmektedir. Pandemi etkisinin gençlerde, toplumun diğer yaş gruplarından daha belirgin bir şekilde görüldüğü ve özellikle endişeli bir ruh haline büründükleri tespit edilmiştir. Gençlerin, salgın sürecinde en çok zorlandığı durumlar ise aile içi gerginliklerin yaşanması, arkadaşlarından akranlarından uzun süre ayrı kalınması, günlük rutinlerin değişmesi ve salgınla baş etme mücadelesi olduğu görülmüştür (Aytekin, 2022: 90).

Çocuklarda da gençlerde olduğu gibi bazı sorunlar baş göstermektedir. Örneğin yapılan bir çalışmada çocukların pandemi koşulları nedeniyle uzun süre kapalı ortamda yani ev ortamında kalmalarının yanı sıra virüse yakalanma stresi ve korkusuyla günlük yaşam akışında değişikliklerin olduğu katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Ayrıca çocuklarda davranışlarını etkileyici farklılıklar da gözlenmiştir. Bazılarında ise psikolojik durumlarının etkilendiği ve rahatsızlıklara neden olduğu ifade edilmiştir (Kaya ve Işık, 2021, s. 516).

Çetinkaya'nın "COVID-19 Pandemi Döneminde Aile ve Ebeveyn-Çocuk İlişkilerinin İncelenmesi" adlı çalışmasında ebeveyn ve çocukların durumu ortaya konmuştur. Çocukların bu süreçte genel olarak memnun oldukları ve aileleriyle birlikte olmaktan onlarla vakit geçirmekten mutluluk duydukları belirtilmiştir. Diğer

aile üyeleri ile tartışma veya öfke nöbetleri gibi kontrolsüz ve hırçın davranışlarının azaldığı yönünde bulgulara ulaşılmıştır. Uzaktan eğitim konusunda ise başlarda alışmaları zor olsa da yine de derslere katıldıkları belirtilmiştir. Bunların dışında çevrimiçi ortamda sosyalleştikleri ve internet, telefon, tablet kullanımlarının arttığı vurgulanmıştır.

Son olarak bu sonuçlara göre Covid-19 salgını ile birlikte sosyal hayatın getirmiş olduğu değişimler, gençlerin de çocukların da hem olumlu hem olumsuz yönde etkilenmeleri söz konusu olmuştur. Ev ortamında uzun süre kapalı kalmaları ruhsal olarak yorucu olsa da genel olarak uyum sağladıkları görülmüştür.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde araştırmada uygulanan anket verilerinin analizleri yapılmıştır. Analizlerin sonucunda elde edilen veriler tablo şeklinde sunulmuştur. Her soru tablo özelinde değerlendirmeler yapılmıştır. Ayrıca anket uygulaması dört bölümden oluştuğundan dolayı her bölüm sonunda genel bir değerlendirme yapılmıştır. İlk bölümde katılımcıların demografik özelliklerine yer verilmiştir. İkinci bölümde katılımcıların Covid-19 salgınına yönelik algı ve tutumlarına, üçüncü bölümde Covid-19 sürecinin toplumsal etkilerine yönelik görüşlerine, dördüncü bölümde ise katılımcıların Covid-19 sürecinin aile ilişkilerine yönelik etkilerine karşı görüşleri hakkında sorular sorulmuştur.

4.1. Örneklem Grubunun Demografik Özelliklerinin Analizi

Araştırmada katılımcıların demografik özellikleri ile sosyo ekonomik durumlarını belirlemek amacıyla, yaş, cinsiyet, eğitim durumu, çalışma durumu, aylık gelir ve oturdukları ev hakkında bilgi almak amacıyla sorular sorulmuştur. Verilen cevaplar da frekans dağılımlarına göre incelenmiştir. Frekans analizinin sonuçlarına göre frekanslar ve yüzdeleri tablo özelinde değerlendirilmiştir. Bu soruların ilki cinsiyet dağılımını öğrenmeye yönelik olmuştur.

Tablo 4. 1 Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet	Frekans (N)	Yüzde (%)
Erkek	174	41,4
Kadın	246	58,6
Total	420	100,0

Katılımcıların cinsiyet özelliklerine bakıldığında % 41,4 oranla erkek, % 58,6 oranla kadın olduğu görülmektedir. Oranların birbirine yakın olması araştırmanın güvenilirliği konusunda önemlidir. Ankete kadınların erkeklerden daha fazla ilgi gösterdiği sonucuna ulaşılabilir. Araştırmaya katılanların medeni durumları incelendiğinde % 64'ünün evli, % 36'sının ise bekar oldukları görülmüştür. Evli oranının fazla olması aile içi sorunlar ile, eşler açısından konuları değerlendirmesi bakımından önem arz etmektedir.

Tablo 4. 2 Yaş dağılımı

Yaş	Frekans (N)	Yüzde (%)
18-24	90	21,4
25-40	183	43,6
41-55	122	29,0
56-75	25	6,0
Total	420	100,0

Yaş dağılımlarına bakıldığında 18-24 yaş arasındaki katılımcıların oranı % 21,4, 25-40 yaş arası % 43,6, 41-55 yaş arasındakilerin oranı % 29, 56-75 yaştakilerin oranı ise %6'dır. Araştırmanın çevrimiçi uygulanması sebebiyle teknolojiyi kullanmak ile yaş arasında ilişki olduğu düşünülmektedir. Ayrıca çevrimiçi ortamda uygulanan ankete, sosyal medya ve internet ortamında 25-55 yaş arası kişilerin daha aktif olduğu düşünülmektedir.

Tablo 4. 3 Eğitim durumlarının dağılımı

Eğitim Durumu	Frekans (N)	Yüzde (%)
İlkokul	28	6,7
Ortaokul	20	4,8
Lise	133	31,7
Önlisans/Lisans	208	49,5
Lisansüstü	31	7,4
Total	420	100,0

Katılımcıların eğitim durumlarının dağılımı incelendiğinde en yüksek oranın % 49,5 ile önlisans/lisans kategorisinde olduğu görülmektedir. İkinci sırada % 31,7 ile lise, % 7,4 ile lisansüstü gelmektedir. İlkokul mezunu olanların oranı % 6,7 iken en az olan ortaokul mezunları oranı % 4,8'dir. Dağılımın genel olarak dengeli olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre katılımcıların çoğunluğu eğitim seviyesinin lisans düzeyinde olması hem farkındalıklarının hem de anket uygulamasına katılma isteklerinin fazla olduğunu göstermektedir.

Tablo 4. 4 Çalışma durumu dağılımı

Çalışma Durumu	Frekans (N)	Yüzde (%)
Kamu Sektörü	136	32,4
Özel Sektör	89	21,2
Emekli	17	4,0
Ev Hanımı	84	20,0
Öğrenci	46	11,0
Kendi İş	9	2,1
Çalışmıyor	39	9,3
Total	420	100,0

Katılımcıların çalışma durumu tablosuna bakıldığı zaman en yüksek oranın % 32,4 ile kamu sektöründe olduğu görülmektedir. İkinci sırada % 21,2 ile özel sektörde çalışanlar oranı gelmektedir. Ev hanımları % 20 oran ile üçüncü olurken dördüncü sırada % 11 ile öğrenciler gelmektedir. Çalışmayanların oranı % 9, emekliler % 4, kendi işinde çalışanların oranı ise % 2,1'dir. Bu sonuçlara göre kamu ve özel sektörde çalışan kesimin fazla olduğu görülse de diğer seçeneklerden de

katılımcıların olmasıyla oranların genel olarak dengeli görüldüğünü söylemek mümkündür.

Tablo 4. 5. Aylık gelir dağılımı

Aylık Gelir	Frekans (N)	Yüzde (%)
4253 TL ve Altı	168	40,0
4254-7000 TL	149	35,5
7001-10000 TL	82	19,5
10001-15000 TL	13	3,1
15001 TL ve Üstü	8	1,9
Total	420	100,0

Aylık gelir dağılımına bakıldığında 4253 TL ve altı kategorisinde olanların oranı % 40, 4254-7000 TL arasında olanların oranı % 35,5, 7001-10000 TL arasında olanların oranı % 19,5 olarak görülmektedir. 10001-15000 TL arasında olanların oranı % 3,1'dir. En az oran % 1,9 ile 15001 ve üstü alanların oranıdır. Ankete katılım sağlayan kişilerin gelir dağılımları dengeli bulunmuştur. Fakat ağırlıklı olarak örneklem grubunun gelir dağılımlarına bakıldığında orta ve dar gelirli olduğu görülmektedir. Genel olarak dağılıma bakıldığında ise diğer seçeneklerdeki gelir gruplarından da kişilerin olması çalışmanın güvenilirliği açısından önem arz etmektedir.

Tablo 4. 6. Oturdukları ev dağılımları

Oturduğunuz ev	Frekans (N)	Yüzde (%)
Kira	130	31,0
Kendi Evim	256	61,0
Lojman	23	5,5
Aile Evi	5	1,2
Yurt	4	1,0
Otel	1	,2
Diğer	1	,2
Total	420	100,0

Katılımcıların oturdukları evin mülkiyetine göre dağılımına bakıldığında en büyük grubu % 61 oranla kendi, evinde oturduğunu söyleyenlerin ilk sırada geldiği

görülmektedir. Buna karşılık kirada oturduğunu söyleyenlerin oranı % 31'dir. Katılımcıların % 5,5'i lojmanda oturmaktadır. Oturdukları evin aileye ait ev olduğunu söyleyenlerin oranı ise % 1,2'dir. Yurtta kalan % 1, otel ve diğer seçeneğini işaretleyenlerin oranı da 0,2'dir.

4.2. Örneklem Grubunun Koronavirüs (Covid-19) Pandemisi ile İlgili Algı ve Tutumların Değerlendirilmesi

Covid-19 pandemi sürecinde kişiler, Covid-19 salgınına yönelik hem sosyal alandaki tedbirlere hem de sağlık alanındaki uygulamalara karşı çeşitli tutumları söz konusu olmuştur. Temizlik ve sağlık konusunda bireylerde yeni bir algı oluşmuştur. Pandemi sebebiyle uygulanan politikalar halkı birçok yönden etkileyerek davranışlarının farklılaşmasına neden olabilmektedir. Covid-19'a yakalanma veya ailesinden birinin yakalanması durumunda kişinin kendi tutumlarını önemli ölçüde etkilemiştir. Bu sebeple katılımcıların Covid-19 sürecinde yaşadıkları ve algı, tutumlarını öğrenmeye yönelik sorular sorulmuştur. İlk olarak Covid-19 hastalığına yakalanıp yakalanmadığını öğrenmek amacıyla sorulmuştur.

Tablo 4. 7. Koronavirüs (Covid-19) hastalığına yakalanma

	Frekans (N)	Yüzde (%)
Covid-19'a yakalandınız mı?		
Evet	151	36,0
Hayır	269	64,0
Total	420	100,0

Tablo 4.7.'de görüldüğü üzere katılımcıların Covid-19 hastalığına yakalananların oranı % 36'tır. Yakalanmayanların oranı ise % 64'dir. Örneklem grubunda Covid-19'a yakalanmayanların oranı yakalananlara göre daha fazla olduğu görülmektedir. Yakalanmayanların oranının yüksek olmasının sebebinin kişilerin aldığı tedbirler veya uygulanan politikalar olduğu düşünülebilir. Bunun yanı sıra bulaş yaşandıktan sonra hastalığın seyrine göre test yaptırılıp yaptırılmaması da sonuçları etkilemiştir.

Tablo 4. 8. Ailede Koronavirüs (Covid-19) hastalığına yakalanma

	Frekans (N)	Yüzde (%)
Ailenizde Covid-19'a yakalanan var mı?		
Evet	255	60,7
Hayır	165	39,3
Total	420	100,0

Katılımcıların % 60,7'si ailesinde Covid-19'a yakalanan olduğunu ifade ederken, % 39,3'ü aile üyelerinin Covid-19'a yakalanmadığını beyan etmiştir.

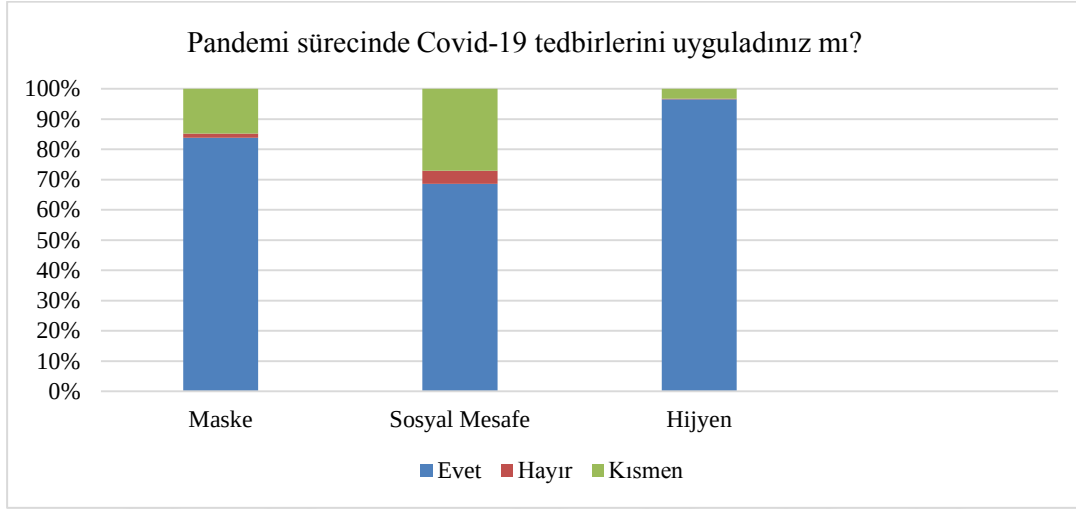
Tablo 4. 9. Ailede Covid-19 nedeniyle vefat edenler

	Frekans (N)	Yüzde (%)
Ailede Covid-19 nedeniyle vefat eden var mı?		
Evet	50	11,9
Hayır	370	88,1
Total	420	100,0

Tablo 4.9'da katılımcıların ailesinde Covid-19 nedeniyle vefat edenlerin oranı % 11,9 olarak görülürken, Covid-19 nedeniyle vefat etmeyenlerin oranı % 88,1'dir. Tablo 4.8'deki bulgular ile birlikte değerlendirildiğinde hastalığa yakalananların yaklaşık % 20'sinin öldüğü anlaşılmaktadır.

Covid-19 ile mücadele kapsamında getirilen tedbirlerden bir tanesi maske takma zorunluluğudur. Sosyal alanlarda maske, sosyal mesafe ve hijyen kurallarına dikkat edilmesi gerekmektedir. Tablo 4.10'da maske takan katılımcıların oranının % 83,8 olduğu görülmektedir. Maske takmayanların oranı ise % 1,8 ile oldukça az olduğu görülmektedir. Kısmen takanların oranı ise % 14,8'dir. Bu verilere göre katılımcıların büyük çoğunluğunun maske taktığı görülmektedir. Sosyal mesafeye uyma durumlarına bakıldığında evet uyarım diyenlerin oranı % 68,6, hayır uymam diyenlerin oranı % 4,3, kısmen uyarım diyenlerin oranı ise % 27,1'dir. Hijyen kurallarına dikkat etme durumlarına bakıldığında ise % 89,5 oranla dikkat edildiği görülmektedir. Hijyene dikkat etmeyenlerin oranı ise 1 kişi ile % 0,2'dir. Kısmen dikkat edenlerin oranı ise % 10,2'dir. Genel olarak üç kural değerlendirildiğinde en fazla oranla dikkat edilen hijyen olduğu görülmektedir. Daha sonra maske takma ve son sırada da sosyal mesafe kuralına uyulma oranı gelmektedir.

Tablo 4. 10. Covid-19 tedbirlerine uyum

Covid-19 sürecini etkileyen unsurlardan birisi de aşı uygulamasıdır.. Aşının bulunmasından sonra salgının seyri değişmiş ve hastalığın etkisi azalmıştır. Fakat toplumda iki ayrı görüş ortaya çıkmıştır. Aşıya karşı olanlar ve destekleyenler bu süreci farklı şekillerde değerlendirmişlerdir. Toplumu bu denli etkileyen bir konuda kişisel kararların ne kadar önemli olduğu tartışma konuları arasında yer almaktadır. Bu süreçte aşı olmama gibi karar verenlerin yanı sıra bedensel özgürlüğün ve zorunlu ilaç tedavilerin karşısındaki insan hakları ve özgürlükleri konusunda çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Bu nedenle araştırma sorularına aşı olup olmadıklarını, eğer olmadıysa neden olmadıklarını öğrenmeye yönelik sorular sorulmuştur.

Tablo 4. 11. Aşı olma durumları

	Frekans (N)	Yüzde (%)
Aşı oldunuz mu?		
Evet	369	87,9
Hayır	51	12,1
Total	420	100,0

Örneklem grubunda aşı olanların oranına bakıldığında % 87,9 olduğu görülmektedir. Aşı olmayanların oranı ise 51 kişiyle % 12,1 olarak belirlenmiştir. Tablo 4.11’de katılımcıların çoğunun aşı olduğu görülmektedir. Büyük çoğunluğun aşı olduğu görülürken, aşı olmayanların oranlarında bakıldığında ise

azımsanamayacak bir oran karşımıza çıkmaktadır. Hayır, cevabı verenlere aşı olmayı düşünüyor musunuz ve neden düşünmüyorsunuz gibi sorular da sorulmuştur.

Tablo 4. 12. Aşı olmayı düşünme

Aşı olmayı düşünüyor musunuz?	Frekans (N)	Yüzde (%)
Evet	12	23,5
Hayır	39	76,5
Total	51	100,0

Tablo 4.12’yi incelediğimizde aşı olmayan ama aşı olmayı düşünenlerin oranı % 23,5’te kalırken, aşı olmayı düşünmeyenlerin oranı % 76,5 olmuştur. Bu durumda aşı olmamış kişilerin halen aşı olmak istemedikleri görülmektedir. Bu soruya istinaden sorulan soruda aşı olmama nedenleri incelenmeye çalışılmıştır. Aşı olmayı düşünmeme nedenlerini incelediğimizde ise cevap veren 46 kişi arasında en yüksek oran % 33,3 ile aşıya güvensizlik olduğu görülmektedir. Bunun nedeninin bu kadar kısa sürede bulunan aşının hastalığın tedavisinde etkili olamayacağı ya da aşı bulma sürecinde yapılan testlerin yetersizliği gibi nedenlerdir. İkinci sırada ise % 19,6 ile yan etkilerinin olacağını düşünenler olmuştur. Bunun nedeni olarak da katılımcılar, çevrelerinde rahatsızlanan, kalp krizi, beyne pıhtı atma gibi durumların yaşanmasında aşının etkisinin olduğu düşünmektedirler. Üçüncü sırada % 17,6 ile doğal bağışıklığı olduğuna inananlar oluşturmaktadır. En düşük oran ile sağlık problemleri nedeniyle olmadım diyenler son sırada yer almaktadır. Bu seçeneği işaretleyenlerin arasında gebe ve kronik rahatsızlıkları olanlar önemli yer tutmaktadır. Kişiler kendi sağlıklarını düşündükleri kadar çocuklarınınkini de düşünerek onlara en faydalı şekilde yaklaşmaya çalışmaktadırlar. Aşının gebeler ve emzirenler üzerinde araştırmaların tamamlanmadığı öne sürülerek aşı olmadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 4. 13. Aşı olmama nedenleri

Aşı olmayı neden düşünmüyorsunuz?	Frekans (N)	Yüzde (%)
Güvenmiyorum	17	33,3
Faydalı Olacağını Düşünmüyorum	7	13,8
Doğal Bağışıklığa İnanıyorum	9	17,6
Yan Etkilerinin Olacağını Düşünüyorum	10	19,6

	Sağlık Problemleri Nedeniyle Olmadım	3	5,9
	Total	46	90,2
Missing System		5	9,8
	Total	51	100,0

Koronavirüs salgınının bu denli hızlı artması ve yayılmaya devam etmesi toplumda karışıklıklara neden olmuştur. Korku ve stresle ne olduğunu anlamaya çalışan insanlar kendilerini korumaya çalışmışlardır. Bu süreçte hastalıktan tamamen kurtulmak için her yolu deneyenler de vardır, her şeyden korkup endişelenip hiçbir şey yapmaya cesaret edemeyenler de vardır.

4.3. Örneklem Grubunun Koronavirüs (Covid-19) Pandemisinin Toplumsal Etkileri Üzerine Görüşlerinin Değerlendirilmesi

Koronavirüs (Covid-19) salgınının bireylerin sağlığını etkilemesinin yanında toplumda da birçok etkileri olmuştur. Hem kurum ve kuruluşlarda ve sosyal-kültürel faaliyetlerde, ortak kullanım alanlarında, ailede ve tüketim alışkanlıklarında görülen bu etkilerin nasıl olduğunu anlamak amacıyla bu konularla ilgili sorular sorulmuştur. Bu soruların tamamına katılımcıların hepsi (420 kişi) cevap vermiştir.

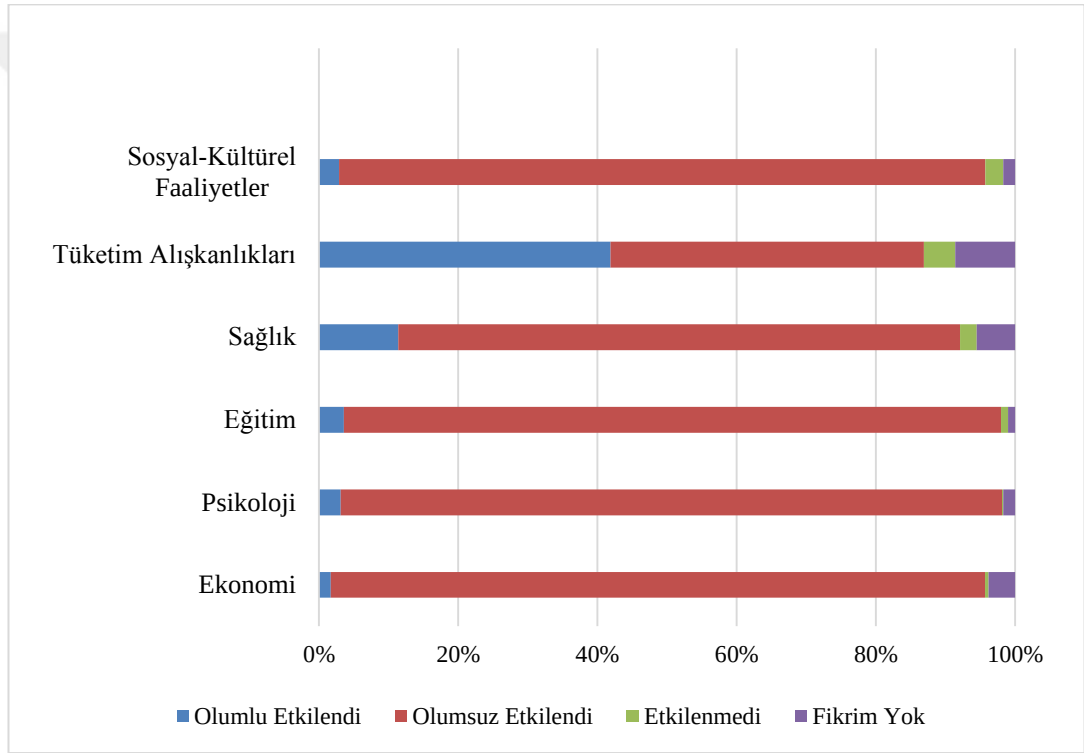
Eğitimden sağlığa, sosyal alanlar kurumsal alanlara her yönüyle toplumu etkileyen bu salgın hem bireyler hem de toplumun geneli üzerinde farklı etkilerinin olduğu yapılan araştırmalarda açıkça ortaya konmuştur. Literatür tarandığında bu etkilerin neler olduğuna dair bilgilere ulaşmak mümkündür.

Tablo 4.14'te görüldüğü üzere salgının Türkiye ekonomisine etkilerinin sorulduğu soruya katılımcılar % 94 oranla olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir. Olumlu etkilediğini söyleyenlerin oranı ise % 1,7'dir. Fikrim yok diyenlerin oranı % 3,8, etkilemediğini düşünenlerin oranı ise % 0,5'tir. Bu oranlara bakıldığında ekonomik alandaki etkilerinin Kırıkkale halkında çok derin bir şekilde hissedildiği görülmektedir. Özellikle esnaf ve özel sektör çalışanlarının iş durdurması veya iş yavaşlatması gibi konular toplumun genelinde olduğu gibi Kırıkkale'yi de olumsuz şekilde etkilediği ortaya konmuştur.

Pandemi sürecinin bireyleri bedensel, sosyal ve ekonomik olarak etkilemesinin yanında ruhsal olarak da etkilediği bilinmektedir. Hastalığa yakalanma ve yakınlarını kaybetme korkusu başta olmak üzere sokağa çıkma yasakları, evde

sosyal izolasyon gibi uygulamalar kişilerin psikolojik durumlarında etkili olmuştur. Toplumun psikolojik yönden etkilerinin sorulduğu soruya ise olumsuz etkilediğini düşünenlerin oranı % 95 oranla büyük çoğunluğu oluşturmaktadır. Olumlu etkilediğini düşünenler % 3,1 ve etkilemediğini düşünenler sadece % 0,2'lik, fikrim yok diyenlerin oranı ise % 1,7'lik kısmı oluşturmaktadır. Bu oranlarda da neredeyse katılımcıların tamamına yakını toplumun genelinin psikolojik olarak etkilendiği tespit edilmiştir. Araştırma öncesinde varsayılan düşüncelerin tespit edilmesinde sorulan bu sorulardan elde edilen cevaplar çalışmanın verimliliği açısından önemlidir.

Tablo 4. 14. Koronavirüsün toplumsal etkileri üzerine görüşler

Eğitim sistemine etkilerinin sorulduğu soruya ise olumlu etkilendi seçeneğini işaretleyenler % 3,6'lık kısmı oluştururken, olumsuz etkilendi % 94,5, etkilemedi ve fikrim yok toplamda % 2'lik kısmı oluşturmuştur. Okulların kapanmasıyla uzaktan eğitime geçen öğrencilerin eğitim sistemindeki bu değişikliğe ayak uydurması zaman almıştır. Teknolojik cihazlara sahip olamayanlar, internet imkanı olmayanlar, uzaktan eğitim platformlarına giriş yapamamış ve eğitimde fırsat eşitliği uygulamasından adil bir şekilde yararlanamamışlardır. Bu durum da toplumdaki eşitsizlik konularında bahsetmiş olduğumuz diğer çalışmalarla örtüşmektedir.

Sağlık sistemine etkileri sorusuna % 11,4 oranla olumlu etkiledi, % 80,7 oranla olumsuz etkiledi, % 2,4 oranla etkilemedi, % 5,5 oranla fikrim yok seçeneği işaretlenmiştir. Sosyal ve kültürel faaliyetler sorusunda bahsedilmek istenen düğün, cenaze, milli ve dini bayramlar gibi sosyal ve kültürel öğeleri içeren faaliyetlerin yapılmasıdır. Bu soruya katılımcılar, % 2,9 olumlu etkilendi, % 92,9 olumsuz etkilendi, % 2,6 etkilenmedi, % 1,7 fikrim yok seçeneğini işaretlemişlerdir.

Koronavirüs salgınında bulaş hızını azaltmak amacıyla sokağa çıkma yasaklamalarının ardından tüketim alışkanlıklarında da değişiklik olduğu görülmüştür. Bu değişikliklere evden sipariş ve internet alışverişlerini örnek vermek mümkündür. Gıda, tekstil, teknoloji gibi birçok alışverişlerin internet sitelerinden veya çeşitli uygulamalar üzerinden yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu duruma yönelik düşünceleri öğrenmek amacıyla Covid-19'un tüketim alışkanlıklarına etkileri nelerdir sorusu yöneltilmiştir. Alınan yanıtlar değerlendirildiğinde, % 41,9 oranla olumlu etkilediği, % 45 oranla olumsuz etkilediği, % 4,5 oranla etkilemediği, % 8,6 oranla da fikrim yok seçeneğini işaretledikleri sonucuna ulaşılmıştır. Olumlu etkilendi seçeneğini işaretleyenlerin de çoğunluk olarak 25-40 yaş arası olduğu tespit edilmiştir. Bu süreçte bu sonuca göre online alışveriş veya evden sipariş gibi uygulamaları çoğunlukla bu yaş grubu tarafından kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Örnekleme grubuna yöneltilen bir başka soru da “Koronavirüs salgınının toplum dayanışmasında bir değişikliğe neden oldu mu?” sorusudur. Tablo 4.15'te bu sorunun yanıtları analiz edildiğinde katılımcılar % 66,2 oranla değişikliğin olduğunu düşündüğü görülmektedir. % 33,8 oranla ise bir değişikliğin olmadığı yönünde görüş belirtmiştir.

Tablo 4. 15. Pandemi sürecinde pandemi öncesine göre toplumsal dayanışmadaki değişiklik

	Frekans (N)	Yüzde (%)
Toplum dayanışmasında değişiklik oldu mu?		
Evet	278	66,2
Hayır	142	33,8
Total	420	100,0

Bu soruya “Evet” cevabı verenlere de bu değişikliğin ne yönde olduğunu öğrenmek amacıyla yeni bir soru sorulmuştur. Soruya cevap veren 278 katılımcının % 57 oranla olumsuz yönde değiştiği, % 17,2 kısmen olumlu yönde, % 13 “olumlu yönde değişti”, % 12,5 “kısmen olumsuz yönde değişti” doğrultusunda cevap verdiği

saptanmıştır. Koronavirüs salgınının bu süreçte genel olarak toplum dayanışmasının azalttığını bu yanıtlara bakarak söylemek mümkündür. Toplum içerisinde sosyal alanlarda bir arada bulunamayan kişiler, bireysel hayatın ve insanlardan uzak durmanın gerekli olduğunu düşünerek toplum bilincinden de uzaklaşmışlardır. Bu sorunun tekrar sosyal hayatta aktif olundukça aşılacağı düşünülmektedir. Katılımcıların eğitim durumlarıyla ilişkisine baktığımızda olumsuz yönde değiştiğini ifade edenlerin % 51,3'ü yüksek eğitim düzeyine sahip kişiler olduğu görülmektedir.

Tablo 4. 16. Pandemi sürecinde pandemi öncesine göre toplumsal dayanışmadaki değişikliğin ne yönde olduğuna dair görüşler

Değişikliğin yönü nedir?	Frekans (N)	Yüzde (%)
Olumlu Yönde Değişti	36	13
Olumsuz Yönde Değişti	158	57
Kısmen Olumlu Yönde Değişti	48	17,2
Kısmen Olumsuz Yönde Değişti	35	12,5
Total	277	99,7
Missing System	1	0,3
Total	278	100,0

Örneklem grubuna yöneltilen bir başka soru da toplum içerisindeki çatışma ve anlaşmazlıkların Koronavirüs salgınından nasıl etkilendiğini anlamaya yöneliktir. Büyük çoğunluk % 76, toplum çatışmasında pandemi öncesine göre değişiklik olduğu ifade edilmiştir. Buna karşılık yaklaşık dörtte birlik bir kesim ise değişiklik olmadığını beyan etmiştir.

Tablo 4. 17. Pandemi sürecinde pandemi öncesine göre toplumsal çatışma

Değişikliğin yönü nedir?	Frekans (N)	Yüzde (%)
Arttı	210	65,8
Azaldı	25	7,8
Kısmen Arttı	74	23,1
Kısmen Azaldı	8	2,5
Total	317	99,3
Missing System	2	,6
Total	319	100,0

Değişikliğin hangi yönde olduğu sorusuna da, arttı seçeneğini işaretleyenler % 65,8; azaldı seçeneğini işaretleyenler % 7,8; kısmen arttı seçeneğini işaretleyenler % 23,1; kısmen azaldı seçeneğini işaretleyenler % 2,5 oranı oluşturmaktadır. Genel olarak yorumlanacak olursa Koronavirüs (Covid-19) salgınının toplum dayanışmasını azalttığı ve toplum içerisindeki çatışmaları artırdığı sonucuna ulaşılmaktadır. Toplumsal çatışmanın yanı sıra aile içi çatışma da bu çalışmanın konuları arasındadır. Aile ilişkileri bölümünde de aile üyeleri arasında çatışma ve çatışmanın sebepleri gibi unsurlar detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

4.4. Örneklem Grubunun Koronavirüs (Covid-19) Pandemisinin Kendi Aile İlişkilerine Etkileri Üzerine Görüşlerinin Değerlendirilmesi

Araştırmanın bu bölümünde pandemi sürecinde ailelerdeki durumu anlamaya yönelik sorular sorulmuştur. Bu bölümde üç konu üzerinde durulmuştur. İlk olarak genel aile ilişkilerine dair sorular sorulmuştur. İkinci olarak ailedeki eşlerin ilişkileri hakkında, üçüncü olarak ise çocuklu ailelerde ebeveyn-çocuk ilişkisi ve çocuk özelinde sorular sorulmuştur.

Örneklem grubuna yöneltilen ilk soru ile birlikte yaşama durumu hakkında olmuştur. Tablo 4.19’da görüldüğü üzere ailesiyle birlikte yaşayanların oranı % 89,3’tür.

Tablo 4. 18. Aileyle birlikte yaşama

	Frekans (N)	Yüzde (%)
Ailenizle birlikte mi yaşıyorsunuz?		
Evet	375	89,3
Hayır	45	10,7
Total	420	100,0

İkinci soru olarak katılımcıların kendi dahil ailesinde yaşayan kişi sayısına ilişkindir. Bu soruya 12 kişi cevap vermemiştir. 408 kişinin verdiği cevaplara göre, 1-3 kişi seçeneğini işaretleyenlerin oranı % 43,1; 4-6 kişi seçeneğini işaretleyenlerin oranı % 52,6; 7 ve daha fazla kişi olan ailelerin oranı ise % 1,4’tür. Genel olarak ailelerin 6 ve daha az sayıda kişiden oluştuğu görülmektedir.

Tablo 4. 19. Aileyi oluşturan kişi sayısı

	Frekans (N)	Yüzde (%)
Aileniz siz dahil kaç kişiden oluşmaktadır?		
1-3	181	43,1
4-6	221	52,6
7 ve Daha Fazlası	6	1,4
Total	408	97,1
Missing System	12	2,9
Total	420	100,0

Örneklemin ailesine dair genel bilgiler alındıktan sonra Covid-19 pandemi sürecinde ailede, aile üyelerinin genel olarak ilişkilerinde, ekonomik durumlarında, eşler arasındaki ilişkilerde ve ebeveyn ve çocuk arasındaki ilişkilerde değişiklik yaşanıp yaşanmadığına yönelik sorular yöneltilmiştir.

Tablo 4. 20. Pandemi öncesine göre aile üyeleri arasındaki sevgi-saygı

Pandemi öncesiyle karşılaştırdığımızda aile üyelerinizin birbirine karşı sevgi ve saygısında değişiklik oldu mu?	Frekans (N)	Yüzde (%)
Evet	96	22,9
Hayır	39	9,3
Değişiklik Olmadı	285	67,9
Total	420	100,0

Koronavirüs pandemisi sürecinde ailesi ile uzun vakitler geçirmek durumunda olan bireylerin birbirlerine karşı sevgi ve saygısının devam ediyor olması önem teşkil etmektedir. Aile üyelerinin birbirine karşı sevgi ve saygısında değişikliğin olmadığı % 67,9 oranla ifade edilmiştir. Değişiklik oldu diyenlerin oranları ise % 22,9'dur. Bu sorudan çıkan sonuç çoğunluğun da ifadesine göre pandemi öncesine göre aynı kaldığı yönündedir. verilen cevaplarayaş değişkeni üzerinden baktığımızda 25-40 yaş arasındaki kişilerin değişiklik olmadı seçeneğine en fazla oranla yanıt verdiği gözlemlenmiştir. Ayrıca değişiklik oldu seçeneğini işaretleyen 18-24 yaş arası da en yüksek oranla karşımıza çıkmaktadır. Bu yaş aralığının evde uzun süre vakit geçirmekten hoşlanmayan, daha sosyal ve eğitimi devam eden grup olarak düşünürsek, hem eğitimdeki sorunlar hem de sosyalleşememe durumları ailesiyle olan ilişkilerine yansımış olarak düşünebiliriz.

Pandemi sürecinde aile üyelerinin sağlık sorunları ile baş etmesi, ekonomik durumlar ve diğer konularda birbirleriyle dayanışma içerisinde olması

beklenmektedir. Bu süreçte birçok konudan dolayı bireysel olarak yıpranan insanlar ailelerini de etkiler hale gelmiştir. Aralarındaki ilişkiyi düzenlemek ve toplumsal olarak zor bir dönemden geçerken ailelerini koruma ihtiyacı hissettikleri düşünülmektedir. Bunu öğrenmek amacıyla sorulan soruya % 44,5 oranla olumlu etkilendiği yani dayanışmanın arttığı yönünde cevap verilmiştir. % 40 oranla değişiklik olmadığı ifade edilirken % 15,5 oranla olumsuz etkilendi seçeneği işaretlenmiştir. Sonuç olarak pandemi süreci bazı aileleri etkilememiş, çoğu ailelerde ise dayanışmayı artırmış olarak görülmektedir. Bu durumda aile içi dayanışmanın arttığını söylemek mümkündür.

Tablo 4. 21. Pandemi sürecinin aile üyeleri arasındaki dayanışma

Pandemi sürecinde aile üyeleri arasındaki dayanışma nasıl etkilendi?	Frekans (N)	Yüzde (%)
Olumlu Etkilendi	187	44,5
Olumsuz Etkilendi	65	15,5
Etkilenmedi	168	40,0
Total	420	100,0

Bu soruda yaş değişkeniyle ilişkisine bakıldığında aile dayanışmasının olumsuz etkilendiğini düşünenlerin 25-40 yaş aralığında çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir. Olumlu etkilendiğini ifade edenler ise çoğunlukla 41-55 yaş arasındaki kişilerdir. Diğer bir ifade aile içi dayanışmaya etkileri ile yaş grupları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 4. 22. Pandemi sürecinde aile içi iletişim

Pandemiyi genel olarak düşündüğünüzde aile üyeleri arasındaki iletişim nasıl etkilendi?	Frekans (N)	Yüzde (%)
Olumlu Etkilendi	149	35,5
Olumsuz Etkilendi	100	23,8
Etkilenmedi	171	40,7
Total	420	100,0

Bu araştırmanın temel varsayımlarından bir tanesi de pandemi sürecinin aile içi iletişimi olumsuz etkilediği idi. Fakat araştırmamız sonunda pandeminin toplumsal hayattaki genel sorunlara nazaran aile içinde iletişim ve ilişkilerinde pandemi öncesine göre çok büyük farklılıklara yol açmadığı sonucu elde edilmiştir. İletişim konusunda pandeminin etkisinin olmadığı çoğunlukta olumlu yönde

değiştii ifade edenler ikinci sıradadır. Tablo 4.22'ye göre katılımcılar pandemi sürecinden aile içi iletişimlerinin etkilenmediğini % 40,7 oranla ifade etmişlerdir. Olumlu etkilendi diyenlerin oranı % 35,5; olumsuz etkilendi seçeneğini işaretleyenlerin oranı ise % 23,8'dir. Tabloya göre aile içi iletişimleri etkilenmeyen aileler çoğunluktadır. Aile içi iletişimin bu süreçte eğitim durumu değişkeni üzerinden bakıldığında ise olumlu etkilendiğini ifade eden kesimin Önlisans/Lisans eğitimi almış kişilerin diğerlerine göre fazla olduğunu görmekteyiz. Türkiye'nin Gençlik STK'ları Platformu'nun (2020, s. 41) gençlerle yaptığı araştırmanın sonuçlarıyla bu çalışmanın verileri benzerlik göstermektedir.

Tablo 4. 23. Pandemi öncesine göre, pandemi sürecinde ailece yaptıkları etkinlikler

	Frekans (N)	Yüzde (%)
Ailece yapılan etkinliklerde değişiklik oldu mu?		
Evet	278	66,2
Hayır	142	33,8
Total	420	100,0

Pandemi ile mücadele kapsamında hayata geçirilen uygulamalardan biri de eve kapanma ve sosyal ortamlardan uzak durmak olmuştur.. Evde olunan sürenin uzaması durumunda aile üyelerinin birbirleriyle daha fazla vakit geçirdiği varsayılmıştır. Bu süreçte evde kalma süresi uzadıkça aileyle vakit geçirme durumlarının da etkilendiği düşünülmektedir. Bu durumda ailece yapılan etkinliklerle ilgili sorulan soruya değişikliğin olduğunu ifade eden % 66,2'lik kısmı oluşturmaktadır. Değişikliğin olmadığını ifade edenlerin oranı ise % 33,8'lik kısmı oluşturmaktadır.

Tablo 4. 24. Pandemide ailece yapılan etkinliklerin değişikliği

	Frekans (N)	Yüzde (%)
Değişiklik ne yönde olmuştur?		
Arttı	92	33
Azaldı	183	65,9
Kısmen Arttı	275	98,9
Kısmen Azaldı	3	1,1
Total	278	100,0

Evet, seçeneğini işaretleyen 278 kişiden 275'i ne yönde değişiklik oldu sorusuna da cevap vermiştir. Cevap verenlerin % 65,9'u azaldı seçeneğini

işaretlemişlerdir. Arttığını beyan edenlerin oranı % 33'tür. Bu süreçte yapılan etkinliklerde değişiklik olmuş fakat bu değişiklik olumsuz yönde olmuştur. Bu sonuçlara göre ailece yapılan etkinlikler azalmıştır. Aile üyeleri birlikte vakit geçirmek için genelde evden dışarıya gittikleri düşünülmektedir. Ev içerisinde geçirilen vakitte, birlikte etkinlik yapamadıkları ya da daha az yaptıkları tespit edilmiştir. Sokağa çıkma yasaklarının ve toplu etkinlik mekanlarının kapalı veya kısmi açık olmasının bunda etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Pandemi sürecinde ailesiyle daha fazla vakit geçirdiği düşünülen katılımcılara, ailece yapılan etkinliklerin neler olduğunu öğrenmek amacıyla birden fazla yanıt işaretleyebilecekleri soru yöneltmiştir. Sorunun seçeneklerinde hem evde yapılacak etkinlikler hem de sosyal ortamlarda yapılacak etkinliklere yer verilmiştir.. Verilen cevaplara göre pandemi sürecinde en fazla yapılan etkinliğin % 11,7 oranla evde yemek yapmak olduğu görülmektedir. İkinci olarak % 11,4 oranla evde film/dizi izlemek seçeneği işaretlenmiştir. En fazla üçüncü yapılan etkinlik ise % 11,2 oranla yemek yemek ve ev işleri yapmak seçenekleri olmuştur. En az yapılan etkinlikler de pandemi sürecinde bazı dönemlerde kısıtlamalar yapılarak kapatılmaları sebebiyle olduğu düşünülen sinema/tiyatroya gitmek ve kafe/restorana gitmek olarak belirlenmiştir.

Tablo 4. 25. Pandemi sürecinde ailece yapılan etkinlikler

Pandemi koşullarında ailece yaptığınız etkinlikleri işaretleyiniz.	Frekans (N)	Yüzde (%)
Evde Yemek Yapmak	316	11,7%
Evde Film/Dizi İzlemek	310	11,4%
Sinemaya/Tiyatroya Gitmek	22	0,8%
Parka/Pikniğe Gitmek	123	4,5%
Kafe/Restorana Gitmek	35	1,3%
Spor/Egzersiz Yapmak	80	3,0%
Evde Kitap Okumak	172	6,4%
Sohbet Etmek	276	10,2%
Temizlik Yapmak	263	9,7%
Tv İzlemek	296	10,9%
Yemek Yemek	303	11,2%
Bilgisayar Oyunu Oynamak	91	3,4%
Hobi İle Uğraşmak	119	4,4%
Ev İşleri Yapmak	302	11,2%

Total	2708	100,0%
-------	------	--------

Genel olarak yorumlanacak olursa, pandemi sürecinde ailece yapılan etkinlikler ev içerisindeydir. Sosyalleşme alanlarından uzak olan insanlar sinema tiyatroy gibi kültürel faaliyetlerden de uzak kalmıştır. Bu sorudan çıkan sonuç ile önceki sorunun bulguları birbirini destekler niteliktedir. Bu da araştırmanın güvenilirliği açısından önem arz etmektedir.

Tablo 4. 26. Pandemi sürecinde katılımcıların ev işlerinde iş bölümü

Pandemi sürecinde ailenizde ev işlerinde iş bölümü yapıldı mı?	Frekans (N)	Yüzde (%)
Yapılmadı	118	28,1
Bazen Yapıldı	213	50,7
Sıklıkla Yapıldı	51	12,1
Her Zaman Yapıldı	38	9,0
Total	420	100,0

Pandemi sürecinde genel olarak evde vakit geçiren ailelere ev işlerinde iş bölümü ve ev işlerinin kim tarafından yapıldığını öğrenmek amacıyla soru yöneltilmiştir. Verilen cevaplardan % 50,7 oranında “bazen yapıldı” seçeneği işaretlenmiştir. İkinci yüksek oran ise % 28,1 ile “yapılmadı” seçeneğidir. Her zaman yapıldığını ifade eden oran ise %9’luk bir kısmı oluşturmaktadır. Ev işlerinde iş bölümü yapmanın eğitim durumu ile ilişkisine bakıldığında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Tablo 4. 27. Pandemi sürecinde ev işleri paylaşımı

Pandemi sürecinde ev işlerini genelde ailenin hangi üyesi yaptı?	Frekans (N)	Yüzde (%)
Kadın	237	56,4
Erkek	8	1,9
Kadın-Erkek Birlikte	79	18,8
Çocuklar	9	2,1
Bütün Aile Üyeleri	83	19,8
Diğer	4	1,0
Total	420	100,0

Genelde kimin ev işi yaptığı sorusuna ise % 56,4 oranla çoğunluğu oluşturan cevap “kadın” seçeneğidir. İkinci seçenek ise % 19,8 oranla “bütün aile üyeleri”

seçeneğidir. Erkek seçeneği ise % 1,9 ile en düşük ikinci oranı göstermektedir. Yani genel olarak ev işlerindeki iş bölümü bazen yapılmış ya da yapılmamış olarak belirtilebilir. İş bölümünün yapılmadığı durumlarda da ev işini en çok kadın yapmıştır. Bu durum Ünal ve Gülseren (2020)'in bu süreçte kadının görünmeyen emeğinden bahsettiği çalışma ile örtüşerek kadınların ev içinde diğer aile üyelerine göre daha fazla ev işi yapması ve çocuk bakımı gibi durumları gözler önüne sermektedir. Kadının yaptığı işlerin maddi bir karşılığı olmaması nedeniyle görünmeyen emek ve kadının sömürülmesi gibi kavramlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca Okumuş'un (2021, s. 98) "Bazı ailelerde bireylerin rollerinde değişimler gözlenmiştir. Ayrıca kadınların iş yükü artmıştır. Evde fazla zaman geçirme, evin daha çok kullanımını beraberinde getirmiş; bu da daha fazla mutfak işlerine, çamaşır işlerine, temizliğe yönelmeyi zorunlu hale getirmiştir. Bu işlerde de Türkiye'de en çok kadınlar rol üstlenmişlerdir." Şeklindeki bulgusu bizim araştırmamızın da bulguları ile paraleldir. Alpar'ın (2020) çalışması da benzer bir sonuca ulaşmıştır. "Çalışan kadınlar için ikinci vardiya olarak değerlendirilen hane içindeki ücretsiz emek sürecinin pandemi ile birlikte, evden çalışmaya başlayan kadınlar için tek ve bütüncül bir vardiyaya dönüştüğünü iddia etmektedir." Alpar'a göre, emek piyasasında çalışmayan kadınlar için hâlihazırda var olan hane içi işlere yenilerinin eklendiği düşünülmektedir.

Covid-19 pandemisinin evde uzun süre vakit geçirmeye neden olması, uzaktan eğitim ve uzaktan çalışma gibi durumlarla ev içi düzeninin etkilendiği var sayılmıştır. Bu nedenle ev içi düzenin nasıl etkilendiğine dair sorular sorulmuştur. Örneklem grubunun % 47,1'i etkilenmediğini ifade ederken, % 28,8 olumsuz etkilendiğini, % 24 de olumlu etkilendiğini ifade etmiştir. Bu süreçte ev içi düzen genellikle etkilenmediği görülmektedir. Pandemi sürecine alışmak, değişen günlük rutinelere ve sosyal yaşantıya adapte olmak başlarda bireyleri zorlasa da zamanla bu şartlara alışarak kendi eski düzenleriyle örtüştürmeye çalışmaktadırlar.

Tablo 4. 28. Pandemi sürecinde ev içi düzen

Pandemi sürecinde ev içi düzen nasıl etkilendi?	Frekans (N)	Yüzde (%)
Olumlu Etkilendi	101	24,0
Olumsuz Etkilendi	121	28,8
Etkilenmedi	198	47,1
Total	420	100,0

Aile üyelerinin sosyal ortamdan uzak kalmasıyla kendilerine özel vakit ayırmalarıyla psikolojilerini sağlıklı tutabilmeleri gerekmektedir. Eve kapanmaların ve sosyal izolasyon durumlarında kendilerine özel vakit ayırabilmelerine yönelik soru sorulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre % 45,7 oranla vakit ayırdıklarını, % 22,9 oranla ayıramadıklarını, % 31,4 oranla da bazen ayırabildiklerini ifade etmişlerdir. Çoğunluğun kendine özel vakit ayırabildiği anlaşılmaktadır.. Yukarıda vurgulandığı üzere değişime ayak uydurmak konusu burada da karşımıza çıkmaktadır. İnsanlar ne kadar sosyal bir varlık olsalar da tek başlarına kalmaları, kendilerini gerçekleştirmek için uğraş vermeleri gereken durumlar söz konusudur. Kendilerini bedensel ve ruhsal olarak sağlam tuttukları sürece çevresindeki insanları, aile üyelerini ve en sonunda toplumu korumuş, birliğini, dayanışmasını ve mutluluğunu sağlamış olmaktadır.

Tablo 4. 29. Pandemi sürecinde kendilerine özel vakit ayırabilme

Katılımcıların aile üyelerinin kendilerine özel vakit ayırabildiler mi?	Frekans (N)	Yüzde (%)
Evet	192	45,7
Hayır	96	22,9
Bazen	132	31,4
Total	420	100,0

Bu süreçte en büyük sorunlardan biri de sosyalleşmenin sınırlanmış olmasıdır. Bireylerin sosyalleşme ihtiyaçlarını sosyal medya uygulamaları üzerinden gidermeye çalışmışlardır. “İnsanlar sosyalleşmek adına sosyal medya araçlarında daha fazla görünür olmaya başlamıştır. Sonuç olarak Covid-19 salgınındaki izolasyon süreci ve aramıza koyduğumuz sosyal mesafe, sosyal medyada dijital yakınlık olarak yerini almıştır.” (Diker, 2020). Aile içerisinde teknolojik cihaz kullanımının, sosyal medya kullanımının, uzun süre ekran başında durmanın arttığı ve buna bağlı olarak da aile ilişkilerinin olumsuz etkilendiği görülmektedir. Pandemi sürecinde teknolojik cihazların kullanma oranlarının arttığı düşünülerek katılımcılara buna yönelik sorular sorulmuştur. Tablo 4.30’da pandemiden öncesiyle karşılaştırıldığında pandemi sürecinde teknolojik cihaz kullanımında % 80,7 oranla değişiklik olduğu ifade edilmiştir.

Tablo 4. 30. Pandemi sürecinde teknolojik cihaz kullanımı

Pandemi sürecinde pandemi öncesi ile karşılaştırdığınızda aile üyelerinin teknolojik cihaz kullanımında değişiklik oldu mu?	Frekans (N)	Yüzde (%)
Evet	339	80,7
Hayır	81	19,3
Total	420	100,0

Değişikliğin yönü sorusuna ise katılımcılardan 337 kişi cevap vermiştir. Katılımcıların % 98,6'sı arttı seçeneğini işaretlenmiştir. Buna karşılık % 0,8'lik bir oranda ise azaldığı ifade edilmiştir. Sosyal alanlardan uzak olmanın en bariz sonuçlarından bir tanesi telefon, bilgisayar ve televizyon kullanımının artmasıdır. Dijital 2020 raporuna göre dünya ortalamasına bakıldığında kullanıcıların internette geçirdiği günlük süre 6 saat 43 dakika. Türkiye’de ise bu süre günde ortalama 7 saat 29 dakikadır. 16-64 yaş arası incelendiğinde Türkiye, internette geçirilen süre açısından 42 ülke arasında 12’nci sırada yer alıyor.” (Uslu, 2020, s. 26). Bu soruya erkeklerden daha çok kadınların evet seçeneğini işaretlediği görülmüştür. Erkeklerle oranla kadınların teknolojik cihaz kullanımında değişiklik olmuştur.

Bu durumun aile ilişkilerini olumsuz etkilediği düşüncesi ile sorulan soruya deneklerin % 39,5'i evet ve % 36'sı bazen cevabını vermiştir. Hayır diyenlerin oranı % 24,5'tir. Sonuçlara göre teknolojik cihaz kullanımı pandemi döneminde arttığı ve genel olarak aile ilişkilerini olumsuz etkilediği söylenebilir.

Tablo 4. 31. Teknolojik cihaz kullanımındaki değişiklik

Teknolojik cihaz kullanımındaki değişiklik nasıl oldu?	Frekans (N)	Yüzde (%)
Arttı	334	98,6
Azaldı	3	,8
Total	337	99,4
Missing System	2	,6
Total	339	100,0

Yaş ve cinsiyet değişkenlerine göre incelendiğinde önceki soruya evetseçeneğini işaretleyenlerden 18-24 yaş arası % 97,3, 25-40 yaş arası % 100, 41-55 yaş arası % 100, 56-75 yaş arası % 100 oranla arttığını ifade etmiştir. Cinsiyet değişkenine baktığımızda ise kadınların erkeklere oranla daha fazla arttı seçeneğini işaretledikleri görülmüştür.

Tablo 4. 32. Teknolojik cihaz kullanımının aile ilişkilerine etkisi

Teknolojik cihaz kullanımı aile ilişkilerinizi olumsuz etkiliyor mu?	Frekans (N)	Yüzde (%)
Evet	166	39,5
Hayır	103	24,5
Bazen	151	36,0
Total	420	100,0

Salgının yayılmasını engellemek üzere baş vurulan yaygın tedbirlerden bir tanesi de sosyal mesafe kuralıdır. Aile üyeleri arasında bu mesafenin uygulanıp uygulanmaması, temasın azalıp azalmadığını öğrenmek amacıyla soru yöneltilmiştir. Tablo 4.33'te % 66 oranla evet seçeneği işaretlenmiştir. Hayır seçeneğini işaretleyenlerin oranı ise % 34'tür. Pandemi sürecinin aile üyeleri arasındaki fiziksel temasa etki ettiğini ve değişiklik yaşandığını ifade eden katılımcılara bu değişimin nasıl olduğuna dair soru yöneltilmiştir.

Tablo 4. 33. Pandemi sürecinde aile içerisindeki fiziksel temas

Aile üyeleri arasında fiziksel temasta değişiklik oldu mu?	Frekans (N)	Yüzde (%)
Evet	277	66,0
Hayır	143	34,0
Total	420	100,0

Bu sorudan elde edilen sonuç; değişiklik olduğunu ifade edenlerin % 91,6'sı aile üyeleri arasında fiziksel temasın azaldığı yönündedir. Toplum içerisinde yaşanan sosyal mesafenin aile ortamına da yansdığı görülmektedir. Pandemi sürecinde aile üyeleri birbirleriyle daha az fiziksel temasta bulunmuşlardır. Covid-19 hastalığına yakalanma durumlarına göre incelediğimizde hastalığa yakalananların, yakalanmayanlara göre daha fazla azaldı seçeneğini işaretledikleri görülmüştür.

Tablo 4. 34. Aile üyeleri arasındaki fiziksel temas değişikliği

Fiziksel temastaki değişiklik nasıl oldu?	Frekans (N)	Yüzde (%)
Arttı	23	8,3
Azaldı	254	91,6
Total	277	100,0

İnsan ilişkilerinde çatışma durumunun olmaması neredeyse imkansızdır. İletişim kurulan mecralarda iki ayrı kutbun olması çatışmayı da beraberinde getirir. Toplum içerisinde var olan çatışma ve anlaşmazlıkların, pandemi döneminde aile kurumuna da yansıdığı düşünülmektedir. Pandemi nedeniyle günlük hayat rutinlerinin değişmesinin üzerlerinde kurduğu baskı ve stres dolayısıyla yaşadıkları bu stresi aile üyelerine yansıtmaktadırlar. Güngör ve Aşkın'ın (2021, s. 51) yaptığı çalışmada pandemi sürecinde nedensiz tartışmaların arttığı görülmüştür. Hiçbir sebep yokken en ufak bir olayda sabırsız ve tahammülsüz olan bireyler tartışmaya yönelik davranışlarda bulunduklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca erkeklerin bu konuya yönelik daha çekingen yaklaşımları da dikkat çekmiştir. Kadınlara göre erkekler aile içindeki sorunu kendinden uzaklaştırmak eğilimindedir. Sorunun üzerini kapatma ve yok sayma gibi durumları söz konusudur. Bu konu sonraki sorularda “sorunları kendi aramızda çözdük” seçeneğinin yüksek oranda çıkması ile ilişkilendirilebilir. Bu nedenlerle katılımcılara bu yönde sorular yöneltilmiştir. Tablo 4.35'e göre, ailesinde pandemi sürecinde çatışmanın olmadığını ifade eden katılımcıların oranı çoğunluğu oluşturarak % 46'lık kısmı oluşturmaktadır. Bazen seçeneğini işaretleyenler % 35 ile ikinci sıradadır. Evet seçeneğini işaretleyenler ise daha azdır.

Tablo 4. 35. Pandemi sürecinde aile içinde çatışma ve anlaşmazlıklar

	Frekans (N)	Yüzde (%)
Pandemi sürecinde aile içinde çatışmalar yaşandı mı?		
Evet	78	18,6
Hayır	195	46,4
Bazen	147	35,0
Total	420	100,0

“Evet” ve “bazen” seçeneğini işaretleyen katılımcılara çatışmanın en fazla kimler arasında yaşandığına dair soru sorulmuştur. Cevap verenlerin % 32'si eşler arasında olduğunu, % 47,1'i ebeveyn ve çocuklar arasında olduğunu, % 15,6'sı çocuklar arasında olduğunu ifade etmiştir. Bu süreçte tartışma ve/veya çatışmaların genel olarak ebeveyn ve çocuklar arasında olduğu görülmektedir. Okulların kapalı olmasıyla akran gruplarından ve sosyal alanlardan uzak olan çocuklar, sosyalleşemeyen anne ve babalar, enerjilerini boşaltamadıkları için aynı evin içinde birbirleriyle çatışma halinde olmuşlardır. Aylık gelir değişkenine göre incelediğimizde ise aile içindeki çatışmaların gelir düzeyleriyle anlamlı bir ilişkisi

bulunamamıştır. Öğrenim düzeyi değişkeniyle ilişkisine bakıldığında ise öğrenim düzeyi arttıkça çatışmaların da arttığı görülmüştür.

Tablo 4. 36. Aile üyeleri arasında en fazla çatışmaların yaşanan kişiler

Pandemi sürecinde çatışmalar en fazla kimler arasında yaşandı?	Frekans (N)	Yüzde (%)
Eşler Arasında	72	32
Ebeveyn Ve Çocuklar Arasında	106	47,1
Çocuklar Arasında	35	15,6
Diğer	1	,4
Total	214	95,1
Missing System	11	4,9
Total	225	100,0

Çatışma yaşayan kişilere çatışmaların en fazla hangi konulardan kaynaklandığını öğrenmek amacıyla da soru yöneltmiştir. Tablo 4.37’de göre en fazla orana sahip olan üç konu şöyledir; ilk sırada ekonomik sorunlar, ikinci sırada teknolojik cihaz kullanımı, üçüncü sırada aile üyelerine karşı sorumsuzluk seçeneğinin işaretlendiği tespit edilmiştir.

Tablo 4. 37. Ailede çatışmaya sebep olan konular

Çatışmaya en fazla sebep olan konu nedir?	Frekans (N)	Yüzde (%)
Ekonomik Sorunlar	69	31,0
Teknolojik Cihaz Kullanımı	62	27,5
Aile Üyelerine Karşı Sorumsuzluk	19	8,4
Kötü Alışkanlıklar	2	,8
Aile Üyelerine Saygısızlık	11	4,7
Eşin Ailesinden Kaynaklı Sorunlar	9	4,0
Çocuklarla İlgili Kararlar	18	8,0
Diğer	4	2,0
Hazır Tüketim	1	,4
Ev İşleri	1	,4
Dışarı Çıkma İsteği	3	1,3
Total	199	88,4
Missing System	26	11,5
Total	225	100,0

Aile ilişkilerinde karşılaşılan olumsuz konulardan biri de aile içi şiddettir. Mor Çatı'nın (2020) bu süreçte yayınladığı raporda farklı bir bakış açısıyla daha karşılaşmak mümkündür. Raporda şiddete uğrayan kadınların başka temel bir sorunuda sığınma kuruluşlarının da aktif bir şekilde çalışmamasıdır. Şiddete uğrayan kadınlar hem şiddet dolayısıyla hem sığınacak yer bulmakta karşılaştıkları güçlükler nedeniyle çifte mağduriyet yaşamaktadır. Bu süreçte daha önceki salgın veya afet durumlarında yaşandığı gibi kadına yönelik şiddetin arttığı bilinmektedir (Ergönen, Biçen ve Ersoy, 2020). Pandemi sürecinde aile içi şiddet konusuna girmeden aile ilişkileri anlamaya çalışmak eksik bir çalışma olacaktır. Bu nedenle aile içi şiddete yönelik sorular yöneltmiştir. Tablo 4.38'de pandemi sürecinde "Ailede fiziksel şiddet yaşandı mı?" sorusuna evet seçeneğini işaretleyenler % 4, hayır seçeneğini işaretleyenler % 96'lık kısmı oluşturmaktadır.

Tablo 4. 38. Pandemi sürecinde aile içinde fiziksel şiddet

Pandemi sürecinde aile içinde fiziksel şiddet yaşandı mı?	Frekans (N)	Yüzde (%)
Evet	17	4,0
Hayır	403	96,0
Total	420	100,0

Fiziksel şiddetin yaşandığı ailelerin oranı düşük gibi görünse de % 4 oran azımsanmayacak bir orandır. Bu anlayışla fiziksel şiddet olayı yaşayanların ve/veya şahit olan aile üyelerinin % 70,5'i kendi aralarında çözdüklerini ifade etmişlerdir. Bunun yanında aile büyüklerinin müdahalesi ile çözdüklerini ifade eden ve halen çözememiş olduğunu ifade edenler de bulunmaktadır.

Tablo 4. 39. Fiziksel şiddet sorununun çözümü

Fiziksel şiddet yaşandıysa bu sorunu nasıl çözdünüz?	Frekans (N)	Yüzde (%)
Kendi Aramızda Çözdük	12	70,5
Aile Büyükleriyle Çözdük	2	11,7
Çözemedik	2	11,7
Total	16	94,1
Missing System	1	5,8
Total	17	100,0

Pandemi sürecinde ailede boşanma olup olmadığını öğrenmek amacıyla yöneltilen soruya Tablo 4.40'ta hayır seçeneğini işaretleyenlerin oranı % 96,9; evet seçeneğini işaretleyenlerin oranı ise % 3,1'dir. 420 kişiden 13 kişinin ailesinde boşanma olduğu görülmektedir. Boşanmaların birçok sebebi olmakla birlikte en yaygın sebep iletişimsizlik olarak görülmektedir. Aynı evin içerisinde uzun süre kalan bireyler bir sorun yaşadıkları zaman konuşmak yerine küsmek, iletişimi kesmek gibi davranışlar sergilemektedir. Bu nedenle de boşanmalar yaşanmaktadır (Yıldırım, 2021).

Tablo 4. 40. Pandemi sürecinde ailede boşanma

	Frekans (N)	Yüzde (%)
Pandemi sürecinde boşanma oldu mu?		
Evet	13	3,1
Hayır	407	96,9
Total	420	100,0

Pandeminin tüm dünyayı etkisi altına almasıyla birlikte birçok alanın olumsuz etkilendiği daha önce belirtilmiştir. Bu alanlardan biri de ekonomidir. Ekonomik sorunlar hem bireyleri hem de ülkeleri etkilemiştir. “Pandemi nedeniyle iş yerlerinin kapatılması ve işlerin olumsuz etkilenmesi sonucu ekonomik olarak zorlandıklarını belirtmişlerdir. Pandeminin oluşturduğu kaygı ve korkunun yanında yaşanan ekonomik sorunlar aile ve evlilik yaşantısını etkilediği görülmüştür.” (Kaya ve Işık, 2021, s. 517). Bu nedenlerle örneklem grubundaki ailelere ekonomik durumlarına yönelik sorular sorulmuştur. Pandeminin etkisini anlamak amacıyla öncesinde ekonomik sorun yaşandı mı sorusuna % 16,7 evet, % 53,8 hayır, % 29,5 bazen seçenekleri işaretlenmiştir.

Tablo 4. 41. Pandemi öncesinde ailede ekonomik sorunlar

	Frekans (N)	Yüzde (%)
Pandemiden önce ailede ekonomik sorun yaşandı mı?		
Evet	70	16,7
Hayır	226	53,8
Bazen	124	29,5
Total	420	100,0

Pandemi sürecinde ise “evet” seçeneğini işaretleyenlerin oranı % 41,9’a yükselirken, “hayır” seçeneğini işaretleyenlerin oranı % 36’ya düşmüştür. Bazen

seçeneğinin oranı da % 22,1'e düşmüştür. Pandemi süreci, ailelerin ekonomik sıkıntı yaşamasına neden olmuştur. Bu tablolara bakıldığında pandemi sürecinin ailenin ekonomisine yönelik olumsuz etkilerinin olduğu görülmektedir.

Tablo 4. 42. . Pandemi sürecinde ailede ekonomik sorunlar

	Frekans (N)	Yüzde (%)
Pandemi sürecinde ailede ekonomik sıkıntı yaşandı mı?		
Evet	176	41,9
Hayır	151	36,0
Bazen	93	22,1
Total	420	100,0

Evet ve bazen seçeneğini işaretleyen katılımcılara yaşanan bu sorunları nasıl çözdünüz, sorusuna Tablo 4.43'te en yüksek oran olan % 43,1 ile “çözemedim” seçeneğidir. Daha sonra ise % 28,2 ile banka kredisi kullanmak ve % 14,4 ile akraba-dost yardımları almak gelmektedir.

Tablo 4. 43. Pandemi sürecinde ekonomik sorunlara yönelik çözümler

	Frekans (N)	Yüzde (%)
Ekonomik sıkıntındaki çözümleriniz nelerdir?		
Banka Kredisi Kullanarak	76	28,2
Akraba-Dostlardan Yardım Alarak	39	14,4
Devlet Destekleri Alarak	24	8,9
Çözemedim	116	43,1
Total	255	94,7
Missing System	14	5,2
Total	269	100,0

Ekonomik sorunlar başka olumsuzlukları da tetikleyebilecek bir unsurdur. Bu duruma yönelik aile içi çatışmaya neden olup olmadığı bilinmek istenmiştir. Buna göre yöneltilen soruya Tablo 4.44'e göre % 55,5 hayır, % 26,4 bazen, % 18,1 oranla da evet seçeneği işaretlenmiştir. Genel olarak ekonomik sorunlar aile içinde çatışmaya neden olmadığı görülmüştür. Aile içindeki dayanışmanın arttığını belirten katılımcılar bu sorular çerçevesinde de ekonomi gibi sorunların aile içi çatışmalara çok fazla etki etmediğini görüyoruz.

Tablo 4. 44. Pandemi sürecinde ekonomik sebeplerden dolayı aile içinde çatışma

	Frekans (N)	Yüzde (%)
Ekonomik sorunlar ailede çatışmaya neden oldu mu?		
Evet	76	18,1
Hayır	233	55,5
Bazen	111	26,4
Total	420	100,0

Pandemi nedeniyle ekonomik sıkıntı yaşayan şirketler, işyerleri eleman azaltma yoluna giderek sorunu halletmeye çalışmış. Örneklem grubunun ailesinde pandemi nedeniyle işini kaybedenlerin oranı % 23,3; kaybetmeyenlerin oranı ise % 76,7'dir. İşini kaybetmeyenlerin oranı yüksek görünse de 420 kişiden 98 kişinin işini kaybetmesi ciddi bir sorundur. İşini kaybetmenin sadece çalışanı değil aynı zamanda diğer aile üyelerini de olumsuz etkilediği açıktır.

Tablo 4. 45. Pandemi nedeniyle ailede iş kaybetme

	Frekans (N)	Yüzde (%)
Ailede pandemi nedeniyle işini kaybeden oldu mu?		
Evet	98	23,3
Hayır	322	76,7
Total	420	100,0

Aile içerisinde oluşan gruplardan söz edilebilir. Aileyi incelerken bu grupları da ayrıca ele almak gerekmektedir. Araştırmada eşler arasında genel olarak iletişim ve birlikte nitelikli vakit geçirme gibi durumlara yönelik sorular sorulmuştur.

Tablo 4. 46. Pandemi sürecinde eşlerin birbirlerine duygu paylaşımları

	Frekans (N)	Yüzde (%)
Eşlerin birbirlerine karşı duygu paylaşımında değişiklik oldu mu?		
Evet	178	42,4
Hayır	242	57,6
Total	420	100,0

Tablo 4.46'ya göre pandemi sürecinde eşler arası duygu paylaşımlarında değişiklik olduğunu beyan edenlerin oranı % 42,4 iken, değişiklik olmadığını beyan edenlerin oranı % 57,6'dır. Bununla birlikte pandeminin eşler arası duygu

paylaşımları üzerine anlamlı bir oranda olumsuz etkisi olduğunu belirtmek mümkündür

Tablo 4. 47. Pandemi döneminde eşlerin duygu paylaşım değişikliği

Duygu paylaşımlarında değişiklik nasıl oldu?	Frekans (N)	Yüzde (%)
Arttı	120	67,4
Azaldı	51	28,6
Total	171	96,0
Missing System	7	3,9
Total	178	100,0

Değişiklik olduğunu ifade edenlerin çoğunluğu % 67,4 oranla duygu paylaşımının arttığını belirtilmiştir. Benzer bir bulgu Kaya ve Işık'ın (2021, s. 517) “Pandemi sürecinde eşler arası paylaşımın ve desteğin arttığını, süreç ne kadar zor olsa da aile içi birlikte zaman geçirme adına fırsat sağladığını ve bu durumun eşlerin birbirlerine daha sıkı bağlanmalarına ve yakınlaşmalarına yol açtığını belirtmişlerdir.”

Tablo 4. 48. Pandemi sürecinde eşlerin aileyi ilgilendiren konularda ortak karar alabilme uyumlulukları

Eşlerin ailevi konularda ortak karar alabilme uyumlulukları nasıldı?	Frekans (N)	Yüzde (%)
Her Zaman Uyumludur	191	45,5
Bazen Uyumludur	209	49,8
Hiçbir Zaman Uyumlu Değildir	20	4,8
Total	420	100,0

Tablo 4.48'e göre “her zaman uyumludur” seçeneğini işaretleyenler % 45,5, Bazen Uyumludur seçeneğini işaretleyenler % 49,8, “hiçbir zaman uyumlu değildir” seçeneğini işaretlerin oranı ise % 4,8'dir. Genel olarak eşlerin bu süreçte ortak karar alabildikleri görülmektedir.

Bu araştırmada aile üyeleri arasındaki çatışma ve dayanışmayı tespiti yönelik sorular sorulmuştu. Sadece eşler arasındaki çatışmaya yönelik sorulan soruya ise Tablo 4.50'ye göre % 47,6 oranla evet seçeneği, % 52,4 oranla hayır seçeneğinin işaretlendiği tespit edilmiştir. Cevapların dengede olduğu görülmektedir. Çatışma yaşamayan ailelerin daha fazla olmasına rağmen pandemi sürecinin bu duruma etkisinin çok fazla olduğu söylenemez.

Tablo 4. 49. Pandemi sürecinde eşler arasındaki çatışma

Eşler arasında çatışma yaşandı mı?	Frekans (N)	Yüzde (%)
Evet	200	47,6
Hayır	220	52,4
Total	420	100,0

Aile hayatında düzeni sağlamak büyük oranda kadın ve erkeğin yani eşlerin görevidir. Pandemi sürecinde evde yaşama sürelerinin arttığı göz önünde bulundurulursa evde düzeni sağlamak ve devam ettirmek için ayrı bir çaba gerekir. Eşlerin bu görevleri paylaşımlarına yönelik sorulan soruya, katılımcılar % 73,1 oranla görevlerin eşit şekilde paylaşıldığı yönünde cevap verirken, % 26,9'u eşit şekilde paylaşılmadığını ifade etmiştir. Çoğunluğun ifadesine göre genel olarak eşit paylaştıkları söylenebilir. Kaya ve Işık (2021, s. 516) da yaptığı çalışmada eşler arasındaki durum şöyle vurgulanmıştır: “Uzun süreli evde kalmanın, artan stresin, yaşanan duygusal ve ruhsal zorlanmanın eşler arası çatışma sıklığını artırdığını, bu durumunda evlilik yaşantısı üzerinde sorunlara yol açtığını ve evlilikteki doyumu azalttığını belirtmişlerdir.”

Tablo 4. 50. Pandemi sürecinde ev düzeni sağlanırken eşlerin görev paylaşımı

Ev düzenini sağlarken eşler görevleri eşit paylaştılar mı?	Frekans (N)	Yüzde (%)
Evet	307	73,1
Hayır	113	26,9
Total	420	100,0

Pandemi sürecinde bireylerin yaptıkları etkinlikler de farklı boyutlara taşınmıştır. Sosyal alanların çoğu zaman kapalı olması insanların evlerde uzun vakit geçirmesi boş zaman aktivitelerini de değiştirdiği düşünülmektedir. Eşlerin pandemi sürecinde boş vakitlerinde yaptıkları etkinliklerde değişiklik olup olmadığına yönelik sorulan soruya Tablo 4.51'ye göre % 33,6 birlikte daha fazla etkinlik yaptılar, % 15 birlikte daha az etkinlik yaptılar, % 51,4 değişiklik olmadı seçeneğini işaretlemiştir. Bu sonuçlara göre çoğunluğun eşlerin yaptığı etkinliklere pandemi sürecinin etkisinin çok fazla olmadığı görülmektedir.

Tablo 4. 51. Pandemi öncesine göre boş vakitlerde eşlerin birlikte yaptıkları etkinlikler

Eşlerin pandemi öncesine göre birlikte yaptıkları etkinliklerin durumunu değerlendiriniz.	Frekans (N)	Yüzde (%)
Birlikte Daha Fazla Etkinlik Yaptılar	141	33,6
Birlikte Daha Az Etkinlik Yaptılar	63	15,0
Değişiklik Olmadı	216	51,4
Total	420	100,0

Covid-19 pandemisi yetişkin bireyleri etkilediği gibi çocukları etkilemektedir. Pandeminin çocuklar açısından etkilerini ölçmek üzere çeşitli sorular sorulmuştur.

Örneklem grubunda Tablo 4.52'ye göre, ailesinde çocuk bulunanlar % 64,8 çocuk bulunmayan aileler % 35'lik kısmı oluşturmaktadır. 1 kişi soruya cevap vermemiştir. Bundan sonraki sorular ailesinde çocuk bulunan kişilere yöneltilmiştir. Çünkü sorular çocuk özelinde sorulmuş olup ebeveyn-çocuk ilişkisini içermektedir. Sonraki sorular 272 kişi üzerinden değerlendirilecektir.

Tablo 4. 52. Ailede çocuğun (0-18 yaş) varlığı

Ailenizde çocuk var mı?	Frekans (N)	Yüzde (%)
Evet	272	64,8
Hayır	147	35,0
Total	419	99,8
Missing System	1	,2
Total	420	100,0

Ailede bulunan çocuğun bakımını bu süreçte kimin üstlendiğine dair sorulan soruya en yüksek oran olan anne seçeneği % 50,8, ikinci sırada anne-baba birlikte seçeneği % 42,6, anneanne-babanne seçeneği ise % 3'tür. Çocuğun bakımı genelde anne ya da anne-baba ortak üstlenmektedir. Anne seçeneği ile baba seçeneğine verilen cevapları arasında farkın olması, toplumsal cinsiyet rolleri ve kadının ev içi emeğinin boyutlarını ortaya koymaktadır.

Tablo 4. 53. Pandemi sürecinde çocuğun bakımı

Pandemi sürecinde çocuğun bakımını genelde kim üstlendi?	Frekans (N)	Yüzde (%)
Anne	138	50,8
Baba	2	,7
Anne-Baba Birlikte	116	42,6

	Bakıcı	2	,7
	Anneanne-Babanne	8	3
	Diğer	3	1,1
	Total	269	98,9
Missing	System	3	1,1
	Total	272	100,0

Çocuklar okulların kapanması ve uzaktan eğitime geçişle birlikte akran gruplarından, sosyal ortamlarından ve yüz yüze eğitimden zorunlu olarak uzak kalmışlardır. Bu durumda evde, anne-babasıyla geçirdiği vakit artmıştır. Aile ile birlikte vakit geçirmenin çocuklar açısından sonuçlarını inceleyen bir araştırmada da (Güven vd. 2021, s. 15) ortaya konulduğu üzere “Çocuklarla birlikte geçirilen zamanın niteliği ile çocukların duygusal durumları ve duygu ve davranışlarını yönetimi arasında olumlu ilişki göze çarpmaktadır. Okulların sundukları eğitim ve öğretim fırsatları ile çocukların yaşları arasındaki ilişkide, yaşça büyük olan çocukların ebeveynlerinin bu hizmetleri daha olumlu değerlendirdikleri söylenebilir.” Buna göre ebeveyn ve çocuk ilişkisi, birlikte geçirilen vakit sadece karşılıklı iletişimden ibaret değildir. Pandemi döneminin getirmiş olduğu psikolojik etkilerin de önüne geçebilmek adına anne-baba ile birlikte duygusal paylaşımlar aralarındaki bağı kuvvetlendirerek bu süreçten daha sağlıklı bir şekilde çıkabilmelerini sağlamaktadır. Bu dönemde ebeveyn-çocuk ilişkisinin aile ilişkilerini de etkilediği düşünüldükten bu yönde sorular sorulmuştur. Birlikte geçirilen nitelikli vaktin pandemi öncesine göre durumunun sorulduğu soruya % 35’i nitelikli zamanın arttığını, % 17,6’sı azaldığını, % 46,6’sı değişikliğin olmadığını ifade etmişlerdir. Yarıya yakın oranda değişiklik yaşanmadığı görülmektedir. Pandemi süreci ebeveyn-çocuk ilişkisini genel olarak etkilemediği, etkilediği ailelerde ise olumlu yönde etkilediği görülmektedir.

Tablo 4. 54. Pandemi sürecinde ebeveyn-çocuk nitelikli zamanı

Pandemide ailenizdeki ebeveynlerin çocuklarıyla			
birlikte nitelikli zaman geçirme durumunu pandemi öncesine göre değerlendiriniz.		Frekans (N)	Yüzde (%)
	Arttı	95	35
.	Azaldı	48	17,6
	Değişiklik Olmadı	127	46,6
	Total	270	99,2

Missing System	2	,8
Total	272	100,0

Çocuklar hem okuldan hem de arkadaşlarından uzak kalmanın yanında ailesiyle vakit geçirmekten de memnun olduğu Tablo 4.55'te görülmektedir. Bu süreçten memnuniyetlerinin sorulduğu soruya cevap verenlerin % 48,6'sı memnun olduğunu belirtirken, % 32,3'ü bazen memnun olup bazen olmadığını ifade etmiştir. % 18'i ise memnun olmadığı yönündeki hayır seçeneğini işaretlemiştir.

Tablo 4. 55. Pandemi sürecinden çocukların genel olarak memnuniyeti

	Frekans (N)	Yüzde (%)
Çocuklar genel olarak bu süreçten memnun oldu mu?		
Evet	132	48,6
Hayır	49	18
Bazen	88	32,3
Total	269	98,9
Missing System	3	1,1
Total	272	100,0

Bu çalışmada pandeminin çocukları bu süreçten nasıl etkilediği de merak edilmiştir. Çocuklu ailelerin bu süreçten daha fazla etkilendiği düşünülmektedir. 20 yaş altı gençlere sokağa çıkma yasaklarının uygulanması, okulların uzaktan eğitime geçmesi gibi konular çocukların bu süreçten olumsuz etkilendiği varsayılmıştır. “Çocukların okullardan ve arkadaşlarından uzak kalmalarının çocuklar açısından önemli güçlükler oluşturduğu yönündeki kanıyı güçlendiren sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan annelerin bu tespitlerinin yanında babaların % 66.6'sı bu dönemde çocuklara sınır koymakta zorlandıklarını, sürekli çocukların oyunlarına katılmaktan dolayı zorlandıklarını belirtmişlerdir.” (Dikme ve Gültekin, 2021, s. 44).

Tablo 4. 56. Pandemi sürecinin genel anlamda çocuklara etkisi

	Frekans (N)	Yüzde (%)
Çocuklar pandemi sürecinden nasıl etkilendi?		
Olumlu Etkilendi	43	15,9
Olumsuz Etkilendi	151	55,5
Değişiklik Olmadı	74	27,2
Total	268	98,6
Missing System	4	1,4

Örneklem grubuna bu yönde sorulan soruya Tablo 4.56’da görüldüğü üzere, % 55,5 oranla genel olarak çocukların olumsuz etkilendiğini belirtmiştir. İkinci sırada ise % 27,2 oranla değişiklik olmadığını belirtenler yer almaktadır. Olumlu etkilendiğini ifade edenler ise % 15,9’dur.

Genel bir değerlendirme ile tamamlayacak olursak, pandemi sürecinde aile ilişkilerinde çeşitli sorunlar yaşandığını söylemek mümkündür. Fakat bu sorunların aile içerisinde, sağlıklı ve etkin iletişim başta olmak üzere çeşitli sorun çözme mekanizmaları yoluyla çözüldüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca pandemi döneminin çalışma hayatındaki değişikliklere yol açtığı ve bunun da ev düzenine yansması gibi konuların pandemi öncesine göre değiştiği varsayılmıştır. Fakat örneklem grubunun ev düzeninde pandemi öncesine göre anlamlı farklılıkların ortaya çıkmadığı anlaşılmaktadır. Ebeveyn çocuk arasındaki ilişkiler aile içi ilişkilerin önemli bir kesitini oluşturmaktadır. Özellikle ebeveyn çocuk çatışması aile içi çatışmaların başında gelmektedir. Bu alanda yapılan araştırmaların da (Demirbaş ve Bozkurt, 2020; Kaya ve Işık, 2021) ortaya koyduğu üzere söz konusu çatışmaların en önemli nedenleri arasında ekonomik sorunlar başta gelmektedir.

SONUÇ

Bu çalışma, iki yılı aşkın süredir hayatımızın merkezinde olan ve de tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisinin aile içi ilişkilere etkisini araştırmayı amaçlamıştır. Aile kurumu toplumsal yaşamda meydana gelen değişmelere paralel olarak tarihsel süreç içerisinde yapısal ve işlevsel bakımdan değişime uğramıştır. Aile kurumunda meydana gelen yapısal ve işlevsel değişimler, aile içi ilişkileri de etkileyerek değişime yol açmıştır. Pandemi, söz konusu değişim sürecinde etkili olan önemli faktörlerden bir tanesidir. Pandemi ile mücadele kapsamında uygulanan sosyal izolasyon ve sokağa çıkma yasakları gibi tedbirler aile kurumunu ve aile içi ilişkileri ön plana çıkarmıştır. Bu süreçte aile üyeleri birbirleriyle daha uzun süre birlikte olmuş ve yoğun ilişki içerisine girmişlerdir. Bu nedenle de aile üyelerinin ilişkilerinde ve uzun süre içinde bulundukları evin düzeninde değişimler meydana gelmiştir. Pandemi sürecinde yapılan çalışmalarla da hane halkının Covid-19 salgınından çok yönlü olarak etkilendikleri ortaya konulmuştur. Fakat literatür incelendiğinde, pandemi sürecinin devam etmesi nedeniyle bu konu hakkında yapılan çalışmaların yetersiz olduğu tespit edilmiş olup daha fazla çalışmanın yapılmasına ihtiyaç duyulduğu öngörülmüştür. Ulaşım, teknoloji ve bilgi akışının bu kadar hızlı olduğu bir dönemde, tüm dünyayı kısa sürede etkisi altına alan Covid-19 pandemisinin etkilerinin sosyolojik bakış açısıyla incelenmesi önem arz etmektedir. Bu sebeple toplumun yapı taşı olarak ifade edilen aile kurumunun da bu süreçte yapı, işlev ve ilişkiler açısından etkilenme durumu bu çalışmayla ortaya konulmuştur.

Bu çalışma Kırıkkale’de yaşayan 18 yaş üstü bireylerin aile hayatlarında pandeminin etkisini ölçmek amacıyla yapılmış olan saha çalışmasına dayanmaktadır. Dört bölümden oluşan çalışmamızın ilk bölümünde araştırmanın metodolojisine ilişkin değerlendirmelere yer verilmiştir. İkinci bölümde aile kurumuna ilişkin kuramsal tartışmalar ele alınmıştır. Tarihsel ve sosyolojik açıdan pandemi toplum ilişkisi üçüncü bölümün konusunu oluşturmaktadır. Aile kuramlarına bakıldığında

ailenin işlev ve yapı bakımından, işlevselci ve muhafazakar yaklaşımların, aileyi destekleyici ve topluma sunduğu katkılar dolayısıyla olumlu özelliklerine yapılan vurgunun ön plana çıktığı görülmektedir. Yapısal işlevselci yaklaşıma göre aile kurumu, toplum sisteminin devamlılığı açısından önemlidir. Bu yaklaşıma göre aile, sistemin bir parçası olmasıyla, hem yapısı hem de işlevi bakımından toplum düzenin sağlanması ve korunmasında önemli bir yerdedir. Bununla birlikte sembolik etkileşimci yaklaşım da aileye muhafazakar bakış açısıyla yaklaşarak, ailenin özelinde değişen, dönüşen kavram ve sembolleri ortaya koymaktadır. Örneğin bu yaklaşıma göre sevgi, aşk, duygusal doyum gibi kavramların zamanla aile içindeki anlamları değişmektedir. Bunun yanı sıra, boşanma kavramına geleneksel bakış açısıyla bakan bu yaklaşıma göre, boşanmanın aile kurumu için olumsuz bir durum olduğu ifade edilmiştir. Sembolik etkileşimci yaklaşım zaman içerisinde boşanma kavramının ve boşanmanın nedenlerinin değiştiğini ortaya koymuştur. Ayrıca aileyi bütün yönleriyle anlamak ve açıklamak adına eleştirel aile kuramlarına bakıldığında, bu kuramların aileyi sömürü ve eşitsizlik olguları temelinde ele aldığı görülmektedir. Bu çalışmada yapılan saha çalışmasının değerlendirilmesinde bu kuramlarla ilişkilendirmek amacıyla farklı aile kuramlarından yararlanılmıştır. İşlevselci bakış açısını, çatışmacı kuram ile feminist yaklaşımlar detaylıca açıklanmıştır. Sonuç olarak aile kurumuna yönelik farklı kuramsal yaklaşımların olduğu ortaya konulmuştur.

Aile içi ve aile üyeleri arasındaki ilişkilerin hem bireysel hem de toplumsal boyutu ve sonuçları olduğu açıktır. Diğer bir ifade ile aile kurumu toplumdan hem etkilenmekte hem de toplumu etkilemektedir. Bu çalışma kapsamında aile ilişkileri ve aile içi iletişim konusunda literatür incelendiğinde birçok nitelikli kaynağa ulaşılmıştır. Söz konusu kaynaklardan hareketle aile ilişkilerinin çeşitli faktörlerden etkilendiğini söylemek mümkündür. Bu etkiler dışsal ve içsel olarak iki gruba ayrılabilir. İçsel faktörler olarak; aile üyelerinin birbirlerine olan duygu ve düşünceleri, iletişim biçimleri, ev içi roller, hem eşler arası hem de ebeveyn çocuk arasındaki ilişkiler, ev içi düzen ve kuralları anmak mümkündür. Dışsal faktörler olarak sosyal yapı değişiklikleri, salgınlar, hastalıklar, afet, savaş, göç gibi olgular ile; ekonomi, eğitim, hukuk gibi toplumsal kurumları saymak mümkündür.. Aile içi dayanışma, birlik beraberlik unsurlarının varlığı söz konusu iken çatışma ve uyumsuzlukların da olabileceği çıkan sonuçlar arasındadır. Çatışma ve anlaşmazlıkların sonucu olarak da aile içi şiddet ve boşanma olayları görülmektedir.

Aile içi şiddet konusunda genellikle mağdur olan kadınlardır.. Çatışma ve anlaşmazlıklara çözüm bulunamadığı takdirde şiddetle sonuçlanmaktadır. Çatışmaların nedenlerine bakıldığında ise engellenme, güç elde etme isteği, ekonomik nedenler, sorumsuzluklar ve aile içi düzen ve kurallara uymama gibi durumlar olduğu görülmektedir. Sorunların etkili iletişim ve saygı çerçevesinde çözülememesi ailenin çözülmesine ve boşanmanın gerçekleşmesine yol açmaktadır.

Uzun süredir, hayatımızı her yönden etkileyen Koronavirüs (Covid-19) adlı salgın hastalıkla mücadele edilmektedir. Yayılma hızı azalmış olsa da halen tüm dünyada insanların hayatlarını çeşitli düzeylerde etkilemeye devam etmektedir. Ateş, ishal, öksürük gibi semptomlarla ortaya çıkan bu hastalık, üst solunum yollarını etkileyen virüsten kaynaklanmaktadır. Kronik rahatsızlıkları olan ve yaşı ilerlemiş olan kişilerin daha fazla etkilendikleri düşünüldükçe ve yayılımı azaltmak amacıyla sosyal izolasyon ve karantina gibi bazı tedbirler uygulanmıştır. Bu süreçte hem toplumsal hayattaki etkileri hem de aile hayatına etkileri söz konusudur. Tarihsel süreç içerisinde yaşanan diğer bütün pandemiler ile birlikte Covid-19 pandemisi de toplumsal kurumları, sosyal yaşantıyı etkilemiştir. Bu pandemi sürecinde eğitimden sağlığa, barınmadan sağlık hizmetlerine erişmeye varıncaya kadar birçok alanda bu etkileri gözlemek mümkündür. Söz konusu etkinin toplumun bütün kesimleri için aynı biçimde ve yoğunlukta olmadığını belirtmek gerekir. Bu itibarla pandemi, toplumsal eşitsizliği toplumda daha görünür hale getirmiştir. Aile özelinde bakıldığında ise, hem salgının yayılmasından kaynaklanan stres ve kaygı; hem de sosyal izolasyon dönemlerinde değişen günlük rutinlerle birlikte ev ortamına uyum sağlama süreçleri açısından etkilenmeler söz konusu olmuştur. Aile içi sorunlara neden olabildiği gibi dayanışmayı da artırdığı görülmektedir. Öte yandan toplumsal eşitsizlikler makro düzey ile sınırlı kalmayıp aile içinde de ortaya çıkmıştır. Özellikle kadınların bu süreçte iş yükünün arttığı yapılan çeşitli çalışmalarda ortaya konulmuştur. Çalışan ve çalışmayan kadınlar ayrı ayrı incelendiğinde her iki grubun da pandemi sürecinde pandemi öncesi dönem ile karşılaştırıldığında iş yüklerinin arttığı görülmüştür. Bu durumu daha iyi ortaya koymak ve aile kurumunun salgından nasıl etkilendiğini daha detaylı açıklayabilmek amacıyla; bu çalışmada, Kırıkkale ilinde nicel araştırma yöntemlerinden anket tekniği kullanılarak bir saha çalışması yapılmıştır.

Yapılmış olan anketin sonuçlarına göre örneklem grubunun çoğunluğunun ailesiyle birlikte yaşadığı ve pandemi sürecini ailesinin yanında geçirdiği

anlaşılmıştır. Aile üyeleri genelde altı kişiden azdır. Örneklem grubunun demografik özellikleri yukarıda verilmekle birlikte çoğunluğu oluşturan kısım 25-40 yaş arası, evli, önlisans/lisans mezunu, orta düzey gelir sahibi kişilerdir.

Araştırma demografik özelliklerin dışında üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde katılımcıların Covid-19 ile ilgili tecrübeleri, algı ve tutumları yer almaktadır. Araştırma bulgularına göre katılımcıların çoğunluğunun kendisinin veya aile üyelerinden birisinin Covid-19 ile ilgili tecrübesi bulunmaktadır.. Katılımcıların % 36'sının kendisinin, % 60,7'sinin ise ailesinden birisinin hastalığa yakalandığını beyan etmiştir. Örneklem grubunun Covid-19 sürecinde bu hastalıkla ilgili tecrübelerinin olması araştırmanın verileri açısından önem arz etmektedir. Salgın sürecinde kişilerin tutumlarını ölçmek amacıyla, bu süreçte uygulanan tedbirler hakkında da sorular sorulmuştur. Tedbirlere örneklem grubunun çoğunluğunun uyduğu görülmektedir. Bu süreçte en fazla dikkat edilen husus hijyendir. İkinci olarak maske takma ve üçüncü olarak ise sosyal mesafe kurallarına uymak gelmektedir. Ayrıca bu süreçte toplum sağlığını korumak amacıyla aşı uygulaması da gündemde olduğundan dolayı örneklem grubunun aşı ile ilgili görüşleri de merak edilmiştir. Örneklem grubu % 87,9 oranla aşı olduklarını ifade etmişlerdir. Buradan hareketle örneklem grubunun kendilerini ve toplum sağlığını önemsedikleri söylenebilir. Aşı olmayanlar ise çoğunlukla aşının tedavi edebileceğine inanmadıklarını, aşıya güvenmediklerini ve aşının yan etkilerinin olacağını düşündüklerini ifade etmişlerdir.

Katılımcıların Koronavirüs (Covid-19) salgınının toplumsal etkilerine yönelik görüşlerine ilişkin sorular da sorulmuştur. Örneklem grubu toplumsal kurumların olumsuz etkilendiğini ifade etmekle birlikte, sosyal hayata olan etkilerinin de genel anlamda olumsuz olduğu görüşüne sahiptirler. En başta sağlık kurum ve kuruluşların üzerinde baskı ve ağır çalışma şartlarıyla hem sağlık çalışanları hem de aileleri zor bir süreçten geçmişlerdir. Bu da sağlık sektöründe yeni bir döneme geçmeye neden olmuştur. Bu değişimler örnekler grubu tarafından sağlık sektörünün olumsuz etkilendiği yönünde fikir oluşturmıştır. Fakat bu olumsuz etkilerinin yanında aşı çalışmaları gibi tıbbi gelişmelere sebep olması; olumsuz etkilerini az olsa azaltma yoluna gitmiştir. Bu nedenle örneklem grubunun sağlık alanındaki gelişmelere de neden olması sebebiyle Covid-19'un olumsuz etkilerinin az olduğu görüşüne eğilimli oldukları görülmüştür. Sosyal hayata yönelik sınırlamalar ekonomik sıkıntılarda beraberinde gelmiştir. Örneklem grubu da ekonominin bu süreçte olumsuz

etkilendiğini düşünmektedir. Bunun yanı sıra çalışmanın sonuçlarına göre; eğitimin aksamaması, uzaktan eğitim süreçlerinde yaşanan olumsuz durumlardan bir tanesidir. Hem eğitime ulaşma konusunda hem de devam ettirebilme konusunda aksaklıkların yaşanması eğitimin olumsuz etkilendiğini göstermektedir. Toplumsal olarak genel etkilenmenin olumsuz olması düşüncesinin yanında evden/çevrimiçi alışveriş ve yemek siparişi gibi uygulamalarının olması bu sürecin olumlu yanlarından biri olarak düşünülmektedir. Sosyal izolasyon dönemlerinde kolaylık sağlaması düşüncesiyle tüketim alışkanlıklarının değişmesi olumsuz bir durum olarak görülmemektedir. Salgında toplumsal kurumların olumsuz etkilenmesinin yanında bireylerin psikolojisinin de etkilendiği örneklem grubu tarafından ifade edilmiştir. Bu sonuçlar; farklı örneklem gruplarında uygulanan, toplumsal hayat ve kurumlara etkileri konusunda yapılan çalışmalarla büyük çoğunlukla örtüşmektedir.

Covid-19 pandemisinin toplum içerisindeki dayanışmaya da etkisi olduğu elde edilen veriler doğrultusunda görülmüştür. Katılımcılara göre bu süreçte toplumda dayanışma azalırken çatışma artmıştır. Bu sorunun eğitim durumu değişkeniyle ilişkisine baktığımızda dayanışmanın azaldığını ifade eden seçeneğini en fazla oranla işaretleyen yüksek eğitimliler olduğu belirlenmiştir. Dayanışmanın azalıp çatışmanın artmasının nedenini sosyal ortamlardan uzak kalan insanların duygusal ihtiyacı olan iletişim ve sosyalleşmeyi gerçekleştiremediğinden kaynaklandığı söylenebilir.

Araştırmanın Covid-19'un aile ilişkileri üzerindeki etkilerini konu alan bölümünde katılımcıların çekirdek ailelerini düşünerek cevap vermeleri beklenmiştir. Öncelikle sorulan sorular genel aile üyeleri arasındaki ilişkileri konu alan sorulardır. Bu bölüm pandemi sürecinde yaşanan tecrübeler ve varsa pandemi öncesine göre değişimleri ortaya koymak amaçlanmaktadır. Elde edilen bulgulara göre, pandeminin aile üyeleri arasında sevgi ve saygısını etkilemediği yönünde ifadelerin çoğunlukta olduğu görülmüştür. Katılımcılar pandemi öncesi ile aile üyelerinin birbirlerine olan sevgileri hemen hemen aynı durumda olduğunu beyan etmiştir. Pandemi öncesine göre aile üyeleri arasında hem sevgi/saygı hem de iletişimleri açısından anlamlı bir değişiklik meydana gelmemiştir. Fakat salgın tedbirleri kapsamında uygulanan sosyal mesafenin aile ortamına da yansıdığı görülmektedir. Pandemi sürecinde pandemi öncesi ile karşılaştığımızda aile üyeleri birbirleriyle daha az fiziksel temasta bulunmuşlardır. Ayrıca Covid-19 hastalığını yaşamış olan kişilerin hastalığa

yakalanmamış kişilere oranla aile üyeleri arasında daha az fiziksel temasta bulundukları tespit edilmiştir.

Ailece yapılan etkinliklerin durumuna bakıldığında ise pandemi koşullarından dolayı sosyalleşme alanlarından uzak olan insanlar sinema tiyatro gibi kültürel faaliyetlerden de uzak kalmış ve pandemi sürecinde ailece yapılan etkinliklerin genel olarak ev içerisinde olduğu görülmüştür. Yemek yapma ve yemek yeme ailece yapılan etkinlikler arasında en üst sıradadır. En az yapılan etkinlikler de pandemi sürecinde bazı dönemlerde kısıtlamalar yapılarak kapatılmaları sebebiyle olduğu düşünülen sinema/tiyatroya gitmek ve kafe/restorana gitmek olarak belirlenmiştir. Yapılan bazı çalışmalarda çocukların ebeveynleriyle geçirdiği vaktin arttığı ve çevrimiçi sosyalleşmelerin azaldığı sonuçları çıksa da çoğu çalışmada olduğu gibi bu çalışmada da hem çocuklar hem de yetişkinlerin ekran kullanımının arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle kadınların erkeklere oranla daha fazla teknolojik cihaz (Bilgisayar, telefon, televizyon) kullandıkları tespit edilmiştir. Ailece yapılan etkinliklerin yanı sıra bireylerin kendilerine vakit ayırması ve kendilerini gerçekleştirecekleri ortam sağlaması konusuna bakıldığında ev içinde geçirilen vakit uzun olsa da kişilerin kendilerine özel vakit ayırabildikleri de görülmüştür.

Bu süreçte ev içi düzen ve ev işlerinin de etkilendiği varsayılmıştır, fakat pandemi öncesine göre bu konuda çoğunlukla değişikliğin olmadığı ifade edilmiştir. Katılımcılar ev işlerindeki iş bölümü bazen yapılmış ya da yapılmamış olarak belirtmiştir. Ev düzeni konusunda eşler arasındaki görev paylaşımı sorusuna, ev işini en çok kadının yaptığı görülmüştür. Hem ev işlerinde hem çocuk bakımında neredeyse bütün sorumluluk kadındadır.

Aile içi dayanışma durumları incelendiğinde ise aile üyeleri arasındaki dayanışmanın artmış olduğu görülmektedir. Bununla beraber çatışmalara neden olan konuların da olduğu saptanmıştır. Hem dayanışma, birlik beraberlik hem de çatışmanın artmış olması bireylerin ev içerisinde birbirleriyle uzun süre vakit geçirmesinin bir sonucudur. Hem dayanışma durumunda hem de çatışma durumunda artış söz konusudur. Literatür incelendiğinde çatışmalara sebep olan konular arasında bazı çalışmalarda ev içerisinde alınan sorumluluklar, ev işi yapma gibi günlük rutinler çatışmalara sebep olmaktayken, bu çalışmada çatışmaya en fazla sebep olan konunun ekonomi olması dikkat çekmektedir. İkinci sırada ise teknolojik cihaz kullanımı gelmektedir. Teknolojik cihaz kullanımının aile ilişkilerini olumsuz etkilediği örneklem grubu tarafından ifade edilmiştir. Aile üyelerinin ekrana bakma

süreleri uzamıştır. Ayrıca aile içi çatışmaların en fazla ebeveyn-çocuk arasında olması dikkat edilmesi gereken bir husustur.

Araştırma sonuçlarına göre pandeminin örneklem grubundaki ailelerin ekonomik durumlarını olumsuz etkilediği görülmektedir. Katılımcılar ekonomik sorunlarını banka kredisi kullanarak çözdüklerini belirtmiştir. Genel olarak ekonomik sorunlar aile içinde çatışmaya neden olmuştur. Çatışma teorisiyle ilişkilendirecek olursak toplum içerisindeki ekonomik temelli çatışmaların pandemi sürecinde aile hayatına yansıdığı görülmektedir. Bütün bu ve yukarıda bahsedilen konulardan kaynaklı ortaya çıkan çatışmalar neticesinde aile içerisinde % 4 oranında fiziksel şiddet olaylarının yaşandığı görülmüştür. Fiziksel şiddet yaşanan ailelerin de bu sorunu kendi aralarında çözmeleri önceki soruda aile üyeleri arasında sevginin değişmediği, dayanışmanın arttığı sonucuyla da ilişkilendirilebilir. Fakat boşanma oranı incelendiğinde TÜİK verilerine göre 2020 yılında önceki yıla göre azaldığı görülürken 2021 yılında ise artmış olması salgının aile yapısına etkilerinin bir sonucu olarak görülebilir. Örneklem grubumuzun ailelerinde olan boşanma oranları ise Türkiye ve Kırıkkale boşanma oranlarının üstünde olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmada eşler ve çocuklar özelinde de sorular sorulmuştur. Eşlerin duygu paylaşımlarında % 57,6 oranla pandeminin etkisi görülmediği saptanırken, değişiklik olduğunu beyan edenlerin çoğunluğu duygu paylaşımının arttığını belirtmiştir. Pandemi sürecinde eşler aileyi ilgilendiren konularda genel olarak ortak karar alabildiklerini ifade etmişlerdir. Eşler arasındaki çatışma oranlarına bakıldığında ise pandeminin etkisinin olmadığı ve daha çok dayanışmayı artırdığı sonucuna ulaşılmaktadır. Çocuğun bakımı genelde anne ya da anne-baba ortak üstlenmektedir. Anne seçeneği ile baba seçeneğine verilen cevapların oranları arasında yüksek oranlı farkın olması, annelerin yükünün ne kadar ağır olduğunu gözler önüne sermektedir. Pandemi süreci ebeveyn-çocuk ilişkisini çoğu ailede etkilememiş, etkilediği ailelerde ise olumlu etkilemiş olduğu görülmektedir. Çocukların bazı zamanlarda memnuniyetleri değişkenlik gösterse de genel anlamda memnun oldukları görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Ahmadi, R. (2020). Koronavirüs Pandemisinin (Kovid-19) Toplumsal Etkileri. *Bilim Armonisi Dergisi*, 3(2):65-72.
- Akbal, H., & Akbal, İ. (2020). Covid-19 Pandemi Sürecinde Uzaktan Eğitim ile İlgili Yaşanan Sorunların Öğrenci Bakış Açısına Göre Ahp Yöntemi İle İncelenmesi. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(22):533-546.
- Akbalık, F. G. (2001). Çatışma Çözme Ölçeği'nin (Üniversite Öğrencileri Formu) Geçerlik Ve Güvenilirlik Çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(16) 7-13.
- Akbaş, Ö. Z., & Dursun, C. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Pandemisi Sürecinde Özel Alanına Kamusal Alanı Sığdıran Çalışan Anneler. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5):78-94.
- Akbaş, Ö., & Dursun, C. (2020). Koronavirüs (COVID-19) Pandemisi Sürecinde Özel Alanına Kamusal Alanı Sığdıran Çalışan Anneler. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5):78-94.
- Aktaş, G. (2013). Femisinst Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Toplumda Kadın Olmak. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (30) 53-72.
- Aktaş, G. (2021). Pandemi Sürecine Tanıklık Eden Gençler Üzerine Nitel Bir Çalışma: Üniversite Gençliği Örneği. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 54;27-48.
- Aktay, Y. (2014). Modern Dünya'da Ailenin Dönüşümü ve Muhtemel Geleceği Üzerine Mülâhazalar Ve Geleneğe Dayalı Problemler. M. Aydın içinde, *Aile Sosyolojisi Yazıları* (s. 181-188). İstanbul: Açılım Kitap.
- Alkoy, S. (2003). Olası Biyolojik Silah Olarak Yeniden Gündeme Gelen Eski Hastalık: Çiçek. *TTB Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 12(7):246-247 .

- Alpar, B. I. (2020). "COVID-19 Pandemi Sürecinde Kadın ve Hane İçi Emeği". V. Bozkurt, D. Demirbaş, & S. Yorğun içinde, *Covid-19 Pandemisinin Ekonomik, Toplumsal ve siyasal etkileri* (s. 171-184). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi.
- Amerika'nın Sesi. (2021). *Aşı Karşıtları Dünya Sağlık Örgütünü Protesto Etti*. [www.amerikaninsesi.com: https://www.amerikaninsesi.com/a/asi-karsitlari-dunya-sagl%C4%B1k-orgutunu-protrsto-etti/6255467.html](https://www.amerikaninsesi.com/a/asi-karsitlari-dunya-sagl%C4%B1k-orgutunu-protrsto-etti/6255467.html) 18.01.2022 tarihinde adresinden alındı
- Argın, Ş. (1992). Neo-marksist sınıf analizinde weber hayaleti. *Birikim*, <http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/6521/neo-marksist-sinif-analizinde-weber-hayaleti#>.
- Aslan, R. (2020). Tarihten Günümüze Epidemiler Pandemiler ve Covid 19. *Göller Bölgesi Aylık Ekonomi ve Kültür Dergisi*, 8(85):35-41.
- Aşkın, R., Bozkurt, Y., & Zeybek, Z. (2020). Covid-19 Pandemisi: Psikolojik Etkileri ve Terapötik Müdahaleler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Covid-19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı*, (37)304-318.
- Ataman, K., Bozkurt, V., Göka, E., İlhan, M., Yıldırım, N., Çiftçi, E., . . . Vuran, B. (2021). Covid 19 Salgınının Toplumsal Etkileri. *Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi*, 78(3):235-248.
- Atan, M. (2015). Radikal Feminizm: "Kişisel Olan Politikadır" Söyleminde Aile. *The Journal Of Europe-Middle East Social Science Studies*, 1(2) 1-21.
- Aydın, K. (2018). Max Weber, Eşitsizlik ve Toplumsal Tabakalaşma. *Journal of Economy Culture and Society*, 57: 245-267.
- Aylaz, R., & Yıldız, E. (2020). *Yeni Koronavirüs Hastalığının Toplum Üzerine Etkileri ve Hemşirelik Yaklaşımları*. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi.
- Bağlı, M., & Sever, A. (2005). Tabulaştırılan/Tabulaşan Kurumun (Ailenin) Kurbanlıklar Edinme Pratiği. *Aile ve Toplum Eğitim, Kültür ve Araştırma Dergisi*, 2(8) 9-21.
- Barker. (2003). *The Social Work Dictionary*. Washington DC: Nasw Press.
- Başar, S., & Çekil, E. (2020). Feminist Fotoğrafta Aile Odaklı Üretim Pratikleri. *Kocaeli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, (3) 76-90.
- Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı. (2002). *Ailede Eşler Arası Uyuma Etki Eden Faktörlerin Araştırılması*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.

- Baştürk, S., & Taştepe, M. (2013). Evren ve Örneklem. S. Baştürk içinde, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (s. 150). Ankara: Vize Yayıncılık.
- Bayar, A. A., Günçavdı, Ö., & Levent, H. (2020). *Politika Raporu: Covid-19 Salgınının Kadınların Çalışma ve Hane Yaşamı Üzerine Etkileri*. İstanbul: İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü.
- Bayer, A. (2013). *Değişen Toplumsal Yapıda Aile: Eşler Arası Şiddet ve Din İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (Konya Örneği)* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bayar, A. (2018). Ailede Yaşanan Anlaşmazlıklar ve Çözüm Önerileri. *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2):215-234.
- Bayır, Ö. Ö. (2018). Aile; Temel Kavramlar, Aile Yapısı, İşlevleri ve Dönüşümü. H. T. Y. Genç içinde, *Aile ve Çocukla Sosyal Hizmet* (s. 2-38). Eskişehir: Açıkoğretim Fakültesi Yayınları.
- Beck, U. (1992). *Risk Society: Towards A New Modernity*. London: Sage Publications.
- Belge, B. C. (2022). *Covid-19 Pandemisinin Toplumsal Eşitsizliklere Etkileri: Eskişehir’de Bir Saha Araştırması*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Berman, M. (2000). *Katı Olan Her şey Buharlaşıyor 3. Baskı, (Çev.: Ümit Altuğ, Bülent Peker)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Beşirli, H. (2020). Aile Kuramları. L. Erarslan içinde, *Aile Sosyolojisi* (s. 61-78). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Bozkurt, V. (2005). *Sosyoloji*. İstanbul: Aktüel Yayınları.
- Bozkurt, V. (2021). Pandemi Döneminde Çalışma: Ekonomik Kaygılar, Dijitalleşme Ve Verimlilik. D. Demirbaş, V. Bozkurt, & S. Yorğun içinde, *COVID-19 Pandemisinin Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Etkileri* (s. 115-136). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi.
- Budak, F., & Korkmaz, Ş. (2020). Covid-19 Pandemi Sürecine Yönelik Genel Bir Değerlendirme: Türkiye Örneği. *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi*, 0(1):62-79.
- Can, E. (2020). Coronavirüs (Covid-19) Pandemisi ve Pedagojik Yansımaları: Türkiye’de Açık ve Uzaktan Eğitim Uygulamaları. *Açıkoğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(2):11-53.

- Canatan, K. (2011). Aile Hakkında Kuramsal Perspektifler. K. Canatan, & E. Yıldırım içinde, *Aile Sosyolojisi* (s. 31-48). İstanbul: Açılım Kitap.
- Canatan, K. (2011). Aile Sosyolojisi: Konuları, Perspektifi Ve Gelişimi . E. Y. Kadir Canatan içinde, *Aile Sosyolojisi* (s. 15-25). İstanbul: Açılım Kitap.
- Ceylan, T. (2011). Toplumsal Sistem Analizinde Toplumsal Statü ve Rol. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1): 89-104.
- Collins, R. (2015). *Sosyolojide Dört Ana Gelenek* (çev. Ü. Tatlıcan). İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Congar, K. (2021). *Mart'tan itibaren Türkiye'de normalleşme süreci nasıl olacak?* tr.euronews.com: <https://tr.euronews.com/2021/02/24/mart-tan-ibaren-turkiye-de-normallesme-sureci-nas-l-olacak> 18.02.2022 tarihinde adresinden alındı
- Covid 19 Bilgilendirme Platformu. (2020). *Afişler*. <https://covid19.saglik.gov.tr/>: <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66166/afisler.html> adresinden alındı
- COVID-19 Bilgilendirme Platformu. (2020). *Covid 19 Nedir?* www.covid19.saglik.gov.tr: <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66300/covid-19-nedir-.html> 14.01.2022 tarihinde adresinden alındı
- COVID-19 Bilgilendirme Platformu. (2020, 07 02). *Pandemi*. www.saglik.gov.tr: <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66494/pandemi.html> 17.09.2021 tarihinde adresinden alındı
- Cüceloğlu, D. (1999). *Yeniden İnsan İnsana*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Çağan, K. (2011). Ailenin İşlevleri. K. Canatan içinde, *Aile Sosyolojisi* (s. 83-95). İstanbul: Açılım Kitap.
- Çağlar, G. (2019). Anne-baba iletişim becerilerinin 60-66 ay grubu çocukların iletişim becerilerine etkisinin incelenmesi. *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çaha, Ö. (1996). *Türkiye'de Sivil Toplum Ve Kadın*. Konya: Vadi Yayınları.
- Çakmaklı, K. (2009). *Anne Baba ve Eş Olmak*. İstanbul: Yağmur Yayınevi.
- Çelik, Ş., & Çak, E. (2021). Covid-19 Pandemi Sürecinin Aile Üzerine Etkisi. *Gevher Nesibe Journal Of Medical & Health Sciences*, 6(11)43-49.
- Çınar, S. (2007). Tolcott Parsons ve İşlevselci Kuram. *Sosyoloji Notları Dergisi*, 35-43.

- Çırakoğlu, O. C. (2011). Domuz Gribi (H1N1) Salgınıyla İlişkili Algıların, Kaygı ve Kaçınma Düzeyi Değişkenleri Bağlamında İncelenmesi. *Türk Psikoloji Dergisi* , 26(67)-49-64.
- Demir, N. Ö. (1999). II. Meşrutiyet Döneminde Osmanlı Feminizmi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 16(2) 107-115.
- Demir, Ü. (2016). Sosyal Medya Kullanımı Ve Aile İletişimi: Çanakkale’de Lise Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 9(2) 27-50.
- Demirbaş, D., Bozkurt, V., & Yorğun, S. (2020). *COVID-19 Pandemisinin Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Etkileri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi.
- Diker, E. (2020). *Kovid-19 Salgını Döneminde Sosyal Medya Kullanımı*. [www.trtakademi.net: https://trtakademi.net/koronavirus-kategori/kovid-19-salgini-doneminde-sosyal-medya-kullanimi/](https://trtakademi.net/koronavirus-kategori/kovid-19-salgini-doneminde-sosyal-medya-kullanimi/) 03.09.2022 tarihinde adresinden alındı
- Dikme, Ş. A., & Gültekin, B. K. (2021). Covid19 Pandemi Sürecinin Evden Çalışan Ebeveynler ve Çocuklarına Etkileri. *Eğitim ve Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 1(1):31-48.
- Dikmen, A. U., Kına, H. M., & S. Özkan, M. N. (2020). COVID-19 Epidemiyolojisi: Pandemiden Ne Öğrendik. *J Biotechnol and Strategic Health Res.* , 1(Özel Sayı):29-36 s. 29.
- Doğan, B. K., & Pekasıl, A. N. (2020). COVID-19 Pandemisi Bağlamında Evsizler, Mevsimlik Tarım İşçileri, Mülteci, Şartlı Mülteci ve Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(1):275-292.
- Doğan, C. (1996). Eski Türk Ailesinin Yapısı ve Fonksiyonları. *M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8: 73-81.
- Doğan, C. (2013). *Ailede İletişim Sanatı*. İstanbul: Kalbi Yayınlar.
- Doğan, M. M., & Düzel, B. (2020). Covid-19 Özelinde Korku ve Kaygı Düzeyleri. *Turkish Studies*, 15(4)-739-752.
- Dökmen, Ü. (2005). *İletişim Çatışmaları ve Empati*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Dökmen, Ü. (2015). *Sanatta Ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati*. İstanbul: Remzi Yayınevi.

- Durğun, A. (2016). Aile içi Problemler ve Çözüm Önerileri. *Mehir Dergisi*, (1) 83-95.
- Durkheim, E. (1964). *The Rules of Sociological Method (Akt. Gönül İçli)*. NY.
- Dünya Sağlık Örgütü. (2021). *Koronavirüs hastalığı (COVID-19)*.
<https://www.who.int/>:
https://www.who.int/health-topics/coronavirus#tab=tab_1 15.09.2021 tarihinde adresinden alındı
- Ecevit, Y. (1991). *Aile, Kadın ve Devlet İlişkilerinin Değerlendirilmesinde Klasik ve Yeni Yaklaşımlar*, *Değişen Dünyada Birey-Aile-Toplum Seminerleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- Er, A. M. (2021). *Pandeminin Evlilikler Üzerine 5 Etkisi*.
www.ahmetmetehaner.com: <https://ahmetmetehaner.com/blog/pandeminin-evlilikler-uzerine-5-etkisi> 18.05.2022 tarihinde adresinden alındı
- Erbil, D. D., Öztürk, M. S., Yılmaz, N., & Hazer, O. (2020). Covid-19 Pandemi Döneminde Hanehalkındaki Çatışma ve Birlik-Beraberlik Durumunun İncelenmesi. *Turkish Studies*, 15(4), 295-314.
- Erdoğan, İ. (2002). *İletişimi Anlamak*. Ankara: Erk Yayınları.
- Ergönen, A. T., Biçen, E., & Ersoy, G. (2020). Covid-19 Salgınında Ev İçi Şiddet. *Bull Leg Med*, 25:48-57.
- Eroğlu, D., & Gençay, H. (2020). *Salgında Kadın Olmak Araştırma Raporu*. İstanbul: Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği.
- Eröz, M. (1977). *Türk Ailesi*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Eryılmaz, A. (2010). Aile Yapısı Ergeni Mutlu Eder mi? *Aile ve Toplum Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 11(6) .
- Euronews. (2021). *Birleşik Arap Emirliklerinde Nüfusun Tamamı Covid 19'a Karşı Aşılandı*.
www.tr.euronews.com:
<https://tr.euronews.com/2021/11/27/birlesik-arap-emirlikleri-nde-nufusun-tamam-covid-19-a-kars-as-land> 18.01.2021 tarihinde adresinden alındı
- Felman, A. (2020, 01 31). What to Know About Coronaviruses. *medikal news today*.
- Felman, A. (2020, 03 22). *Why stress happens and how to manage it*.
www.medicalnewstoday.com:
<https://www.medicalnewstoday.com/articles/145855> 15.09.2020 tarihinde adresinden alındı

- Genç, Ö. (2011). Kara Ölüm: 1348 Veba Salgını ve Ortaçağ Avrupası'Na Etkileri. *Tarih Okulu Dergisi*, 10: 123-150.
- Giddens, A. (2013). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gökarp, Z. (2005). *Türkçülüğün Esasları (Haz. Kemal Bek)*. İstanbul: Bordo Siyah Yayınları.
- Gökçe, B. (2011). Türk Toplumunda Aile Yapısı. A. Kasapoğlu, & N. Karkıner içinde, *Aile Sosyolojisi* (s. 59-83). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Gökçe, H. (2017). Dünyü, Bugünü, Yarını İle Aile. *Sosyoloji Notları*, 1 (1) s. 50-63.
- Güleç, V. (2018). Aile ilişkilerinin sosyal medya ile çöküşü. *Yeni Medya Elektronik Dergi*, 2(1)105-120.
- Gümüsoğlu, F. (2008). Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet. *Toplum ve Demokrasi*, 2(4):39-50.
- Güneş, H. N. (2018). Feminist Akımlarda Aile. *Social Sciences Research Journal*, 7(3):142-153 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/531169>.
- Güngör, E. (1999). *Tarihte Türkler*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Güngör, V., & Aşkın, D. (2021). Afet ve Aile İçi İlişkiler: Covid-19 Pandemisinin Aile İçi Tartışma ve Şiddet Üzerindeki Etkileri. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1) 46-55.
- Güngörer, F. (2020). Covid-19'un Toplumsal Kurumlara Etkisi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 393-428.
- Güven, M. G., Şeker, V., Erbil, F., Özgünlü, M., Alvan, G., & Uzunkök, B. (2020). *Covid-19 Pandemisinin Aile Yaşantısına Yansımaları Rapor-2*. <https://img1.wsimg.com/blobby/go/7cc36312-26f1-4303-a5b4-0d1598c91028/Covid-19%20Aile%20Rapor%202%20-0001.pdf> 21.09.2021 tarihinde adresinden alındı
- Hallaç, S., & Öz, F. (2014). Aile Kavramına Kuramsal Bir Bakış. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6(2):142-153.
- Hürriyet. (2020). *İtalya'da Koronaya Karşı Hep Birlikte Dua Ettiler*. [www.hurriyet.com.tr: https://www.hurriyet.com.tr/avrupa/italyada-koronaya-karsi-hep-birlikte-dua-ettiler-41498217](https://www.hurriyet.com.tr/avrupa/italyada-koronaya-karsi-hep-birlikte-dua-ettiler-41498217) 18.05.2022 tarihinde adresinden alındı
- İçli, G. (1997). Aile Araştırmalarında Yöntem ve Yaklaşım. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (3) s. 59-68.

- İçli, T. G. (1994). Aile İçi Şiddet: Ankara, İstanbul ve İzmir Örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 11(1-2) 7-20.
- IMF. (2022). *Artan Vaka Yükleri, Kesintili Bir İyileşme ve Daha Yüksek Enflasyon*. www.imf.org:
<https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2022/01/25/world-economic-outlook-update-january-2022> 08.02.2022 tarihinde adresinden alındı
- İnce, M., & Yılmaz, M. (2020). Olağanüstü Olayların Sosyal Yaşam ve Kültürlere Etkisi; Covid-19 Salgının Türk Kültürüne Etkisi Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(2):552-571.
- İstanbul Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi. (2020). *Sosyolojiye Giriş 1*. cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr:
https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/20_21_guz/sosyolojiye_giris_1/9/index.html#konu-3 adresinden alındı
- Kahraman, Z. (2011). *Bir Evlilik ve Aile Hayatı Eğitim Programının Evli Kadınlarda Evlilik Uyumuna ve Aile Sistemine Etkisi (Yüksek Lisans Tezi)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kahveci, N. (2007). *İslam Hukuku Açısından Nişanlılık*. İstanbul : Rağbet Yayınları.
- Kara, N. (2006). 80 ve 90'larda Feminist Hareketleri. *Kadın Çalışmaları Dergisi*, (3) 16-39.
- Karabulut, A. B. (2021). Pandemi Sürecinde Kadın: Bir Bilançoya Dair Düşünceler. *Meyad Akademi* , 2(1):69-83.
- Karagöz, F. (2020). Pandeminin Küresel Tedarik Zincirlerinin İşleyişine Etkisi Ve Muhtemel Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme. D. Demirbaş, V. Bozkurt, & S. Yorğun içinde, *Covid 19 Pandemisinin Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Etkileri* (s. 69-86). İstanbul : İstanbul Üniversitesi Yayınevi.
- Karakaş, M. (2020). Covid-19 Salgınının Çok Boyutlu Sosyolojisi ve Yeni Normal Meselesi. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 40:541-573.
- Karataş, Z. (2020). COVID-19 Pandemisinin Toplumsal Etkileri, Değişim ve Güçlenme. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 4(1):3-15.
- Kasapoğlu, A. (2011). Sosyolojik Yaklaşımlar Temelinde Aile Kuramları. A. Kasapoğlu, & N. Karkıner içinde, *Aile Sosyolojisi* (s. 2-26). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

- Kaya, Y., & Işık, R. A. (2021). COVID-19 ile Yaşanan Sosyal İzolasyonun Aile ve Evlilik Yaşamına Yansımaları: Fenomenolojik Bir Çalışma. *TJFMPC*, 15(3):510-520.
- Kayabaşı, E. T. (2020). Covid-19'Un Piyasalara Ve Tüketici Davranışlarına Etkisi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5)15-25.
- Kır, İ. (2011). Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(36): 381-434.
- Kongar, E. (2008). *20. Yüzyılda Türkiye 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Koyuncu, A. (2014). Kadına yönelik şiddet sarmalında aile. M. aydın içinde, *Aile sosyolojisi yazıları* (s. 235-258). İstanbul: Açılım Kitap.
- Kurtkan, A. (1978). *Sosyal İlimler Metodolojisi*. İstanbul: İÜ İktisat Fakültesi Yayınları.
- Küskü, F. (2021). II. Abdülhamid Pandemi İle Nasıl Başa Çıkmıştı? *Uluslararası Kapadokya Salgın Dönemleri Kongresi* (s. 168-175). Nevşehir: Kapadokya Üniversitesi Yayınları.
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji Sözlüğü* (Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları s.7.
- MEB. (2020). *Covid-19 Salgını Sonrası Dünyada Eğitim*. www.meb.gov.tr: <https://www.meb.gov.tr/covid-19-salgini-sonrasi-dunyada-egitim/haber/20936/tr> 28.01.2022 tarihinde adresinden alındı
- Mor Çatı. (2020). *Koronavirüs Salgını Süresince Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele İzleme Raporu*. www.morcati.org.tr: <https://morcati.org.tr/izleme-rapolari/koronavirüs-salgini-süresince-kadina-yönelik-siddetle-mucadele-izleme-raporu/> 12.04.2022 tarihinde adresinden alındı
- Mussatayeva, M. (2018). *Alt Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Kadınların Evlilik Doyumu ile Aile İşlevlerinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi)*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Namal, F., & Kılıç, S. (2015). Kolera . *Türkiye Klinikleri J Public HealthSpecial Topics*, 1(3):9-13.
- Nazlı, S. (2011). *Aile danışmanlığı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Nirun, N. (1994). *Sistematik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

- Nişancı, Z. (2020). *Covid-19 Pandemisinin Gençler Üzerindeki Etkileri Özet Bulgular ve Öneriler*. İstanbul: Türkiye Gençlik STK'ları Platformu.
- Odabaş, U. K. (2018). Frankfurt Okulu ya da Eleştirel Teori Üzerine. *Dört Öge Dergisi*, 14(211-233) .
- Okumuş, E. (2021). Covid-19 Küresel Salgın Sürecinde Ev ve Aile . *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*, 6:89-117.
- Öz, N. (2019). Modern Seklüler Süreçte Ailenin Çözülmesi. *Kilis 7 Aralık İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(11) 795-835.
- Özel, E., & Zelyurt, H. (2016). Anne Baba Eğitiminin Anne Çocuk İlişkilerine Etkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, (36) 9-34.
- Özen, S. (1992). Mübadele ve Çatışma Kuramlarında Aile. *Sosyoloji Dergisi*, (3):117-129.
- Özer, M. (2020). Educational policy actions by the ministry of national education in the times of COVID-19. *Kastamonu Education Journal*, 28(3);1124-1129.
- Özgüven, İ. E. (2010). *Ailede İletişim ve Yaşam*. Ankara: PDREM Yayınları.
- Özmen, F. (2007). Algılanan Aile İçi İletişim Biçimlerinin Ergenlerin Benlik Saygısına Etkisi ve Bir Uygulama Örneği. *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özsöz, C. (2007). Çözümlemeci Çatışma Kuramı ve Ralf Dahrendorf. *Sosyoloji Notları Dergisi*, (3) 49-53.
- Öztürk, Y., Üstünelan, D., & Metin, B. (2020). Pandemi Sürecinde Kadınların Ev İçindeki Deneyimleri ve Evde Kalmanın Duyguları. *Feminist Tahayyül*, 1(2): 185-225.
- Parıldar, H. (2020). Tarihte Bulaşıcı Hastalık Salgınları. *Tepecik Eğit. ve Araşt. Hast. Dergisi*, 30(Ek sayı):19-26.
- Sağlık Bakanlığı. (2020). www.covid19.saglik.gov.tr: www.covid19.saglik.gov.tr 18.01.2022 tarihinde adresinden alındı
- Sancar, S. (2009). Türkiye'de Feminizmin Siyasal Bilimlere Etkisi. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (40) 119-132.
- Sayın, Ö. (1990). *Aile Sosyolojisi*. İzmir: EÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Serin, N. (2020). *Pandemi Döneminde 65 Yaş Ve Üstü Bireylerin Psikolojik Durumu*. www.nazimserin.com.tr: <https://www.nazimserin.com.tr/pandemi-doneminde-65-yas-ve-ustu-bireylerin-psikolojik-durumu/> 18.02.2022 tarihinde adresinden alındı

- Sunar, L. (2020). Salgınla Mücadelenin İlk Eşiği: Eşitsizlikler. L. Sunar içinde, *Covid-19 Salgınının Sosyolojik Analizi - 1* (s. 4-10). İstanbul: Toplumsal Yapı Araştırmaları Programı.
- Süleymanov, A. (2009). Çağdaş Türk Toplumunda Evlilik ve Aile İlişkileri. *Aile ve Toplum Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 5(17) 7-17.
- Şahin, S., & Aral, N. (2012). Aile içi iletişim. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3) s. 55-66.
- Şatıroğlu, A. (2010). *Aile Sosyolojisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Şentürk, Ü. (2008). Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler. *Aile ve Toplum*, 10(4):7-31.
- T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2010). *Aile Yapısı Araştırması 2006*. Ankara: Diner Ofset.
- Tarhan, N. (2014). *Son Sığınak Aile*, (Ed.) CANDEMİR. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Tekin, M. (2014). Sekülerleşme Bağlamında Aile ve Kadın. M. Aydın içinde, *Aile Sosyolojisi Yazıları* (s. 259-273). İstanbul: Açılım Kitap.
- Temel, M. K. (2012). 1918 Grip Pandemisi. *İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Temel, M. K. (2012). 1918 Grip Pandemisi. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- TGSP (Türkiye Gençlik STK'ları Platformu). (2020). *Türkiye'nin Gençleri COVID-19 Araştırma Raporu* (Haz.: Z. Nişancı). Türkiye Gençlik STK'ları Platformu, Nisan-Mayıs 2020.
- TOG (Toplum Gönüllüleri Vakfı). (2020). *Koronavirüs Pandemi Süreci ve Gençlerin İhtiyaçları Araştırması*. www.tog.org.tr: <https://www.tog.org.tr/biz-kimiz/yayinlar/07.08.2022> tarihinde adresinden alındı
- Tunalı, Ç. B. (2020). COVID-19 Pandemisinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi. D. Demirbaş, V. Bozkurt, & S. Yorğun içinde, *Covid-19 Pandemisinin Ekonomik, Toplumsal Ve Ekonomik Etkileri* (s. 25-29). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi.
- TÜİK. (2021). *Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2020*. https://data.tuik.gov.tr/file:///C:/Users/Windows%207/Downloads/Evlenme_ve_Bo%C5%9Fanma_%C4%B0statistikleri_25.02.2021.pdf 06.01.2021 Tarihinde adresinden alındı

- TÜİK. (2021, Mayıs 6). *İstatistiklerle Aile 2020*.
[https://data.tuik.gov.tr/Bulten/GetBultenPdf?id=37251:
file:///C:/Users/Windows%207/Downloads/%C4%B0statistiklerle_Aile_06.05.2021.pdf](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/GetBultenPdf?id=37251:file:///C:/Users/Windows%207/Downloads/%C4%B0statistiklerle_Aile_06.05.2021.pdf) 27.12.2021 tarihinde adresinden alındı
- TÜİK. (2022). *Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2021*. www.tuik.gov.tr:
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2021-45568#:~:text=Bo%C5%9Fan%C3%A7iftlerin%20say%C4%B1s%C4%B1%202021%20y%C4%B1%C4%B1nda,binde%20%2C07%20olarak%20ger%C3%A7ekle%C5%9Fti> 18.05.2022 tarihinde adresinden alındı
- Türk Dil Kurumu. (2016). *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayını.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982, 10 18). *Anayasa*. www.mevzuat.gov.tr:
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf> 12.01.2022 tarihinde adresinden alındı
- TÜRMÖB. (2020). *Alınan Ekonomik Önlemler*. kovid.turmob.org.tr:
<https://kovid19.turmob.org.tr/alinan-ekonomik-onlemler> 14.02.2022 tarihinde adresinden alındı
- UNESCO. (2020). *Covid-19 Ortasında Kızların Eğitimi İçin "Yeni Normali" Yeniden İnşa Etmek*. www.unesco.org.tr:
<https://www.unesco.org.tr/Home/AnnouncementDetail/2501?slug=COVID-19-ORTASINDA-KIZLARIN-E%C4%9E%C4%B0T%C4%B0M%C4%B0-%C4%B0%C3%87%C4%B0N-%22YEN%C4%B0-NORMAL%C4%B0%22-YEN%C4%B0DEN-%C4%B0N%C5%9EA-ETMEK-03.15.2022> tarihinde adresinden alındı
- Uslu, M. (2020). *Pandemi Sürecinde Sosyal Medya Bağımlılığı*. www.researchgate.net:
https://www.researchgate.net/publication/351351863_PANDEMI_SURECIN_DE_SOSYAL_MEDYA_BAGIMLILIGI adresinden alındı
- Ünal, B., & Gülseren, L. (2020). COVID-19 Pandemisinin Görünmeyen Yüzü: Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 23(Ek 1): 89-94.
- Ünal, S. (2010). Çatışma ve Sorunları Çözme. S. Ünal içinde, *Aile Psikolojisi ve Eğitimi* (s. 4-8). Malatya: İnönü Üniversitesi UNİZEM Yayınları.
- White, B. J. (2015). *Para ile Akraba Kentsel Türkiye'de Kadın Emeği (Çev. Aksu Bora)*. İstanbul: Sena Ofset .

- World Health Organization (WHO). (2022, 01 18). *Koronavirüs güncel tablosu*.
www.who.int: <https://covid19.who.int/> 18.01.2022 tarihinde adresinden alındı
- Yener, S. (2018). Sosyolojik Kuramlar Çerçevesinde Aile ve Girişimcilik İlişkisi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (6) 869-878.
- Yiğitoğlu, S. (2009). *Adölesan gebe ve eşlerinin antenatal ve postnatal kaygı düzeyleri ile evlilikte uyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldırım, İ. (2021). Türkiye’de Aile İçi Şiddet Sarmalı ve Bir Çözüm Önerisi Olarak Evlilik Kursu. *Hafıza Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* , 3(1) 29-52.
- Yıldırım, İ., & Kızmaz, Z. (2019). Aile İçi Şiddet ile Öğrencilerin Akademik Başarı Durumları Arasındaki İlişki: Ortaöğretim Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *Mukaddime*, 10(2) 662-687.
- Yıldırım, M. S. (2021). *Pandemi Döneminde Artan Boşanmaların Sebebi ‘İletisimsizlik’*. [www.iku.edu.tr: https://covid19.iku.edu.tr/tr/pandemi-doneminde-artan-bosanmalarin-sebebi-iletisimsizlik](http://www.iku.edu.tr:https://covid19.iku.edu.tr/tr/pandemi-doneminde-artan-bosanmalarin-sebebi-iletisimsizlik) 04.09.2022 tarihinde adresinden alındı
- Yıldırım, S. (2020). Salgınların Sosyal-Psikolojik Görünümü: Covid-19 (Koronavirüs) Pandemi Örneği. *Turkish Studies*, 15(4):1331-1351.
- Yılmaz, G. G. (2020). Covid-19 Pandemisinde Eşitsizliklerin Yeniden Üretilmesi Bağlamında Akademisyen Anne Olmak. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 19(72):60-93.
- Yüksel, A. (2014). İletişimin tanımı ve temel bileşenleri. U. Demiray içinde, *Etkili iletişim* (s. 2-42). Ankara: Pegem Akademi.
- Zastrow, C. (2010). *Sosyal Hizmete Giriş*. Ankara: Nika Yayınevi.
- Zengin, M., Yayan, E., & Vicnelioğlu, E. (2021). The Effects Of The Covid-19 Pandemic On Children's Life Styles and Anxiety Levels. *Journal Of Child and Adolescent Psychiatric Nursing* , 1-7.

İNTERNET KAYNAKLARI

- https://www.who.int/health-topics/coronavirus#tab=tab_1 (15.09.2021 tarihinde erişildi.)
- <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2020-37211> (22.12.2021 tarihinde erişildi.)

https://cdnacikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/20_21_guz/sosyolojiye_giris_1/9/index.html#konu-3 (01.11.2021 tarihinde erişildi.)

<https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66493/p.html> (29.01.2022 tarihinde erişildi.)

https://www.who.int/health-topics/coronavirus#tab=tab_1 (11.10.2022 tarihinde erişildi.)

<https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66300/covid-19-nedir-.html> (15.09.2021 tarihinde erişildi.)

<https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66259/halka-yonelik.html> (15.09.2021 tarihinde erişildi.)

<https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66477/k.html> (15.09.2021 tarihinde erişildi.)

<https://covid19.who.int/> (15.09.2021 tarihinde erişildi.)

<https://tr.euronews.com/2021/11/27/birlesik-arap-emirlikleri-nde-nufusun-tamam-covid-19-a-kars-as-land> (26.02.2022 tarihinde erişildi.)

<https://tr.euronews.com/2021/12/07/covid-19-omicron-varyant-n-n-yay-lmas-delta-y-gecebilir-mi-uzmanlar-ne-diyor> (27.01.2022 tarihinde erişildi.)

<https://www.youtube.com/watch?v=eCNOjLgRTAg> (29.01.2022 tarihinde erişildi.)

<https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66935/genel-koronavirus-tablosu.html> (26.01.2022 tarihinde erişildi.)

<https://covid19.tubitak.gov.tr/> (26.01.2022 tarihinde erişildi.)

<https://tr.euronews.com/2021/02/24/mart-tan-itibaren-turkiye-de-normallesme-sureci-nas-l-olacak> (27.01.2022 tarihinde erişildi.)

<https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2022/01/25/world-economic-outlook-update-january-2022> (01.02.2022 tarihinde erişildi.)

<https://kovid19.turmob.org.tr/alinan-ekonomik-onlemler> (01.02.2022 tarihinde erişildi.)

<https://www.unesco.org.tr/Home/AnnouncementDetail/2501?slug=COVID-19-ORTASINDA-KIZLARIN-E%C4%9E%C4%B0T%C4%B0M%C4%B0-%C4%B0%C3%87%C4%B0N-%22YEN%C4%B0-NORMAL%C4%B0%22-YEN%C4%B0DEN-%C4%B0N%C5%9EA-ETMEK-> (04.02.2022 tarihinde erişildi.)

<https://www.meb.gov.tr/covid-19-salgini-sonrasi-dunyada-egitim/haber/20936/tr> (04.02.2022 tarihinde erişildi.)

<https://www.hurriyet.com.tr/avrupa/italyada-koronaya-karsi-hep-birlikte-dua-ettiler-41498217> (06.02.2022 tarihinde erişildi.)

<https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/38363/koronavirus-salgini-sebebiyle-cuma-namaziilevakitnamazlarinincemaatlekilinmasinaaraverilmesi?enc=QisAbR4bAkZg1HImMxXRn2t8ij%2beDtMkJdRGirgyeb8%3d> (06.02.2022 tarihinde erişildi.)

EKLER

Ek.1. Anket Formu

Bu anket formu Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında yapılmakta olan “Covid 19 Pandemisinin Aile İlişkilerine Etkisi: Kırıkkale Örneği” başlıklı Yüksek Lisans tez çalışmasının veri toplama aracı olarak geliştirilmiştir. Yanıtlama süresi yaklaşık 15 dakikadır. Bu çalışmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır Anketteki sorulara vereceğiniz doğru ve samimi cevaplar, akademik amaçlar için kullanılacak ve verilen bilgiler kesinlikle gizli tutulacaktır. Bu çalışmaya katkılarınız gelecekteki araştırmalara ve uygulamalara ışık tutması bakımından büyük önem arz etmektedir. Lütfen her maddeyi dikkatlice okuduktan sonra size en uygun gelen seçeneği işaretleyiniz. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Göstereceğiniz ilgi ve ayırdığınız vakit için teşekkür ederim.

Huriye Özcan Gülyazı

1. CİNSİYETİNİZ						
ERKEK			KADIN			
2. MEDENİ DURUMUNUZ						
EVLİ			BEKAR			
3. YAŞINIZ						
18-24	25-40	41-55	56-75	76 VE ÜZERİ		
4. EĞİTİM DURUMUNUZ						
OKUR-YAZAR	İLKOKUL	ORTAOKUL	LİSE	ÖNLİSANS/LİSANS	LİSANSÜSTÜ	
5. ÇALIŞMA DURUMUNUZ						
KAMU SEKTÖRÜ	ÖZEL SEKTÖR	EMEKLİ	EV HANIMI	ÖĞRENCİ	KENDİ İŞİNDE ÇALIŞIYOR	ÇALIŞMIYOR
6. AYLIK GELİRİNİZ						
4253 TL VE ALTI	4254-7000 tL	7001-10000 tL	10001-15000 tL	15001 TL VE ÜSTÜ		

7. OTURDUĞUNUZ EV				
KİRA	KENDİ EVİM	LOJMAN	AİLE EVİ	
1. BÖLÜM: COVID 19 İLE İLGİLİ ALGI VE TUTUMLAR				
8. Koronavirüs (Covid 19) hastalığına yakalandınız mı?				
Evet		Hayır		
9. Ailenizde Koronavirüs (Covid 19) hastalığına yakalanan oldu mu?				
Evet 1		Hayır 2		
10. Ailenizde Koronavirüs (Covid 19) hastalığı nedeniyle vefat eden oldu mu?				
Evet 1		Hayır 2		
11. Pandemi sebebiyle getirilen maske takma kurallarına uyar mısınız?				
Evet		Hayır	Kısmen	
12. Pandemi sebebiyle getirilen sosyal mesafe kurallarına uyar mısınız?				
Evet		Hayır	Kısmen	
13. Pandemi sebebiyle getirilen hijyen kurallarına uyar mısınız?				
Evet		Hayır	Kısmen	
14. Aşı oldunuz mu? (Cevabınız Evet ise 2. bölüme geçebilirsiniz.)				
Evet		Hayır		
15. Aşı olmayı düşünüyor musunuz?				
Evet		Hayır		
16. Aşı olmayı neden düşünmüyorsunuz?				
Güvenmiyorum	Faydalı olacağını düşünmüyorum	Doğal bağışıklığa inanıyorum	Yan etkilerinin olacağını düşünüyorum	Sağlık problemleri Nedeniyle Olmadım
2. BÖLÜM: COVID 19 SALGINININ TOPLUMSAL ETKİLERİ ÜZERİNE GÖRÜŞLER				
17. Genel anlamda düşündüğünüzde Koronavirüs (Covid 19) pandemisi sizce Türkiye ekonomisini nasıl etkiledi?				
Olumlu etkiledi		Olumsuz etkiledi	Etkilemedi	Fikrim yok
18. Genel anlamda düşündüğünüzde Koronavirüs (Covid 19) pandemisi sizce toplumu psikolojik yönden nasıl etkiledi?				
Olumlu etkiledi		Olumsuz etkiledi	Etkilemedi	Fikrim yok 4
19. Genel anlamda düşündüğünüzde Koronavirüs (Covid 19) pandemisinin sizce eğitim sistemine etkisi nasıl oldu?				
Olumlu etkiledi		Olumsuz etkiledi	Etkilemedi	Fikrim yok
20. Genel anlamda düşündüğünüzde Koronavirüs (Covid 19) pandemisinin sizce sağlık sistemi üzerindeki etkisi nasıl oldu?				
Olumlu etkiledi		Olumsuz etkiledi	Etkilemedi	Fikrim yok
21. Genel anlamda düşündüğünüzde Koronavirüs (Covid 19) pandemisinin sosyal ve kültürel faaliyetlere (düğün, cenaze, sinema, tiyatro) etkisi nasıl oldu?				
Olumlu etkiledi		Olumsuz etkiledi	Etkilemedi	Fikrim yok
22. Genel anlamda düşündüğünüzde Koronavirüs (Covid 19) pandemisinde çalışan annelerin iş yükünün lğını düşünüyor musunuz?				
Evet		Hayır	Kısmen	Fikrim yok

23. Genel anlamda düşündüğünüzde Koronavirüs (Covid 19) pandemisinde tüketim alışkanlıklarının değişmesi (online alışveriş, evden sipariş) toplumu sizce nasıl etkiledi?							
Olumlu etkiledi		Olumsuz etkiledi		Etkilemedi		Fikrim yok	
24. Genel anlamda düşündüğünüzde Koronavirüs (Covid 19) pandemisi, pandemi öncesi döneme göre toplum dayanışmasında sizce değişiklik oldu mu? (Cevabınız Hayır ise 27. soruya geçiniz.)							
Evet				Hayır			
25. Toplum Dayanışmasında yaşanan değişikliğin hangi yönde olduğunu düşünüyorsunuz?							
Olumlu yönde değişti		Olumsuz yönde değişti		Kısmen olumlu yönde değişti		Kısmen olumsuz yönde değişti	
26. Genel anlamda düşündüğünüzde Koronavirüs (Covid 19) pandemisinde, pandemi öncesi döneme göre toplum içindeki çatışma ve anlaşmazlık durumlarında sizce değişiklik oldu mu? (Cevabınız Hayır ise sonraki bölüme geçiniz.)							
Evet				Hayır			
27. Toplum içinde yaşanan çatışma ve anlaşmazlık durumunun ne yönde değiştiğini düşünüyorsunuz?							
Arttı		Azaldı		Kısmen arttı		Kısmen azaldı	
BÖLÜM 3: COVID 19 PANDEMİSİNİN AİLE İLİŞKİLERİNE ETKİSİ ÜZERİNE GÖRÜŞLER							
28. Ailenizle birlikte mi yaşıyorsunuz?							
Evet				Hayır			
29. Ailenizde siz dahil kaç kişi yaşamaktadır?							
1 - 3		4 - 6		7 VE DAHA FAZLASI			
30. Pandemi öncesiyle karşılaştığınızda Koronavirüs (Covid 19) pandemisi döneminde aile üyelerinizin birbirine karşı sevgi ve saygısında değişiklik oldu mu?							
Evet		Hayır			Değişiklik olmadı		
31. Pandemi öncesi ile karşılaştıracak olursanız, Koronavirüs (Covid 19) pandemisi süreci aile üyeleri arasındaki dayanışmayı nasıl etkiledi?							
Olumlu etkilendi		Olumsuz etkilendi			Etkilenmedi		
32. Koronavirüs (Covid 19) pandemisini genel olarak düşündüğünüzde aile üyeleri arasındaki iletişim nasıl etkilendi?							
Olumlu etkilendi		Olumsuz etkilendi			Etkilenmedi		
33. Öncesiyle karşılaştığınızda Koronavirüs (Covid 19) pandemi koşullarının ailece yaptığımız etkinliklerin sayısında değişiklik oldu mu? (Cevabınız Hayır ise 35. soruya geçiniz)							
Evet				Hayır			
34. Ailece yaptığınız etkinliklerin sayısında nasıl değişiklik oldu?							
Arttı				Azaldı			
35. Pandemi koşullarında ailece yaptığınız etkinlikleri işaretleyiniz. (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)							
Evde yemek yapmak	Evde film/dizi izlemek	Evde oyun oynamak	Yürüyüş yapmak	Sinemaya/tiyatro ya gitmek	Parka/pikniğe gitmek	Kafe/restoranta gitmek	Spor/egzersiz yapmak

Evde kitap okumak	Sohbet etmek	Temizlik yapmak	TV izlemek	Yemek yemek	Bilgisayar oyunu oynamak	Hobi ile uğraşmak	Ev işleri yapmak
36. Koronavirüs (Covid 19) pandemisi döneminde ailenizde ev işlerinde iş bölümü yapıldı mı?							
Yapılmadı		Bazen		Sıklıkla		Her zaman yapıldı	
37. Koronavirüs (Covid 19) pandemisi döneminde evinizde ev işlerini genelde ailenin hangi üyesi yaptı?							
Kadın	Erkek	Kadın-Erkek birlikte	Çocuklar	Bütün aile üyeleri		Diğer	
38. Koronavirüs (Covid 19) pandemi öncesiyle karşılaştığınızda pandemi döneminde aile üyeleriniz arasındaki fiziksel temasta (sarılma, öpme, tokalaşma) değişiklik oldu mu? (Cevabınız Hayır ise 41. soruya geçiniz.)							
Evet				Hayır			
39. Aile üyeleriniz arasındaki fiziksel temasta (sarılma, öpme, tokalaşma) nasıl değişiklik oldu							
Arttı				Azaldı			
40. Koronavirüs (Covid 19) pandemi sürecini genel olarak düşündüğünüzde, aile üyeleriniz arasında anlaşmazlık ve çatışma yaşandı mı? (Cevabınız Hayır ise 44. soruya geçiniz.)							
Evet		Hayır			Bazen		
41. Koronavirüs (Covid 19) pandemisinde yaşanan çatışma ve anlaşmazlıklar en fazla kimler arasında yaşandı?							
Eşler arasında		Ebeveyn ve Çocuklar arasında			Çocuklar arasında		Diğer
42. Koronavirüs (Covid 19) pandemisinde ailenizde yaşanan çatışma ve anlaşmazlıklara en çok sebep olan konuyu işaretleyiniz.							
ekonomik sorunlar	Teknolojik cihaz kullanımı	aile üyelerine karşı sorumsuzluk	Kötü alışkanlıklar	Aile üyelerine saygısızlık	Eşin ailesinden kaynaklı sorunlar	Çocuklarla ilgili kararlar	Diğer
43. Koronavirüs (Covid 19) pandemisinde aile üyeleriniz arasında fiziksel şiddet yaşandı mı? (Cevabınız Hayır ise 45. soruya geçiniz.)							
Evet				Hayır			
44. Fiziksel şiddet yaşandıysa bu sorunu nasıl çözdünüz?							
Kendi aramızda çözdük	Aile Büyükleriyle çözdük		Karakolda çözdük	Mahkemede çözdük	Komşularla çözdük	Çözemedik	
45. Koronavirüs (Covid 19) pandemisinde ailenizde boşanma oldu mu?							
Evet				Hayır			
46. Koronavirüs (Covid 19) pandemisi öncesinde ekonomik sıkıntı yaşıyor muydunuz?							
Evet		Hayır			Bazen		
47. Pandemi sürecinde ekonomik sıkıntı yaşadınız mı?							
Evet		Hayır			Bazen		
48. Koronavirüs (Covid 19) pandemisinde ekonomiden kaynaklanan sorunu nasıl çözdünüz?							
Banka kredisi kullanarak	Akraba-dostlardan yardım olarak		Devlet destekleri olarak		Çözemedim		Diğer

49. Koronavirüs (Covid 19) pandemisinde ekonomik sebeplerden dolayı aile içinde anlaşmazlıklar meydana geldi mi?		
Evet	Hayır	Bazen
50. Koronavirüs (Covid 19) pandemisinde aile üyeleriniz arasında işini kaybeden oldu mu?		
Evet	Hayır	
51. Koronavirüs (Covid 19) pandemi süreci ailenizin ev içi düzenini (yemek vakti, ortak zaman) nasıl etkiledi?		
Olumlu etkiledi	Olumsuz etkilendi	Etkilenmedi
52. Koronavirüs (Covid 19) pandemi sürecinde aile üyeleriniz kendilerine özel zaman ayırabildiler mi?		
Evet	Hayır	Bazen
53. Koronavirüs (Covid 19) pandemisinde aile üyelerinizin pandemi öncesine göre teknolojik cihaz (telefon, televizyon, bilgisayar) kullanım durumunda değişiklik oldu mu? (Cevabınız Hayır ise 56. soruya geçiniz.)		
Evet	Hayır	
54. Aile üyelerinizin teknolojik cihaz (telefon, televizyon, bilgisayar) kullanım durumundaki değişikliği değerlendiriniz.		
Arttı	Arttı	
55. Ailenizde teknolojik cihaz kullanımları aile ilişkilerinizi olumsuz etkiliyor mu?		
Evet	Hayır	Bazen
56. Koronavirüs (Covid 19) pandemisi öncesiyle karşılaştırdığınızda pandemi döneminde ailenizde eşlerin birbirlerine karşı düşüncelerini paylaşma durumunda değişiklik oldu mu? (Cevabınız Hayır ise 59. soruya geçiniz.)		
Evet	Hayır	
57. Pandemi döneminde ailenizde eşlerin birbirlerine karşı düşüncelerini paylaşma durumunda değişikliği değerlendiriniz.		
Arttı	Azaldı	
58. Koronavirüs (Covid 19) Pandemi öncesiyle karşılaştırdığınızda pandemi koşullarında eşlerin ailenizi ilgilendiren konularda ortak karar alabilme konusundaki uyumlulukları nasıldı?		
Her zaman uyumludur	Bazen uyumludur	Hiçbir zaman uyumlu değildir
59. Eşler arasında Koronavirüs (Covid 19) pandemisinde çatışma ve anlaşmazlıklar yaşandı mı?		
Evet	Hayır	Bazen
60. Koronavirüs (Covid 19) pandemisinde eşler ev içinde düzeni sağlarken görevleri eşit şekilde paylaştılar mı?		
Evet	Hayır	Bazen
61. Koronavirüs (Covid 19) pandemisi öncesiyle karşılaştırdığınızda pandemi döneminde ailenizde eşlerin boş vakitlerinde birlikte yaptıkları etkinliklerin durumunu değerlendiriniz.		
Birlikte daha fazla etkinlik yaptılar	Birlikte daha az etkinlik yaptılar	Değişiklik olmadı
62. Ailenizde çocuk var mı? (Cevabınız EVET ise sonraki soruları cevaplayınız.)		

Evet			Hayır		
63. Koronavirüs (Covid 19) pandemisinde ailenizdeki çocuğun bakımını genellikle kim üstlendi?					
Anne	Baba	Anne-Baba birlikte	Bakıcı	Anneanne-babanne	Diğer
64. Koronavirüs (Covid 19) pandemisini genel olarak düşündüğünüzde, ailenizdeki ebeveyn-çocuk ilişkisi nasıl etkilendi?					
Olumlu etkilendi		Olumsuz etkilendi		Değişiklik olmadı	
65. Koronavirüs (Covid 19) pandemisinde ailenizdeki ebeveynlerin çocuklarıyla birlikte nitelikli zaman geçirme durumunu pandemi öncesine göre değerlendiriniz.					
Arttı		Azaldı		Değişiklik olmadı	
66. Koronavirüs (Covid 19) pandemisinde ailenizle birlikte daha fazla vakit geçiren 4 bu süreçten memnun oldu mu?					
Evet		Hayır		Bazen	
67. Koronavirüs (Covid 19) pandemisini genel olarak düşündüğünüzde ailenizdeki çocuk nasıl etkilendi?					
Olumlu etkilendi		Olumsuz etkilendi		Değişiklik olmadı 3	